

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
AVRUPA HUKUKU ANABİLİM DALI

**ACENTENİN DENKLEŞTİRME İSTEMİNDE HUSUSİ
DURUMLARIN TÜRK VE AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKU
AÇISINDAN MUKAYESELİ OLARAK İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

MEHMET KOÇ

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
AVRUPA HUKUKU ANABİLİM DALI

**ACENTENİN DENKLEŞTİRME İSTEMİNDE HUSUSİ
DURUMLARIN TÜRK VE AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKU
AÇISINDAN MUKAYESELİ OLARAK İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

MEHMET KOÇ

Danışman: DOÇ. DR. MESUT SERDAR ÇEKİN

İstanbul, 2019

TEZ ONAY SAYFASI

Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğüne

Enstitünüz, Avrupa Birliği Hukuku Anabilim Dalı Türkçe / İngilizce Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Mehmet Koç**, tarafından hazırlanan, “**Acentenin Denkleştirme İsteminde Hususi Durumların Türk ve AB Hukuku Açısından İncelenmesi**” başlıklı bu çalışma, 05.09.2019 tarihin de yapılan savunma sınavı sonucunda **OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞUYLA BAŞARILI** bulunarak aşağıda isimleri yazılı jüri üyeleri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Mesut Serdar ÇEKİN

Danışman

Doç. Dr. Koray DEMİR

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üy. Feyza BAŞAR GÜLERŞEN

Jüri Üyesi

Onay

Prof. Dr. Muzaffer DARTAN
(Müdür)

09.09.2019 tarih ve 2019/23 sayılı Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

ACENTENİN DENKLEŞTİRME İSTEMİNDE HUSUSİ DURUMLARIN TÜRK VE AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKU AÇISINDAN MUKAYESELİ OLARAK İNCELENMESİ

Özet

Türk Ticaret Kanunu'nda 2012 yılında yapılan değişiklik ile Türk Hukukunda yer bulmuş olan denkleştirme isteminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi ile, hem kanuni olarak yeni bir kurum olan denkleştirme isteminin teorik olarak izahına naçizane katkıda bulunmak hem de uygulamada rastlanan sorunlara yönelik çözümler ortaya koyabilmek amaçlanmış ve bu tez konusu seçilmiştir.

Bu çalışma kapsamında, öncelikle genel anlamda acentelik ve benzeri ilişkiler, daha sonra denkleştirme isteminin hukuki niteliği, özellikleri, karşılaştırmalı hukuktaki durumu ve acentenin denkleştirme isteminde bulunabilmesi için elzem olan şartlar ve hesaplama yöntemleri incelenmiştir. Devamında ise, uygulamada sorun olabilecek birtakım hususlara mehz Avrupa Birliği mevzuatı, İsviçre ve Alman Hukuku da dikkate alınarak yanıt aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Acente, Denkleştirme İstemi, Avrupa Birliği, Hakkaniyet, Ön Ödeme, Vazgeçilemezlik, Del kredere, Hususi Durumlar

Abstract

This thesis was chosen in order to make a comparative analysis of the goodwill indemnity request found in the amendment of the Turkish Commercial Code in 2012, in order to contribute to the theoretical explanation of the legally new goodwill indemnity request and to provide solutions for practical problems.

Within the scope of this study, firstly, the legal character, specialties, status of comparative law and the conditions and calculation methods which are necessary for the agency to request goodwill indemnity are examined from the agency and similar relations in general. Finally, several issues that may be a problem in practice, European Union legislation, Swiss and German law were also taken into consideration by taking into account.

Keywords: Agency, Goodwill Indemnity Request, European Union, Equity, Prepayment, Indispensability, Del Credere, Specific Situations.

İÇİNDEKİLER

ACENTENİN DENKLEŞTİRME İSTEMİNDE HUSUSİ DURUMLARIN TÜRK VE AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKU AÇISINDAN MUKAYESELİ OLARAK İNCELENMESİ.....	I
Özet.....	I
Abstract.....	II
KISALTMALAR CETVELİ.....	IX
Giriş	1
Birinci Bölüm	2
ACENTELİK VE BENZERİ SÖZLEŞMELER, ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ ve HUKUKİ SONUÇLARI	2
I. GENEL OLARAK ACENTELİK İLİŞKİSİ	2
A. Tanımı	3
B. Unsurları.....	5
1. Ticari Mümessil, Ticari Vekil, Satış Memuru ya da İşletmenin Çalışanı Gibi İşletmeye Bağlı Bir Hukuki Konuma Sahip Olmamak (Bağımsızlık Unsuru)	6
2. Bir Sözleşmeye Dayanmak	6
3. Belirli Bir Yer ya da Bölge İçinde Faaliyette Bulunmak.....	7
4. Sürekli Olmak	7
5. Ticari Bir İşletmeyi İlgilendiren Sözleşmelerde Aracılık Etmek veya Bunları O Tacir Adına Yapmak	8
6. Meslek Edinmek	9
C. Hukuki Niteliği.....	9
D. Tarafların Hak ve Yükümlülükleri.....	11

1. Acentenin Hak ve Borçları.....	11
a.Acentenin Müvekkilin İşlerini Görme ve Çıkarlarını Muhafaza Borcu.....	11
b.Acentenin Sadakat Borcu	12
c.Acentenin Sır Saklama Borcu.....	13
d.Acentenin Haber Verme Borcu.....	14
e.Acentenin Tedbir Alma Borcu.....	14
f.Acentenin Müvekkili Temsil Borcu.....	14
g.Acentenin Müvekkile Ait Parayı Ödeme Borcu.....	15
h.Rekabet Etmeme Borcu.....	15
i.Acentenin Müşterinin Borcunun İfasını Garanti Etmesinden Doğan Borcu.....	16
j.Acentenin Ücret İsteme Hakkı.....	16
k.Acentenin Masraf İsteme Hakkı.....	17
l.Acentenin Hapis Hakkı.....	17
m.Acentenin İnhisar Hakkı.....	18
n.Acentenin İflasta İmtiyaz Hakkı.....	18
2. Müvekkilin Hak ve Borçları	18
a.Mallarla İlgili Belgeleri Verme Borcu.....	18
b.Bilgilendirme Borcu.....	19
c.Ücret Ödeme Borcu.....	20
d. Sır Saklama Borcu.....	20
e.Rekabet Etmeme Borcu.....	20

II. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ VE SONUÇLARI.....21

A. Acentelik Sözleşmesinin Sona Ermesi..... 21

1. Sürenin Dolması..... 21

2. Ölüm veya Tüzel Kişiliğin Sona Ermesi..... 22

3. Kısıtlanma 23

4. İflas 23

5. Sonraki İmkânsızlık 24

6. İkâle..... 24

7. İptal ve Kesin Hükümsüzlük..... 25

8. Fesih..... 25

a. Olağan Fesih.....25

b. Olağanüstü Fesih.....28

B. Acentelik Sözleşmesinin Sona Ermesinin Sonuçları 31

1. Ücretlerinin Ödenmesi 31

2. Acentenin Elindeki Mal ve Belgelerin İadesi 32

3. Acentenin Temsil Yetkisinin Sona Ermesi 32

4. Sözleşme Sonrası Rekabet Yasağı 32

5. Müvekkilin Verdiği Güven Sonucunda Girişilen Yatırımların Maliyetlerinin Karşılanamamasından Doğan Zararın Tazmini 34

6. Maddi Tazminat 35

7. Zamanaşımı Süresinin Başlaması 36

8. Denkleştirme İstemi 36

İkinci Bölüm 37

ACENTENİN DENKLEŞTİRME İSTEME HAKKININ TEMEL ÖZELLİKLERİ, KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAKİ DURUMU VE KOŞULLARI37

I. DENKLEŞTİRME İSTEMİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ.....	37
A. HUKUKİ NİTELİĞİ.....	38
1. Karşılık ve Hakkaniyet	38
2. Sosyal Yardımlaşma	38
3. Sebepsiz Zenginleşme.....	39
4. Tazminat	39
5. Görüşümüz.....	39
B. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA DENKLEŞTİRME İSTEMİ....	41
1. AB Hukukundaki Genel Durum	41
2. Alman Hukuku.....	44
3. İsviçre Hukuku.....	45
4. Fransız Hukuku.....	46
5. İtalyan Hukuku.....	47
6. İspanyol Hukuku.....	48
7. Avusturya Hukuku	50
8. Yunan Hukuku	51
9. İsveç Hukuku	51
13. İngiltere Hukuku.....	52
14. İrlanda Hukuku	52
C. ABAD’NİN DENKLEŞTİRME İSTEMİ HAKKINDAKİ YORUMU.....	53
D. YARGITAY’IN DENKLEŞTİRME İSTEMİ HAKKINDAKİ YORUMU.....	56
II. DENKLEŞTİRME İSTEMİNİN KOŞULLARI.....	61
A. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN DENKLEŞTİRME İSTEMİNE İMKÂN VERECEK ŞEKİLDE SONA ERMESİ	61

1. Sözleşme Süresinin Dolması.....	62
2. Sözleşmenin Geçersizliği.....	63
3. Ölüm, Kısıtlılık ve İflas	63
4. İkâle yolu ile	64
5. Olağan Fesih	64
6. Olağanüstü Fesih.....	65
7. Sözleşmenin Devri	66
B. ACENTENİN SÜRESİ İÇERİSİNDE BİLDİRİMDE BULUNMASI.....	66
C. ACENTENİN SÖZLEŞME KAPSAMINDA YENİ MÜŞTERİLER BULMASI VEYA MEVCUT İLİŞKİLERİ GELİŞTİRMESİ.....	68
D. MÜVEKKİLİN SÖZLEŞME SONA ERDİKTEN SONRA BU İŞ ÇEVRESİNDEN MENFAAT ELDE ETMEYE DEVAM ETMESİ.....	69
E. ACENTENİN ÜCRET İSTEME HAKKINI KAYBETMESİ SONUCU KAYBA UĞRAMASI	71
F. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN HAKKANİYETE UYGUN OLMASI.....	72
Üçüncü Bölüm.....	73
ACENTENİN DENKLEŞTİRME İSTEMİNDE HUSUSİ DURUMLAR.....	73
I. DENKLEŞTİRME İSTEMİNİN HESAPLANMASI.....	73
II. KANUNLAR İHTİLAFI, TAHKİM VE KAMU DÜZENİ.....	79
A. ACENTELİK İLİŞKİSİNE UYGULANACAK HUKUK	79
1. Yetki Sözleşmesi Olması Halinde	80
2. Yetki Sözleşmesi Olmaması Halinde.....	83
B. TAHKİME ELVERİŞLİLİK.....	85
C. KAMU DÜZENİ.....	85
III. VAZGEÇİLEMEZLİK.....	87

IV. ÖNCEDEN ÖDEME.....	90
V. KIYASEN UYGULANAN SÖZLEŞMELER.....	91
A. TEK SATICILIK SÖZLEŞMESİ.....	92
B. FRANCHİSE SÖZLEŞMESİ.....	94
C. BAYILIK SÖZLEŞMESİ.....	97
VI. DEL KREDERE SORUMLULUK.....	97
VII. İHALELERE ARACILIK YAPAN ACENTELEERDE DENKLEŞTİRME TALEBİ.....	99
VIII. SÖZLEŞMENİN DEVRİ.....	101
IX. SÖZLEŞMEDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER.....	102
X. DİJİTAL ACENTELEERİN DURUMU.....	103
XI. DAVANIN NİTELİĞİ.....	105
XII. İLERİ SÜRÜLME SÜRESİ VE ZAMANAŞIMI.....	107
SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA.....	112

KISALTMALAR CETVELİ

AB	: Avrupa Birliği
ABAD	: Avrupa Birliği Adalet Divanı
BATİDER	: Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
BGH	: Bundesgerichtshof (Alman Federal Mahkemesi)
BGHZ	: Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen
BK	: mülga Borçlar Kanunu
Bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım
C.	: Cilt
c.	: Cümle
Direktif	: 1986/653 sayılı Avrupa Birliği Direktifi
E.	: Esas
HGB	: Handelsgesetzbuch (Alman Ticaret Kanunu)
HMK	: 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
İİK	: İcra ve İflas Kanunu
K.	: Karar
m.	: Madde

MÖHUK	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
NJW	: Neue Juristische Wochenschrift
OLG	: Oberlandgericht (Alman Eyalet Yüksek Mahkemesi)
OR	: Obligationenrecht (İsviçre Borçlar Kanunu)
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SK	: Sigortacılık Kanunu
SPK	: Sermaye Piyasaları Kanunu
t.	: Tarih
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TK	: mülga Ticaret Kanunu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
v.d.	: Ve diğerleri
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı

Giriş

Üretim kanallarının arttığı ve yaygınlaştığı günümüzde, ürünün üretilmesinden ziyade satışı ve pazarlanması, onun tüketici ile buluşması ve tüketimi daha önemli bir hale gelmiştir. Tüketicie bir ürünü ulaştıran dağıtım kanallarından belki de en önemlileri acente ve benzeri ticari ilişkilerdir. Satış, dağıtım, pazarlama gibi hususlarda uzmanlaşmış acenteler, üreticinin ürünleri ile müşteri arasında bir bağ kurarak hem ürünün tüketiciye ulaşmasını sağlar hem de üreticiyi birçok ek maliyetten kurtarır. Bu anlamda dünyanın her yerinde acentelik faaliyetleri gelişmekte, acente ve benzeri ilişkilerin sayısı her geçen gün artmaktadır. 16.7.2015 tarihli Brüksel’de hazırlanmış olan Avrupa Komisyonu Personel Çalışma Raporunda; *“2012 yılında AB’de yaklaşık 590.000 acentenin bulunduğu, hemen hemen tamamının KOBİ olduğu, 260 milyar Euro’luk bir toplam ciro oluşturduğu ve 1 milyondan fazla kişiye istihdam sağladığı”* ifade edilmiştir. Bu konuda Türkiye’de net bir rakama ulaşamamakla birlikte en büyük şirketlerimizin dahi uluslararası firmalarla acentelik ilişkisi içerisinde olduğu görülmektedir. Sayın Prof. Dr. Ünal Tekinalp’in ifade ettiği şekli ile *“Türkiye, bir acenteler cennetidir.”*. Acentelik ve benzeri ilişkilerin ticaret içerisinde bu kadar yoğun yer aldığı Türkiye ve Avrupa Birliği’nde, acentelik ilişkilerinde en büyük problemi oluşturan denkleştirme istemi konusunun karşılaştırmalı şekilde incelenmesinin önemli olduğunu düşünüyorum.

Bu anlamda tezimiz üç bölümden oluşmakta; ilk bölümde acentelik sözleşmesinin özellikleri, tarafların hak ve yükümlülükleri, bu sözleşmelerin sona ermesi ile sözleşmenin sona ermesinin hukuki sonuçları incelenmiş; ikinci bölümde bu hukuki sonuçlardan denkleştirme isteminin temel özellikleri, talep edilebilme koşulları ile karşılaştırmalı hukuktaki durumu üzerinde durulmuş ve son bölümde ise denkleştirme isteminde özellikle uygulamada karşılaşılan hususi problemlerin çözümlerine ilişkin karşılaştırmalı hukuktan yararlanılarak çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

Birinci Bölüm

ACENTELİK VE BENZERİ SÖZLEŞMELER, ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ ve HUKUKİ SONUÇLARI

I. GENEL OLARAK ACENTELİK İLİŞKİSİ

Acentelik ilişkisini hukuk teorisi bağlamında değerlendiren Amerikalı ünlü hukukçu *Oliver Wendell Holmes Jr*¹; erken dönem Roma Aile Hukukuna atıfla aile reisi ile çocuklarının ve kölelerinin ilişkisine değinerek acente ve müvekkili arasındaki temsil – sorumluluk dengesini kurmuş ve sonrasında bunu usta ile çırağı arasındaki ilişki ile benzeştirerek mevcut kanuni düzenlemelerin temeline inmiştir.² Acentelik, müşteriye yansıyan yönü ile değerlendirildiğinde çok taraflı ve çok fonksiyonlu karmaşık bir hukuki ilişkiye sebep olmakta, bu karmaşıklıkla düzenleme gayreti içinde olan uluslararası metinler de bu karmaşık hukuki ilişkiyi tek bir yönü ile ele almaktadır.³ Acenteliği uluslararası anlamda düzenlemek üzere ortaya konan ilk metin 1983 tarihli “UNIDROIT Uluslararası Mal Satış Acenteliği Konvansiyonu” olup, onay süreci tamamlanarak yürürlüğe girememiştir. UNIDROIT Konvansiyonu, acentelik ilişkisinin dış yönleriyle ilgilenerak acente ve müvekkilinin müşteriye karşı olan durumunu değerlendirmekte ancak acente müvekkil münasebetini ele almamaktadır. Bu Konvansiyonun tersine, 1986 tarihli “Avrupa Bağımsız Acentelerle İlgili Üye Devlet Hukuklarının Koordinasyonuna İlişkin Avrupa Topluluğu Direktifi (1986/653)” ise, acente ve müvekkil münasebetini düzenlemekte ancak müşteri ile olan dış ilişkiyi

¹ Oliver Wendell Holmes Jr (1841–1935), Harvard Hukuk Fakültesi'nde profesör olarak görev yaptı. Massachusetts Yüksek Mahkemesi Başkanlığı ve daha sonra da Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi yargıçlığı yapmıştır. 'The Common Law' adlı çalışması, ABD'deki on dokuzuncu yüzyılda yazılmış en önemli kitaplarından biri olarak kabul edilir. Bu kitap ise yine tüm dünyada bilinen “Hukukun özü hiçbir zaman mantık olmamıştır, hukukun özü deneyimdir.” sözü ile başlamaktadır. Daha fazla bilgi için; Oliver Wendell Holmes Jr, The Common Law, The Belknap Press of Harvard University Press, 2009.

² Roy Goode / Herbert Kronke / Ewan McKendrick, Transnational Commercial Law, Oxford University Press, Oxford, 2015, s.294.

³ Goode / Kronke / McKendrick, , s.296.

düzenlememektedir. Benzer şekilde, “UNIDROIT Model Franchise Konvansiyonu” da franchise veren ile franchise alan arasındaki yasal ilişkinin sadece sözleşmenin müzakere edilmesi ve sözleşmenin oluşturulması sırasında tarafların borçlarına yönelik düzenlemeler içermektedir. Bu anlamda yine müvekkil ile acente arasındaki münasebeti düzenlemek için hazırlanan “Uluslararası Ticaret Odası Acente Model Sözleşmesi” bulunmaktadır. İşbu model sözleşmenin amacı, acente ile müvekkilin menfaati arasında adil bir denge oluşturmaktır. Sözleşme, bir bütün olarak tarafların hak ve görevlerini adil ve eşit bir şekilde dengelemeye çalışsa da denge genellikle pazarlık gücünü elinde bulduran taraf lehine değişmektedir. Acentelik ilişkisinin; acente, müvekkil, müşteri gibi çok taraflı ve karmaşık bir ilişki olduğundan ulus ötesi düzenlemelere uygun olmadığı ve bu nedenle tüm ilişkiyi kapsayacak detaylı düzenlemelerin yapılamadığı ifade edilmektedir.⁴ Ulus ötesi düzenlemelere uygun olmayan bu ilişki ulusal hukuklarda düzenlenmiş ve bu tezde de ulusal düzenlemeler ışığında birtakım problemlere çözüm aranmıştır.

A. Tanımı

TTK acenteyi, bağımsız ve inhisari olarak, bir sözleşme ile süreklilik arz edecek şekilde, bir ticari işletmeye aracılık etmeyi meslek edinmiş kişi olarak tanımlamıştır.⁵ Acente bağımsız tacir yardımcılarındandır. Bu anlamda acente kavramı AB direktiflerinde ve Kıta Avrupası hukuk sistemlerinde benzer tanımlara sahiptir.

İsviçre Borçlar Kanunu’nun 418-a maddesine göre, “*Acente, hizmet sözleşmesi ile bağlı olmaksızın, bir veya birden fazla kimse için sözleşmelerin yapılmasına aracılık etmek ya da bu sözleşmeleri onların nam ve hesabına yapmak konusunda sürekli olarak taahhüt altına giren kimsedir.*”

Alman Ticaret Kanunu’nun 84. maddesi ise, “*Acente, başka bir ticari işletmenin işlemleri için daimi olarak aracılık eden ya da işlemleri onun adına yapmayı bağımsız bir işletmeci olarak meslek edinen kimsedir.*”

⁴ Goode / Kronke / McKendrick, , s.293.

⁵ TTK’nun 102. maddesi

Fransa Ticari Acenteler ile Kurucuları Arasındaki İlişkilere İlişkin 91/593 Sayılı Kanun'un 1. maddesine göre ise; “*Acente; bağımsız bir profesyonel olarak, bir hizmet sözleşmesiyle sınırlandırılmadan, üreticiler, imalatçılar, tüccarlar veya diğer ticari acenteler nam ve hesabına satın alma, kiralama, hizmet sağlama ve satış sözleşmeleri için görüşmeler yapmak ve sonuçlandırmayı görev edinmiş daimi olan bir temsilcidir.*”

İngiltere Acenteler Hakkında Yönetmeliğin 2. maddesi ise acenteyi; “*sürekli bir yetkiye dayanarak mal alım ve satımına aracılık eden ya da bu sözleşmeleri müvekkil nam ve hesabına imzalayan bağımsız kişiler*” şeklinde tanımlamıştır.

AB hukukunda ise, 1986/653 sayılı AB Direktifinin 1. maddesinin 2. fıkrasında “*direktifin amacına uygun olacak şekilde acente, müvekkili hesabına ticari mal alım satımı hususunda aracılık etmek ya da ticari mal alım satımına ilişkin hukuki işlemleri müvekkili nâm ve hesabına yapmak üzere sürekli yetkiye sahip bağımsız aracı*” olarak tanımlanmıştır. Direktifin temelini, acentelerin müvekkilleri karşısında korunmayı hak ettiği, bu korumanın temelinde ise hakkaniyet düşüncesinin bulunduğu ve Direktif kapsamında yorum yapılırken de korunmaya muhtaç olan tarafın gözetilmesinin esas olduğu ifade edilmektedir.⁶ Anglosakson hukuk sisteminde ise, korunmaya muhtaç özel bir acente teamülü bulunmadığından İngiltere’de AB Direktifi uygulaması ve iç hukukla uyumu hususunda birçok zorluk yaşanmıştır.⁷

Kıta Avrupası hukuk sistemleri, Türk hukuku ile benzer tanımlar yapmakta olup hukuk sistemlerindeki ortak değerler üzerinden efrâdını câmî, ağıyârını mânî şekilde ifade edilirse, acente “*müvekkili adına üçüncü şahıslarla sözleşme yapmakla devamlı olarak ilgilenen bağımsız kişi*” olarak tanımlanabilir.

Son olarak kavramın kullanımı konusunda öğretilerde ve kanun hükümlerinde dualizm söz konusu olup, eserlerin çoğunluğunda ve Türk Ticaret Kanunu’nda

⁶ Goode / Kronke / McKendrick, , s.299.

⁷ Goode / Kronke / McKendrick, , s.299.

“acente”⁸ terimine yer verilirken, bir kısım eserde ve Türk Borçlar Kanunu’nda kullanılan terim ise, “agenta”⁹ şeklindedir. Ancak bu tez çalışmasında yaygın ve Türk Ticaret Kanunu kullanımına uygun olarak “acente” terimi tercih edilmiştir.

B. Unsurları

Yukarıda ortaya konulan kanuni tanımlamalar üzerinden acentelik ilişkisinin zorunlu unsurlarına ulaşmak mümkündür. Türk Ticaret Kanunu’ndaki tanıma göre acentenin;

- Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi işletmeye bağlı bir hukuki konuma sahip olmamak,
- Bir sözleşmeye dayanmak,
- Belirli bir yer veya bölge içinde faaliyette bulunmak,
- Sürekli olmak,
- Ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmek veya bunları o tacir adına yapmak,
- Meslek edinmek,

gibi unsur ve özellikleri bulunmalıdır. Bunların yanında “kimse” olarak tanımlanan acentenin bu anlamda gerçek veya tüzel kişi olabileceği sonucuna varılmalıdır. Bu anlamda Fransız hukukunda, yukarıda bahsedilen 91/593 sayılı Kanunun birinci

⁸ Naci Kınacıoğlu, Acente ve Acentelik Sözleşmesi, Ankara, Yeni Desen Matbaası, 1963, s.8; Yaşar Karayalçın, Ticaret Hukuku: Giriş-Ticari İşletme, 3. bs., Ankara, 1968, s.513; Hayri Domaniç, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.I., İstanbul, Temel Yayınları, 2010, s.308; Mustafa İsmail Kaya, Acentelik Hukuku, Ankara, Adalet Yayınevi, 2014, s.1; Arslan Kaya, Türk Ticaret Kanunu Şerhi Birinci Kitap: Ticari İşletme Yedinci Kısım: Acentelik, 2. bs., İstanbul, Beta, 2016, s.4.; Şaban Kayıhan, Türk Ticaret Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu Işığında Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, 5. bs., Kocaeli, Umuttepe Yayıncılık, 2018, s.32; Özge Ayan, Acentenin Denkleştirme Talep Hakkı, Ankara, Seçkin, 2008, s.19; Fatih Bilgili/Ertan Demirkapı, Ticaret Hukuku Bilgisi, 11. bs., Bursa, Dora Yayınları, 2017, s.127; Arslan Kaya (Hüseyin Ülgen/Mehmet Helvacı/Abuzer Kendigelen/Arslan Kaya/N. Füsün Nomer Ertan), Ticari İşletme Hukuku, 5. bs., İstanbul, On İki Levha, 2015, s.771; Reha Poroy/Hamdi Yasaman, Ticari İşletme Hukuku, 15. bs., İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2015, s.246.

⁹ Halil Arslanlı, Kara Ticaret Hukuku Dersleri: Umumi Hükümler, 2. bs., İstanbul, y.y., 1960, s.178; Ünal Tekinalp, Türk Hukukunda Acentanın “Portföy Akçası” Talebi, Prof. Dr. Ali Bozer’e Armağan, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 1998, s.32; Oğuz İmregün, Ticaret Hukukunun Genel İlkeleri, Gözden Geçirilmiş 4. bs., İstanbul, Filiz Kitapevi, 2004, s.158.

maddesinin ikinci cümlesinde acentenin açıkça gerçek kişi veya tüzel kişi olabileceğine yer verilmiştir.

1. Ticari Mümessil, Ticari Vekil, Satış Memuru ya da İşletmenin Çalışanı Gibi İşletmeye Bağlı Bir Hukuki Konuma Sahip Olmamak (Bağımsızlık Unsuru)

Acentelik ilişkisinin en önemli özelliklerinden birinin “bağımsızlık” olduğu söylenebilir. Bu hususta Türk Ticaret Kanunu bağımsızlık için bir tanımlama veya örnekleme yapmazken, Alman Ticaret Kanunu’nun 84. maddesi “*Faaliyetlerini esas olarak serbestçe düzenleyebilen ve çalışma saatlerini kendisi tespit edebilen kişi bağımsız sayılır.*” demektedir. Buna göre, acente kendi işletmesel faaliyetleri içerisinde işçi istihdam edebiliyor, müşteri seçebiliyor, işletmesine ait riskleri bizzat yükleniyor, faaliyetinin karşılığı olarak provizyon ödemesi alıyor ve çalışma saatlerini belirleyebiliyorsa bağımsızlık unsurunun sağlandığı sonucuna ulaşılabilir.¹⁰ Direktifin 1. maddesinin ikinci bendinde ise bu durum “self-employed intermediary” yani “kendi işinde çalışan aracı” olarak tercüme edebileceğimiz şekilde ifade edilmiştir.

Acentelik ilişkisinin bağımsızlık unsuru, acentenin müvekkilden herhangi bir şekilde talimat almaması olarak anlaşılmalıdır. Acente ile müvekkili arasındaki sürekli ilişki kapsamında müvekkil, acentenin yükümlülüklerine yönelik talimat verebilir ancak talimatlar acentenin çalışma saatlerine, çalışma düzenine ve işletme organizasyonuna ilişkin olmamalıdır.¹¹

2. Bir Sözleşmeye Dayanmak

Acente ile müvekkili arasında acentelik ilişkisini doğuran bir sözleşme olmalıdır. Ancak acentelik sözleşmesi herhangi bir şekil şartı ile bağlı değildir. Sözlü ya da yazılı olabileceği gibi örtülü olarak da sözleşme kurulabilir.¹² TTK sözleşmenin yazılı olması gereken durumları saymış, bu anlamda acentenin kendisinin teslim

¹⁰ Kaya, s.6.

¹¹ Kayıhan, s.35.

¹² Arslan Kaya, s. 8.

etmediği malların ücretini alması ya da ücretini ödemediği malları teslim alması için¹³, acentenin müvekkili adına sözleşme akdetmesi için¹⁴ yetkilendirilmesi yazılı kararlaştırılması gereken hususlar olarak düzenlenmiştir. Ancak acente yetkiyi yazılı şekilde almasa dahi müvekkilinin zımni veya açık onayı ile yetkilendirilebilir.¹⁵ Ancak bu şekil serbestisi mutlak olmayıp, örneğin SPK mevzuatından kaynaklanan gerekçelerle banka aracı kuruluşları ile bankalar arasındaki acentelik sözleşmeleri yazılı yapılmak zorundadır.¹⁶ Alman Ticaret Kanunu da acentelik sözleşmesi için şekil şartına yönelik bir düzenleme öngörmemekle beraber rekabet yasağı ve *del kredere* sorumluluk için bu yükümlülüklerin yazılı olarak kararlaştırılması gerektiğini düzenlemiştir.¹⁷

3. Belirli Bir Yer ya da Bölge İçinde Faaliyette Bulunmak

TTK'nun lafzı gereği acentelik ilişkisinin belirli bir yer ya da bölge ile sınırlandırılması gerekir. Bu bölge; bir il, ilçe olabileceği gibi bir ülke veya Ortadoğu, Balkanlar, Avrupa, Afrika gibi ülkeler üstü bölgeler de olabilir.¹⁸ Öğretide tekel hakkının mutlak olmaması sebebiyle bu unsurun zorunlu olmadığına ilişkin görüşler¹⁹ olsa da, tekel hakkı ile ilişkinin bir bölge ile sınırlandırılması farklı hususlar olduğu da savunulmaktadır.²⁰ Kanaatimizce de, acentenin tekel hakkının bulunmaması o bölgede müvekkilin birden fazla acenteye sahip olabilmesi anlamına gelirken, acentenin belirli bir bölgede faaliyette bulunması unsuru acentenin faaliyet bölgesini tayin etmektedir.

4. Sürekli Olmak

Süreklilik acentelik ilişkisinin en önemli unsurlarından olmakla birlikte acenteliği tellallık, komisyonculuk gibi sözleşmelerden de ayırır.²¹ Ancak sürekli olmak çok uzun süreli ilişkileri nitelemek için değil, AB Direktifinde de kullanıldığı gibi devamlılık ilkesini vurgulamak için kullanılmıştır. Burada temel husus, çok kısa süreli

¹³ TTK'nun 106. maddesinin 1. fıkrası

¹⁴ TTK'nun 107. maddesi

¹⁵ Şaban Kayıhan, s.85.

¹⁶ Kaya, s. 43.

¹⁷ Kayıhan, s.86.

¹⁸ Arslan Kaya, s.10.

¹⁹ Kaya, s.9.

²⁰ Kayıhan, s. 38.

²¹ Kaya, s.17.

bir sözleşme dahi olsa acentenin bu ilişki çerçevesinde müdahil olacağı akit sayısının belirli olmamasıdır.²² Acente, simsarin aksine devamlılık arz edecek şekilde sayısı belirsiz sözleşme akdetmek amacıyla çalışır.²³ Ancak AB hukukunda bazı yazarlar acentenin birden fazla aracılık faaliyeti için görevlendirilmesi durumunda, sayı belli dahi olsa acentenin ilgili Direktif korumasından yararlanmasının Direktifin amacına daha uygun olduğunu ifade etmektedirler.²⁴ Fesih ihbarı, fesih öneli ve feshe bağlı denkleştirme istemini içeren talepler, acentelik ilişkisinin bu unsuru ile doğrudan bağlantılıdır.

5. Ticari Bir İşletmeyi İlgilendiren Sözleşmelerde Aracılık Etmek veya Bunları O Tacir Adına Yapmak

Ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmeler yalnızca portföy oluşturmaya yönelik satış sözleşmeleri olmayıp ticari işletmeyi ilgilendiren her türlü sözleşmeyi; örneğin mal veya hizmet alımını, bir eser meydana getirmeyi veya kiralama sözleşmelerine yönelik aracılık yapılmasını da kapsamaktadır.²⁵ Ancak ilgili AB Direktifi bu konuda sınırlayıcı bir tanımlama yaparak yalnızca “ticari mal alım satımı” hususunda acentelik yapılabileceğini hüküm altına almıştır. Aracılık edilen tarafın esnaf işletmesi olmaması, bir ticari işletme olması kanun lafzı gereği zorunludur.²⁶ Ancak bu unsur, her iki tarafın da tacir olması gerektiği şeklinde geniş yorumlanmamalı yalnızca aracılık edilen, acenteyi atayan müvekkil tarafın tacir olması gerektiği şeklinde yorumlanmalıdır.

Bunun yanında, Alman Ticaret Kanunu'nun 84. maddesinin birinci fıkrası da müvekkilin niteliğine ilişkin yorum yapmaksızın aracılık, süreklilik, bağımsızlık ve meslek edinme hususlarını içeren bir tanım yapmıştır. Bu anlamda, Alman hukukuna

²² Kaya, s.16.

²³ Arslan Kaya, s.11.

²⁴ Fergus Randolph / Jonathan Davey, Guide To The Commercial Agents Regulations, Oxford, Hart Publishing, 2003, s.40.

²⁵ Arslan Kaya, s. 13.

²⁶ Domaniç, s.310.

göre ticari işletmenin yanında esnaf işletmesinin de acenteliği yapılabilir sonucuna varılmalıdır.²⁷

Sözleşmenin acentenin kendisi adına yapılması²⁸ veya sözleşmeye aracılık etmeksizin yalnızca ürün ve hizmetin reklamının yapılması²⁹ acentelik olarak değerlendirilemez. Ayrıca acentenin, müvekkil şirket adına sözleşme yapma yetkisinin bulunması halinde, Türk hukukuna göre bu hususta acentenin özel olarak yetkilendirilmesi ile bu yetkinin tescil ve ilanı zorunludur.³⁰

6. Meslek Edinmek

Meslek edinme unsuru, süreklilik unsurunun bütünleyicisidir. Ancak meslek edinme unsuru, acenteliğin münhasır olarak yürütülmesi gerektiği şeklinde anlaşılmalıdır. Mevaz İsviçre Kanunu'nda, acentelik tali bir mesleki faaliyet olarak yürütülürse Kanunun bazı hak ve yükümlülüklerinin tali acente için geçerli olmayacağına ilişkin anlaşma yapılabileceği düzenlenmiştir.³¹ Ancak tali acentenin *del kredere* sorumluluk üstlenmesi veya özel rekabet yasağı hükümleri kabul etmesi gibi durumlarda denkleştirme isteminden vazgeçilemez.³² Türk hukukunda ise, tali ve asli faaliyet olarak acentelik yapılması hususunda kanuni bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu sebeple, ilgili TTK hükümlerinin herhangi bir ayırım olmaksızın hem tali, hem de asli faaliyeti acentelik olan acenteler için uygulanması gerektiği sonucuna ulaşılır.

C. Hukuki Niteliği

Acentelik sözleşmesinin hukuki niteliğine ilişkin kanuni bir tanım TTK'da bulunmamakla birlikte, acentelik ilişkisine ilişkin tanımdan yapılan çıkarımla öğretilir;

²⁷ Kaya, s.10.

²⁸ Kaya, s.11.

²⁹ Kaya, s.12.

³⁰ Arslan Kaya, s. 14.

³¹ Arslan Kaya, s.12.

³² Kaya, s.19.

sözleşmenin tam iki tarafa borç yüklediği, sürekli bir borç ilişkisi kurduğu, yazılılık şartının bulunmadığı hususları genel olarak kabul görmektedir.³³

İş görme sözleşmeleri, bir tarafın diğer tarafa karşı iş görme borcunu üstlendiği sözleşmeler olduğundan, iş görme sözleşmelerinin türleri arasında birtakım benzerlikler bulunmaktadır. Özellikle TBK'nun 502. maddesinin ikinci cümlesinde yer alan hüküm ve mehz kanunlarda yer alan benzer hükümler, kanunda sayılan iş görme sözleşmeleri dışında vekalet sözleşmesi hükümlerinin uygulanamayacağı iş görme sözleşmelerinin olup olmayacağı sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda kanun hükmünün "niteliklerine uygun düştükleri ölçüde" uygulanacağı şeklindeki kuralın altını çizerek ve sözleşme serbestisi ilkesi çerçevesinde; hükmün bir yorum kuralı olduğunu, *sui generis* iş görme sözleşmelerinin olabileceğini ifade etmek gerekir.

Kanunda sayılan; hizmet, istisna, yayın, vekalet, komisyon sözleşmeleri, iş görme sözleşmesi niteliğinde olup, acentelik sözleşmesi de bu iş görme sözleşmelerinden bazı unsurlar taşıyan ve sözleşme serbestisi kapsamında akdedilen müstakil bir iş görme sözleşmesi çeşididir.³⁴ Ancak öğretide hukuki niteliğinin vekalet sözleşmesi veya hizmet sözleşmesi³⁵ olduğuna ilişkin görüşler de bulunmaktadır. Nitekim, İsviçre Federal Mahkemesi; önceleri acentelik sözleşmesini acentenin bağımsızlığı, alınan risk gibi unsurları gözeterek acentelik sözleşmesini hizmet sözleşmesinden ziyade vekalet sözleşmesine yakın görmekteydi. Ancak daha sonra yapılan kanuni düzenleme ışığında; acentelik ilişkisinde rekabet yasağı hususunda hizmet sözleşmesine, sözleşme yapma yetkisi hususunda komisyonculuğa atıf yapılmış ve denkleştirme istemi ile ihbar süresi gibi vekalet sözleşmesi içeriğinde yer almayan hükümler dolayısı ile *sui generis* bir iş görme sözleşmesi olduğu kabul edilmiştir.³⁶

Bu hususta TTK'nun 102. maddesinin ikinci cümlesinde; ilgili bölümde herhangi bir hüküm bulunmayan durumlarda aracı acentelere TBK'nun simsarlık hükümleri, sözleşme yetkisi olan acentelere ise yine TBK'nun komisyon hükümleri ve her ikisinde de hüküm bulunmayan durumlarda TBK'nun vekalet hükümleri uygulanır

³³ Kayıhan, s.83.

³⁴ Kayıhan, s.86.

³⁵ Hayri Domaniç, Ticaret Hukukunun Genel Esasları, 4. Bası, İstanbul, Eskin, 1988, s.349, Kınacıoğlu, s.38.

³⁶ Kayıhan, s.93.

hükümü, hakime yol gösterici nitelikte bir yorum kuralı olup acentelik ilişkisini diğer iş görme sözleşmeleri kapsamında değerlendirmemektedir. Bu hüküm ışığında acentelik sözleşmesinin vekalet sözleşmesinin bir türü olduğuna ilişkin yorumlara karşı en önemli itiraz, acentelik sözleşmesinin istenildiği zaman sona erdirilememesine yani ihbar külfetine ilişkindir.³⁷ Öğretide *Kınacıoğlu*; bu hükmün vekâlet ilişkisinin çeşitleri olan tellallık ve komisyon hükümlerine atıf yapmasını; kanun koyucunun aynı kuralları tekrarlamamak ve iki kanun arasında farklılık oluşturmamak için bu şekilde düzenlendiğini ve bu nedenle acentelik sözleşmesinin vekâlet sözleşmesinin özel bir türü olmadığını, *sui generis* bir iş görme sözleşmesi olduğunu ifade etmiştir.³⁸ Bunun yanında acenteliğin hizmet sözleşmesi olarak ifade edilmesine karşı en önemli itiraz ise, bağımlılık ve ücret hususlarıdır.³⁹ Sonuç olarak acentelik sözleşmesinin hukuki niteliğinin, hizmet, komisyonculuk ve vekalet gibi birçok iş görme sözleşmesinden unsurlar taşıyan ancak *sui generis* bir iş görme sözleşmesi olduğu söylenebilir.⁴⁰

D. Tarafların Hak ve Yükümlülükleri

Tarafların hak ve borçlarının incelenmesi sözleşmenin sona ermesi hususunda kusurun tespiti, denkleştirme isteminin hesaplanmasında hakkaniyet kriterinin belirlenmesi hususları için önem arz etmekte ve tarafların hak ve yükümlülükleri bu kapsamda değerlendirilmektedir.

1. Acentenin Hak ve Borçları

a. Acentenin Müvekkilin İşlerini Görme ve Çıkarlarını Muhafaza Borcu

Türk Ticaret Kanunu'nun 109. maddesi açıkça "*acentenin sözleşme uyarınca kendisine bırakılan bölge ve ticaret alanı içinde, müvekkilinin işlerini görmekle ve menfaatlerini korumakla yükümlü*" olduğunu ifade etmiştir. İsviçre Borçlar Kanunu ve Alman Ticaret Kanunu ise, bu konuda "*basiretli bir tacir gibi davranma*

³⁷ Haluk Tandoğan, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, C.II, 4. Baskı, İstanbul, 1989, s.383.

³⁸ Kınacıoğlu, s.37.

³⁹ Kayıhan, s.94.

⁴⁰ Arslan Kaya, s.16.

yükümlülüğüne” atıfta bulunmuştur. Ancak AB Direktifi’nin 3/1 maddesi “*Bu faaliyetin gerçekleştirilmesinde ticari acente, müvekkilinin çıkarlarını gözetmeli ve özen ve dürüstlük kuralına uygun davranmalıdır.*” şeklinde olup, basiretli bir tacir gibi davranma yükümlülüğünden daha hafif şekilde, acentenin müvekkilinin bildiği olumsuz durumlardan sorumlu olmayacağı şeklinde anlaşılmalıdır. Öğretide *Mustafa İsmail Kaya*’nın görüşü, Türk Hukuku kapsamında acentenin müvekkile karşı olan yükümlülüklerini ifa ederken kendi kabiliyet ve olanaklarına göre kendisinden beklenilecek özeni değil; kendisi ile aynı işi yapan düzenli, tedbirli ve öngörülü bir acenteden beklenebilecek özeni göstermesi gerektiği yönündedir.⁴¹ Ancak TTK’nun ilgili düzenlemesi, mehzaz kanunlarda olduğu gibi objektif şekilde basiretli bir tacir gibi davranma yükümlülüğünü değil, sözleşme uyarınca müvekkilinin işlerini görme ve çıkarlarını muhafaza yükümlülüğünü düzenlemiştir. Bunun yanında *Arkan*⁴², *Yasaman*⁴³ ve *Karahan*⁴⁴, in yeni TTK kapsamında kaleme aldıkları eserlerinde acentenin mutlaka tacir sıfatını taşımak zorunda olmadığını ve (eski) TK 12. maddesinde sayılan hususların örnekleme amacı taşıdığını, acentenin ticari işletme olmak zorunda olmadığını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde de acenteye doğrudan basiretli tacir gibi davranma yükümlülüğünün yüklenemeyeceğinin kabulü gerekir. Örneğin acentenin olumsuz özelliklerinin sözleşme yapılırken bilinerek ve belirli bir hususta basiretli tacir gibi davranamayacağı müvekkil tarafından öngörülerek sözleşme akdedilmişse acentenin bu olumsuz durumdan Türk hukukunda da tıpkı AB hukukunda olduğu gibi sorumlu olmaması gerekir. Ancak kanaatimizce, acentenin *de lege feranda* basiretli tacir gibi davranma yükümlülüğünün olması gerektiği ifade edilebilir.

b. Acentenin Sadakat Borcu

Acentenin sadakat borcu TTK’da düzenlenmemiştir.⁴⁵ Ancak sadakat borcu acentenin müvekkilinin menfaatlerini koruma borcunun bir uzantısıdır.⁴⁶ Ayrıca

⁴¹ Kaya, s.171.

⁴² Sabih Arkan: 6335 sayılı Kanun’la Değişik Türk Ticaret Kanunu’na Göre Hazırlanmış Ticari İşletme Hukuku, Ankara, 2012, s. 186.

⁴³ Poroy/Yasaman, s. 221.

⁴⁴ Sami Karahan, Ticari İşletme Hukuku, 13. Baskı, Mimoza, Konya, 2014, s. 299.

⁴⁵ Kayıhan, s. 102.

sözleşmede bir hüküm bulunmaması halinde vekalet sözleşmesine ilişkin hükümler uygulanacağından bu tamamlayıcı hüküm gereği sadakat borcu da doğacaktır.⁴⁷ Sadakat borcu; hem sözleşme boyunca hem de sözleşme sonlandırıldıktan sonra, acentenin kendisine duyulan güven gereği müvekkilinin menfaatlerini koruması şeklinde özetlenebilir. Bu yükümlülük genellikle acentenin haber verme, talimata uygun hareket etme, rekabet etmeme yükümlülükleri ile beraber değerlendirilmektedir.⁴⁸ Sadakat borcunun temeli acentenin müvekkiline zarar verecek her türlü davranıştan kaçınması gerekliliğidir.⁴⁹

c. Acentenin Sır Saklama Borcu

Acente, kendisi ile acentelik ilişkisi çerçevesinde paylaşılan bilgileri, işletme ve müşteri sırlarını saklamakla ve bunlardan acentelik ilişkisinin dışında yararlanmamakla yükümlüdür.⁵⁰ Bu konu ile ilgili de TTK'da acentelik başlığı altında hüküm bulunmamasıyla birlikte aynı kanunda "haksız rekabet halleri" başlığı altında ve TCK'da bu hususa ilişkin hükümler bulunmaktadır. Ayrıca mehz Alman ve İsviçre hukuklarında herhangi bir zamanaşımı süresi öngörülmezsizin sözleşme sona erdikten sonra dahi sır saklama yükümlülüğünün devam ettiği hüküm altına alınmıştır.⁵¹ Türk hukuku uygulaması ve öğretisinde, sır saklama yükümlülüğünün şartlarda esaslı değişiklikler olmadığı takdirde devamlı olduğu kabul edilmektedir.⁵² Ayrıca bu yükümlülük acentenin müvekkilinin menfaatlerini koruma yükümlülüğünün bir uzantısıdır.⁵³

⁴⁶ Kaya, s. 102.

⁴⁷ Poroy/Yasaman, s. 251.

⁴⁸ Kuvılcım Eda Meyveci, Acentelik Sözleşmesinden Doğan Hak ve Mükellefiyetler, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s. 49.

⁴⁹ Kaya, s.106.

⁵⁰ Arslan Kaya, s.117.

⁵¹ Kaya, s.107.

⁵² Kayıhan, s.119.

⁵³ Kayıhan, s.119.

d. Acentenin Haber Verme Borcu

TTK’nda düzenlendiği hali ile acente müvekkilini ilgilendiren üçüncü kişilerden gelen beyanları ile ilgili tarafların ve piyasanın ekonomik durumlarını müvekkiline uygun süre içerisinde bildirmelidir.⁵⁴ Anılan hüküm, mehz Alman ve İsviçre hukuklarında da bulunmaktadır. Bunun yanında AB Direktifi’nin 3/b hükmü, acentenin müvekkiline gerekli olabilecek her türlü bilgiyi iletmesi gerektiği şeklinde çerçeve bir hüküm getirmiştir. Ancak bunun karşılığında 4. maddede müvekkilin acenteyi bilgilendirmesi gereken hususları sayarak haber verme yükümlülüğünü karşılıklı olarak düzenlemiştir. Haber verme yükümlülüğü müvekkili ilgilendiren tüm konularda zamanında bilgi verme yükümlülüğünü içermekte olup, acentenin bu hususta bir değerlendirme veya danışmanlık vermesi beklenemez.⁵⁵

e. Acentenin Tedbir Alma Borcu

Acentenin müvekkili hesabına teslim aldığı malın hasarlı olduğuna ilişkin bir şüphesi olması halinde ilgili tespiti yapmak ve gerekli her türlü tedbiri almakla ve gerekirse TBK’nun 108. Maddesi ışığında satış yoluna başvurmakla ve herhalde müvekkiline bildirmekle yükümlü olduğu hükme bağlanmıştır⁵⁶ ve bu hüküm ışığında acentenin; ayıpları ihbar, müvekkilinin dava haklarını güvence altına alma ve gerektiğinde malı satma şeklinde özetlenebilecek üç temel yükümlülüğü vardır.⁵⁷ Bu hükmün yanında acente, faaliyeti kapsamındaki sözleşmelerle ilgili her türlü ihtar, ihbar, protesto, ihtiyati tedbir, delil tespiti ve benzeri hak koruyucu işlemleri ivedilikle müvekkili adına yapmalıdır.⁵⁸ Bu husus Kanununun 105. maddesinde bir yetki olarak sayılmışsa da, bir yükümlülük olarak kabulü gerekir.

f. Acentenin Müvekkili Temsil Borcu

TTK’nın 105. maddesinde, “*hak koruyan beyanları müvekkili adına yapmaya*” ifadesi ile aktif, “*bunları kabule*” ifade ile pasif temsil yetkisini düzenlemiştir. Bu yetki

⁵⁴ TTK’nun 110. maddesi

⁵⁵ Arslan Kaya, s.126.

⁵⁶ TTK’nun 111. maddesi

⁵⁷ Kayıhan, s.120.

⁵⁸ Arslan Kaya, s.130.

için özel yetkiye veya sözleşme hükmüne gerek bulunmaksızın acentenin kanuni temsil yetkisi ve borcu vardır.⁵⁹

g. Acentenin Müvekkile Ait Parayı Ödeme Borcu

Yine acentenin müvekkiline ait parayı teslim yükümlülüğü bulunmakta olup, ilgili teslim tarihinden itibaren müvekkilin faiz talep etme hakkı vardır.⁶⁰ Ödeme günleri sözleşmede bir cari hesap tarihi varsa bu tarihte, yoksa ticari teamül ve durumun gerekliliklerine göre belirlenir.⁶¹ Her ne kadar maddede para ödemesinden bahsedilmişse de, ödeme araçlarının ve bu kapsamdaki hediyeleşmelerin de durumun gerekliliklerine göre müvekkile iadesi gerekir.⁶² Ödemenin veya teslimin zamanında yapılmaması durumunda ise, acente faiz ödemesi, kur farkı zararı, aşkın zarar ödemeleri ile karşı karşıya kalır.⁶³

h. Rekabet Etmeme Borcu

TTK'nın 104. Maddesi, acentenin inhisar hakkını tanımış ve aksi kararlaştırılabilir şekilde karşılıklı bir rekabet yasağı hükmü koymuştur. Rekabet etmeme borcu, müvekkilin menfaatlerini koruma yükümlülüğünün de bir uzantısını oluşturmaktadır.⁶⁴ Bu rekabet etmeme borcunu ikili bir ayrıma tutarak, sözleşme sürecini ve sonrasını ayırmak gerekmektedir. Sözleşme sürecindeki rekabet etmeme borcu, sadakat ve müvekkilin menfaatlerini koruma yükümlülüğünün bir uzantısı olarak kanuni bir yükümlülükken; sözleşme sonrası rekabet etmeme borcu, TTK m. 123 kapsamında sözleşme ile kararlaştırılmalıdır.⁶⁵ Sözleşmenin sona ermesinden sonra rekabet etmeme borcuna ilişkin rekabet yasağı sözleşmeleri AB Direktifi'nin 20. maddesinde düzenlenmiş ve ilgili sözleşmenin; *“iki yıl ile sınırlı olması, yazılı olması ve*

⁵⁹ Kayıhan, s.126.

⁶⁰ TTK'nın 112. maddesi

⁶¹ Arslan Kaya, s. 133.

⁶² Kaya, s.166.

⁶³ Kaya, s.168.

⁶⁴ Kaya, s.127.

⁶⁵ Kaya, s.130.

acenteye tahsis edilen coğrafi alana veya müşteri grubuna veya sözleşme kapsamındaki mallara ilişkin” olması gerektiği ifade edilmiştir.

i. Acentenin Müşterinin Borcunun İfasını Garanti Etmesinden Doğan Borcu

Acente, müşteriye seçerken göstermesi gereken özen ve dikkatin dışında müşterilerin müvekkile karşı edimlerinden sorumlu değildir. Ancak taraflar aralarındaki sözleşme ile, acentenin üçüncü kişi müşterilerin müvekkile karşı olan borçlarını ifa edeceğini garanti etmesini kararlaştırabilirler.⁶⁶ Bu duruma *del kredere* sorumluluk denmektedir. Bu hususta Türk hukukunda bir hüküm bulunmamakla birlikte mehz İsviçre ve Alman kanunlarında acentenin müşteri edimleri için ifa garantisi verebileceği ancak yazılı yapılacak olan bu sözleşme karşılığında ödeme alması gerektiği düzenlenmiştir.⁶⁷ Bu ödemeye de *dükruar* veya *del kredere* ödemesi denmektedir ve Türk hukukunda da kararlaştırılabilmesi bakımından herhangi bir engel bulunmamaktadır.

j. Acentenin Ücret İsteme Hakkı

Acente, acentelik faaliyetlerini ücret almak maksadı ile gerçekleştirir. Bu anlamda TTK'nın 113. maddesi; acentenin ücret hakkını, bu hakkın hangi durumlarda ne şekilde kullanılabilceğini ve işlemlerden kazandırdığının dışında tahsil için de ödeme talep edebileceğini düzenlemiştir. AB Direktifi'nin 7. maddesi de, İsviçre BK'nın 418g ve Alman TK 87. maddeleri de benzer hükümler içermekte olup acentenin ücret talebinin sebepleri benzer düzenlemelere tabi tutulmuştur. Ayrıca Alman TK'nın 86b maddesi, *del kredere* sorumluluk sebebi ile doğacak ücret alacağını düzenlemekte olup, bu husus çalışmamızın son bölümde detaylı olarak incelenecektir.

İlgili düzenlemeler, acentenin kendi çabası ile müvekkiline kazandırdığı işlemlerden ücret talep edeceğini ifade etmektedir. Bu hüküm ışığında, acentenin ücretinin başarısı ile orantılı olması gerektiği, işlem bazlı ödeme alması gerektiği

⁶⁶ Kayıhan, s.126.

⁶⁷ Kayıhan, s.127.

anlaşılsa da acentenin sabit ücret alması da mümkündür.⁶⁸ Acente; müşteri ile sözleşmenin kurulmasından dolayı, yönetsel faaliyetlerinden dolayı, aracılık faaliyetlerinden dolayı, tahsilat yapmasından dolayı, kendi bölgesinde bizzat müvekkili tarafından yapılan veya gelecekte yapılacak olan satışlardan dolayı ücret hakkı kazanabilir. Bu hak, acenteye bilgilendirilme, müvekkile ait ticari defter kayıtlarına ulaşabilme gibi yan haklar da sağlar.⁶⁹

k. Acentenin Masraf İsteme Hakkı

TTK'nda acentenin yalnızca olağanüstü giderlerini talep edebileceğini düzenlenmiştir.⁷⁰ İsviçre Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunumuzla benzer bir düzenleme içermektedir, Alman Ticaret Kanunu'nun 87d maddesi olağan giderlerin de ticari teamüle uygun olması halinde istenebileceğini düzenlemiştir. Olağan giderler, genel işletme giderleri ve ilgili acentelik faaliyetinin gerçekleşmesi için yapılan giderler olup taraflar arasında bu hususta bir anlaşma olmadığı sürece acente tarafından talep edilemez.⁷¹ Müvekkilin talimatı ile veya talimat olmaksızın özen yükümlülüğü çerçevesinde acentenin vekaletsiz iş görme hükümlerine göre yaptığı işlemlerin karşılığı olan giderler ise müvekkil tarafından ödenmelidir.⁷² Ancak olağanüstü giderlerin ödenmemesi de sözleşme ile kararlaştırılabilir. Ayrıca TTK'nın 118. maddesi uyarınca bu olağanüstü gider ve avanslar için acentenin faiz hakkı mevcuttur.

l. Acentenin Hapis Hakkı

Acente tüm alacaklarını müvekkilinden tahsil edene kadar, müvekkiline teslimi gereken her türlü mal ya da kıymetli evrak üzerinde hapis hakkını kullanabilir.⁷³ İlgili hükümden acentenin müvekkilinden olan her türlü alacağı için hapis hakkını kullanabileceği anlaşılmaktadır.⁷⁴ Alman ve İsviçre hukuklarında da TTK m. 199

⁶⁸ Kaya, s.183.

⁶⁹ Kaya, s.249.

⁷⁰ TTK'nun 117. maddesi

⁷¹ Arslan Kaya, s.183.

⁷² Arslan Kaya, s.183.

⁷³ TTK'nın 119. maddesi

⁷⁴ Kaya, s.267.

düzenlemesine paralel düzenlemeler bulunmakta olup, ilgili kanunlarda hapis hakkından önceden feragat edilemeyeceği düzenlenmiştir. Türk hukukunda ise feragat ilişkin bir düzenleme bulunmamakla birlikte, TTK m. 119/2 hükmü istisna kabul edilmek kaydı ile hapis hakkından feragat edilemeyeceği kabul edilmektedir.⁷⁵

m. Acentenin İnhisar Hakkı

Acentenin inhisar hakkı; aynı yer veya bölge için müvekkilin aynı ticaret dalında başka acente atayamaması şeklinde düzenlenmiştir.⁷⁶ İlgili maddedeki aynı ticaret dalından tüm sektör değil, belirli bir ürün veya hizmet grubu anlaşılmalıdır.⁷⁷ İşbu düzenlemede münhasır yetki ile rekabet yasağı birlikte düzenlenmişken, mehz Alman ve İsviçre kanunlarında yalnızca münhasır yetkiye ilişkin düzenlemeler yapılmış, bu düzenlemeler ile acenteye rekabet yasağı getirilmemiştir.⁷⁸ Ancak taraflar aralarında yapacakları yazılı bir sözleşme ile bu münhasırlık yetkisini ve rekabet yasağı şartını kaldırabilirler.⁷⁹

n. Acentenin İflasta İmtiyaz Hakkı

Acentenin ücret alacağı, giderleri ve benzeri acentelik ilişkisi çerçevesindeki tüm alacakların iflasta imtiyaz hakkı vardır ve üçüncü sırayı oluşturur.⁸⁰ Ancak bu imtiyaz hakkı iflasın açılmasından önceki yıl içerisinde doğan alacaklar için geçerli olup, daha önce doğan alacaklar için geçerli değildir.⁸¹

2. Müvekkilin Hak ve Borçları

a. Mallarla İlgili Belgeleri Verme Borcu

Müvekkilin borçlarını düzenleyen TTK'nın 120. maddesinin (a) ve (b) bentlerinde mallarla ilgili belgelerin acenteye sunulması ile ilgili sözleşmenin ifası için

⁷⁵ Arslan Kaya, s.189.

⁷⁶ TTK'nın 104. maddesi

⁷⁷ Kaya, s.276.

⁷⁸ Arslan Kaya, s.45.

⁷⁹ Kayıhan, s.163.

⁸⁰ Kayıhan, s.164.

⁸¹ Baki Kuru, İcra ve İflas Hukuku C.3, Seçkin, Ankara, 1993, s.3013.

gerekli bilgilerin acenteye bildirimini düzenlenmiş ve bu düzenleme ışığında müvekkilin acenteye karşı mallara ve işe ilişkin bilgi ve belge verme yükümlülüğünün olduğu kabul edilmelidir. İsviçre BK'nın 418r maddesi, daha geniş bir yükümlülük getirerek “*Müvekkil, acentenin faaliyetlerini başarı ile yürütebilmesini sağlamak için her şeyi yapmak zorundadır. Özellikle müvekkil, gereken belgeleri acenteye vermek zorundadır.*” demiştir. Alman TK'nın 86a maddesi ise, her iki düzenlemenin ortasında daha isabetli şekilde örnekleme yolu ile verilmesi gereken bilgi ve belgelerin bir kısmını saymıştır. Şöyle ki, “*Müvekkil; numune, çizimler, fiyat listeleri, reklam basma materyalleri, genel işlem şartları gibi faaliyetinin icrası için acentenin ihtiyaç duyacağı dokümanları acentenin istifadesine sunmalıdır.*” Müvekkil mallara ilişkin Alman Ticaret Kanununda sayılan belgelerin yanında matbu sözleşme örnekleri, kataloglar, garanti belgesi ve kullanma kılavuzlarını ve sair benzer belgeleri acenteye zamanında vermek ve bu husustaki masrafi üstlenmek zorundadır.⁸²

b. Bilgilendirme Borcu

TTK'nın 120. maddesinin (b) ve (c) bentlerinde ise acentelik sözleşmesinin ifası için gerekli her türlü durumun, özellikle de iş hacminde olabilecek düşüşlerin uygun süre içerisinde müvekkil tarafından acenteye bildirimini zorunlu olduğu ifade edilmiş, müvekkilin bilgilendirme yükümlülüğünün kapsamı çizilmiştir. Bu yükümlülük, acentelik sözleşmesinin yerine getirilebilmesi için objektif olarak gerekli olan örneğin potansiyel yeni müşteriler, kapasite aşımı olup olmadığı, üründe yapılması öngörülen değişiklikler, taşıma imkanlarındaki değişiklikler, iş yapma kapasitesini etkileyecek ekonomik ve teknik değişiklikler, acente tarafından yapılan işlerin kabul edilip edilmediği, kurulan işlemin yerine getirilip getirilmeyeceği hususları, sergi ve fuarlara katılım, ilişkinin bitirilmesi istenen müşteriler, işyeri devri, işyerinin kapatılması gibi her türlü bilginin acenteye verilmesini içerir.⁸³

⁸² Arslan Kaya, s.195.

⁸³ Kaya, s.294-295.

c. Ücret Ödeme Borcu

Yine TTK'nın 120. maddesinin (d) ve (e) bentleri, müvekkilin ücret ödeme yükümlülüğü ile yapması gereken avans veya sair fevkalade giderler için temerrüt halinde faiz ödeme yükümlülüğünü düzenlemiştir. Bu hükümler ışığında, acentenin acentelik faaliyeti kapsamında muaccel olan ücreti ve bu işlemler için yaptığı olağanüstü gider ve avanslar müvekkil tarafından ivedilikle ödenmeli, gecikme olması durumunda faiz ödemesi yapılmalı ve acentenin zararları tazmin edilmelidir.

d. Sır Saklama Borcu

Kanunda düzenlenmemiş olmakla beraber müvekkilin sır saklama borcu olduğu Türk ve Alman doktrininde kabul edilmektedir.⁸⁴ Bu borç sadakat yükümlülüğünün bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu hususta özellikle acentenin müşteriler hakkında hazırladığı raporların müvekkil tarafından açıklanmaması gerektiği, bu durumun müşterilerle iyi ilişkiler kurması gereken acentenin işlerini engelleyebileceği ve acentenin müvekkili korumak adına hazırladığı raporları müvekkilin suiistimal ederek müşterilere göstermesinin acentenin aleyhine olacağı ifade edilmiştir.⁸⁵

e. Rekabet Etmeme Borcu

Acentenin nasıl müvekkili ile rekabet yasağı mevcutsa, müvekkilin de benzer şekilde acentenin faaliyet gösterdiği yer veya bölgede acente ile aynı faaliyet alanında birden fazla acente atayamaması kural olarak kabul edilir.⁸⁶ Bu anlamda TTK'nun 104. maddesinde aksi kararlaştırılabilir şekilde bir rekabet yasağı hükmü düzenlenmiştir. Ancak her halde müvekkil ilgili yer veya bölgede acentenin faaliyet alanında müşteri ile doğrudan işlem yapabilir ancak acentenin inhisarî bölgesinde işlem yaptığından acentenin ücret hakkı doğacaktır.⁸⁷

⁸⁴ Arslan Kaya, s.197.

⁸⁵ Kaya, s. 309.

⁸⁶ Kaya, s. 309.

⁸⁷ Kaya, s. 309.

II. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ VE SONUÇLARI

A. Acentelik Sözleşmesinin Sona Ermesi

Acentelik sözleşmesi, tam iki tarafa borç yükleyen (*sinallagmatik*) ve tarafları arasında sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşmedir.⁸⁸ Bu ilişkinin kaynağı olan acentelik sözleşmesi sona erdiğinde, sürekli borç ilişkilerinin sona ermesine ilişkin sonuçlar ortaya çıkar.⁸⁹ Acentelik sözleşmeleri; belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinde üç aylık fesih öneli ile, her türlü acentelik sözleşmesinde haklı sebeple her zaman feshedilebilir.⁹⁰ Bu düzenleme, Alman ve İsviçre kanunları ile benzer içeriktedir. AB Direktifi ise fesih süresi hakkında sözleşmenin geçerli olduğu süre ile orantılı bir fesih öneli ortaya koymuştur.

1. Sürenin Dolması

Acentelik sözleşmesi bir süre ile sınırlandırılabilmesi gibi, süresiz olarak da imzalanabilir.⁹¹ Ancak sözleşmenin belirli süreli mi yoksa belirsiz süreli mi olduğu konusunda bir şüphe doğarsa ilgili sözleşmenin belirsiz süreli yapıldığı kabul edilir.⁹² Belirli süreli sözleşmelerde sürenin dolması ile acentelik sözleşmesi kendiliğinden sona erer.

Bu başlık altında belirli bir süre için imzalanmış acentelik sözleşmeleri önem arz etmektedir. Bu hususta TTK'da bir düzenleme bulunmamakla birlikte; 121. maddenin birinci fıkrasının mefhum-u muhalifinden sözleşme süresinin dolmasıyla herhangi bir ihbara gerek olmaksızın sona ereceği sonucuna varılmaktadır.⁹³ Mevzuat kanunlarda ise, Alman Ticaret Kanunu'nun 89/3 maddesine göre "*Belirli süre için akdedilmiş bir acentelik sözleşmesi, sürenin dolmasına rağmen her iki tarafça devam ettirilmişse bu takdirde sözleşme belirsiz süreli hale gelir.*" şeklinde, AB Direktifi'nin

⁸⁸ Kaya, s.311.

⁸⁹ Kayıhan, s.239.

⁹⁰ TTK'nun 121. maddesi

⁹¹ Ayça Aydın Evcimik, Acentenin Müşteri Tazminatı Hakkı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 13.

⁹² Kınacıoğlu, s.85.

⁹³ Kayıhan, s.240.

14. maddesi ise “*Belirli süre için yapılan acentelik sözleşmesi sürenin bitiminden sonra taraflarca uygulanmaya devam edilirse bu acentelik sözleşmesi belirsiz süreli acentelik sözleşmesine dönüştürülmüş sayılır.*” şeklinde olup Türk hukukundaki hükme benzer şekilde belirli süreli sözleşmenin belirsiz süreli hale geleceğini, İsviçre Borçlar Kanunu’nun 418p2 hükmünde ise “*Belirli süre için yapılmış olan acentelik sözleşmesi taraflarca uzatılmışsa, aynı süre için, ancak en fazla bir yıl süre ile yenilenmiş sayılır.*” denilerek belirsiz süreli sözleşmenin aynı süre ile belirsiz süreli olarak tekrarlanacağı ifade edilmiştir. İsviçre Borçlar Kanunu’nda belirtilen hüküm gereği art arda belirli süreli sözleşmelerin yapılmasına ise zincirleme acentelik sözleşmesi denmektedir.⁹⁴

2. Ölüm veya Tüzel Kişiliğin Sona Ermesi

TTK’nın 121/3 maddesinde düzenlenen ve sözleşmeyi kendiliğinden sona erdiren sebeplerden biri de kişinin ölümü veya tüzel kişiliğin sona ermesidir ve taraflardan birinin gaipliği de aynı sonucu doğurur.⁹⁵ Türk hukukunda taraflardan herhangi birinin ölümü sözleşmeyi kendiliğinden sona erdirirken Alman hukukunda yalnızca acentenin ölümü sözleşmeyi kendiliğinden sona erdirmektedir.⁹⁶ Alman hukukunda müvekkilin ölümünün sözleşmeyi sona erdirebilmesi için bu durumun sözleşmede açıkça düzenlenmesi gerekirken Türk hukukunda ise, mirasçılar tarafından sözleşmeye devam edilmesi isteniyorsa bu durumun sözleşmede belirtilmesi gerekir.⁹⁷ Ayrıca taraflardan birinin şirket olarak; tür değiştirmesi, birleşmesi, bölünmesi, tasfiyeye girmesi, şirket ortaklarının tamamının değişmesi kural olarak acentelik sözleşmesini sona erdirmez ancak derhal fesih için haklı sebep oluşturabilir.⁹⁸ Son olarak Kanunun atfı yaptığı TBK m. 513 hükmüne göre, müvekkilin menfaatleri gereği, acentenin bir süre daha görevine devam etmesi yerinde olacaktır.

⁹⁴ Evcimik, s.72.

⁹⁵ Kayıhan, s.251.

⁹⁶ Ayan, s.33.

⁹⁷ Özer Seliçi, Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, İstanbul Üniversitesi Fakülte Matbaası, İstanbul, 1976, s. 81.

⁹⁸ Ayan, s.35.

3. Kısıtlanma

Yine TTK'nın 121/3 maddesinde sayılan ve sözleşmeyi kendiliğinden sona erdiren sebeplerden biri kişinin kısıtlanmasıdır. Bu maddenin TBK'nun 513. Maddesi'ne atfı gereği sözleşme; taraflardan birinin ölümü, ehliyetini kaybetmesi, tüzel kişiliğin sonlanması veya iflası nedeniyle kendiliğinden sona erer, ancak bu durum müvekkilin çıkarlarını tehlikeye sokuyorsa ilgili taraf işleri kendisi yapabilecek duruma gelene kadar acente sözleşmeyi ifa etmekle yükümlüdür. Kanun değişiklikleri sırasında TBK'da "kısıtlılık" yerine "ehliyetini kaybetme" terimi kullanılmışsa da aynı değişiklik TTK'da yapılmamıştır. Bu hüküm ışığında taraflardan birinin temyiz kudretini kaybetmesi ve tam ehliyetsiz hale gelmesi, sözleşmeyi sona erdirecekken, taraflardan birinin sınırlı ehliyetli veya sınırlı ehliyetsiz olması durumunda sorun genel hükümlere göre çözülecektir.⁹⁹ Ayrıca İsviçre hukukunda yalnızca acentenin kısıtlanması sözleşmeyi sona erdirirken, Türk hukukunda iki taraftan herhangi birinin kısıtlanması durumunda sözleşmenin sona ereceği düzenlenmiştir.¹⁰⁰

4. İflas

TTK'nın 121/3 maddesinde sözleşmeyi kendiliğinden sona erdiren sebeplerden biri olarak sayılan iflas, müvekkil veya acente ayrımı gözetmeksizin Türk hukukunda sözleşmeyi sona erdirir. Ancak Alman ve İsviçre hukuklarında yalnızca müvekkilin iflası sözleşmeyi kendiliğinden sona erdirir, acentenin iflas etmesi durumunda ise müvekkil sözleşmeyi haklı sebeple feshedebilir.¹⁰¹ Yine TBK m. 513'e yapılan atıf gereği müvekkilin menfaatleri gereği, acentenin bir süre daha görevine devam etmesi talep edilebilir.¹⁰² Ayrıca acentelik sürekli bir faaliyet olduğundan ve iflas sonucu tarafların malvarlıkları üzerinde tasarruf imkanı olmadığından tarafların iflası halinde sözleşmenin geçerli kalmaya devam edeceğine ilişkin sözleşme hükümleri geçerli değildir.¹⁰³

⁹⁹ Kayıhan, s.251.

¹⁰⁰ Ayan, s.36.

¹⁰¹ Köker, s. 49.

¹⁰² Ayan, s.37.

¹⁰³ Yusuf Korun, Acentenin Hak ve Borçları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s. 146.

5. *Sonraki İmkânsızlık*

Acentelik sözleşmesinin imkansızlaşması, tarafların bu sözleşmeyi akdetme sebeplerinin ortadan kalkması veya ifanın aşırı derecede güçleşmesi durumunda gerçekleşir.¹⁰⁴ Sözleşmenin imkansızlaşması durumuna taraflardan birinin kusuru neden olmuşsa, ilgili taraf kusursuzluğunu ispat edemediği sürece zararı gidermekle yükümlüdür. Ancak tarafların herhangi bir kusuru bulunmuyorsa ve bu durum ispatlanabilirse herhangi bir yükümlülük doğmayacaktır.

6. *İkâle*

Acentelik sözleşmesi, belirli süreli veya belirsiz süreli olması fark etmeksizin tarafların anlaşması ile herhangi bir fesih öneline gerek olmaksızın ileriye etkili olarak ortadan kaldırılabılır.¹⁰⁵ Ancak ikâle ile acentenin denkleştirme isteminden vazgeçmesi hususu tartışmalıdır. Şöyle ki, bir görüş sözleşme ile bu alacaktan vazgeçebileceğini¹⁰⁶, başka bir görüş kimin ikâle ile sözleşmenin sona erdirilmesini istediğinin önemli olduğunu¹⁰⁷, diğer bir görüş ise denkleştirme hakkının ikâleden etkilenmeyeceğini¹⁰⁸ ifade etmektedir. TTK m. 122/3 hükmüne göre; herhangi bir haklı sebebe dayanmaksızın sözleşmeyi acente feshetmişse ya da acentenin kusurlu davranışları nedeniyle sözleşme feshedilmişse acentenin denkleştirme talep hakkı bulunmamaktadır. Bu hükümden, müvekkilin herhangi bir haklı fesih eylemi olmaksızın acentenin sözleşmeyi feshetmesi durumunda bu istemde bulunamayacağı ve aynı maddenin 4. fıkrasında yer alan denkleştirme isteminden önceden vazgeçilemeyeceği hususu önem arz etmektedir. Ticari hayatın olağan akışında şirketler bu tarz uzun soluklu ilişkilerini sona erdirdiklerinde sözleşme imzalamak istemektedirler ve bu durumda bütün sözleşmelerin ikâle yolu ile bitirilmesi gibi bir sonuç çıkartılabilir ki, bu sonucun kabul edilmesi halinde denkleştirme isteminden vazgeçilmesine ilişkin hükmün dayatılması acenteyi zor durumda bırakacaktır. Bu nedenle üçüncü görüşte ifade

¹⁰⁴ Ahmet M. Kılıçoğlu, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Turhan, 14. Bası, Ankara, 2011, s.96.

¹⁰⁵ Hümeysra Yılmaz, Acentenin Denkleştirme İstemi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017, s.72.

¹⁰⁶ Ayan, s.154.

¹⁰⁷ Kaya, s. 357.

¹⁰⁸ Koray Demir, 'Yeni Türk Ticaret Kanunu'nda Acente', I. Türkiye-Azerbaycan Hukuk Sempozyumu, 01-02 Temmuz 2011 (Editör: Prof. Dr. Yener Ünver), Özyeğin Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 2011, s.251.

edildiği gibi denkleştirme hakkının ikale sözleşmesinden etkilenmeksizin durumun şartlarına göre değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

7. İptal ve Kesin Hükümsüzlük

Sözleşmenin kurulması sürecinde tarafların iradeleri hata, hile veya tehdit ile sakatlanmışsa bu sözleşme ilgili durumun öğrenilmesinden itibaren bir yıl içerisinde iptal edilebilir ancak böyle bir bildirim yapılmaz ise TBK'nın 39. maddesi kapsamında sözleşme geçerli hale gelecektir. Sözleşmenin iptali durumunda tarafların acentelik ilişkisi çerçevesinde o ana kadar doğan hak ve borçların varlığı kabul edilmelidir.¹⁰⁹

Kesin hükümsüzlük sebepleri TTK'da ifade edilmemiş olup, TBK'da bulunan genel hükümler gereği kamu düzenine, ahlaka, emredici hükümlere ve kişilik haklarına aykırı ya da konusu imkansız sözleşmelerin kesin hükümsüzlük kesin hükümsüzlük yaptırımını ile karşılaşması gerekmektedir.¹¹⁰

8. Fesih

Acentelik sözleşmesi sürekli bir borç ilişkisi kurmakta olup bu ilişkiyi geleceğe etkili olarak sona erdirmek için tek taraflı irade beyanı ile sona erdirmeye hakkına fesih denmektedir. Bu hak bozucu yenilik doğurucu bir haktır.¹¹¹ Bu sözleşmeden teknik olarak dönmek mümkün olmayıp, hüküm ve sonuçlarını bir süre sonra doğuran olağan fesih ve hüküm ve sonuçlarını fesih beyanının muhataba ulaşmasıyla birlikte doğuran olağanüstü fesih olmak üzere iki şekilde sözleşme feshedilebilir.¹¹²

a. Olağan Fesih

TTK'nın 121/1 maddesinin ilk cümlesi olağan feshi düzenlemiş olup, belirsiz süreli sözleşmelerde tarafların üç aylık fesih öneli ile sözleşmeyi sona erdirebilecekleri ifade edilmiştir. AB Direktifi'nin 15. maddesi ise; *"1. Belirsiz bir süreli acentelik sözleşmesini taraflardan herhangi biri ihbar ile feshedebilir. 2. İhbar süresi, sözleşmenin ilk yılı için bir ay, ikinci yılın başlaması ile iki ay, üçüncü yılın başlaması*

¹⁰⁹ Kaya, s.348.

¹¹⁰ TBK'nun 27. maddesi

¹¹¹ Seliçi, s.115.

¹¹² Evcimik, s.14.

ve izleyen yıllar için üç ay olacaktır. Taraflar daha kısa ihbar süreleri üzerinde anlaşamazlar. 3. Üye Devletler, ihbar süresini sözleşmenin dördüncü yılı için dört ay, beşinci yıl için beş ay ve altıncı ve sonraki yıllar için altı ay olarak belirleyebilirler. Tarafların daha kısa süreleri kabul etmeyeceğine karar verebilirler. 4. Taraflar, 2. ve 3. paragraflarda belirtilenlerden daha uzun sürelerde hem fikir olursa, müvekkil tarafından uyulacak ihbar süresi, acente tarafından uyulacak ihbar süresinden daha kısa olmamalıdır. 5. Taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça, ilan süresinin sonu bir takvim ayının sonu ile denk düşmek zorundadır. 6. Bu Maddenin hükümleri, belirli süreli acentelik sözleşmesiyle 14. madde uyarınca belirsiz süreli acentelik sözleşmesine dönüştürülmüş acentelik sözleşmeleri için bildirim süresinin hesaplanmasında ilk belirli süreli sözleşmenin sözleşme hükümleri dikkate alınacak şekilde uygulanır.” şeklinde düzenlenmiş olup, aşamalı bir ihbar süresi ortaya koymuş ve acenteyi koruyucu felsefesini bu maddeye de yansıtmıştır.

Feshe yönelik bu irade beyanı tek taraflı olup, herhangi bir gerekçeden kaynaklanma zorunluluğu olmaksızın sözleşmeyi feshetme iradesini karşı tarafa yansıtmalıdır ve bu beyan karşı tarafa ulaşması ile hüküm doğurur.¹¹³ Bunun yanında genel kural gereği tacirler arasında sözleşmenin feshine yönelik ihbar veya ihtarlar noter aracılığıyla, taahhütlü mektupla, telgrafla ya da güvenli elektronik imza kullanılarak kayıtlı elektronik posta sistemiyle yapılmalıdır.¹¹⁴ Ancak taraflar kendi aralarında feshin açıklanmasına ilişkin şekil kurallarını sıkılaştırabilirler.¹¹⁵

Kural olarak ihbar süresine uyarak yapılacak olağan fesih, belirsiz süreli sözleşmeler için öngörülmüştür ancak belirli süreli acentelik sözleşmelerinde de taraflar kendi aralarında olağan fesih ve ihbar süresine ilişkin anlaşabilirler ancak bu süre kanuni süreden daha az olamaz.¹¹⁶

TTK’da ihbar için belirtilen süre üç aydır, ancak AB Direktifinde yukarıda da ifade ettiğimiz üzere aşamalı bir süre verilmiş ve ilk yıl için 1 ay, 2. yıl için 2 ay, 3. yıl

¹¹³ Kaya, s.314.

¹¹⁴ TTK’nun 18/3 maddesi

¹¹⁵ Kaya, s.315.

¹¹⁶ Kaya, s.316.

için 3 ay gibi bir düzenleme yapılmıştır. Alman TK'nın 89. maddesi; *“Acentelik sözleşmesi belirsiz süreliyse, sözleşme birinci yılında bir aylık, ikinci yılında iki aylık ve üçüncü yıldan beşinci yıla kadar olan sürede üç aylık ihbar süresiyle feshedilebilir. Sözleşme, beş yıldan uzun sürmüştü, altı aylık ihbar süresiyle feshedilebilir.”* şeklinde bir düzenlemeye sahiptir. Ayrıca aynı maddede belirtilen bu ihbar sürelerinin sözleşme ile uzatılabileceği, müvekkil için tanınan ihbar süresinin acente için tanınan ihbar süresinden daha kısa olamayacağı, karşılaştırılması durumunda acente için karşılaştırılan sürenin müvekkil için de geçerli olacağı, belirli süreli iken devam ettirilerek belirsiz süreli hale getirilen sözleşmeler için ihbar süresinin saptanmasında toplam sürenin dikkate alınacağı ifade edilmiştir.¹¹⁷ Yine İsviçre BK'nın 418q maddesi ise *“Acentelik sözleşmesi belirli bir süre için yapılmamışsa ve böyle bir süre sözleşmenin amacından da anlaşılıyorsa, taraflardan her biri birinci yılın içinde, bir ayın sonunda hüküm ifade edecek şekilde bir ay önceden yapılacak bir ihbarla feshedilebilir. Sözleşme en az bir yıl devam etmişse, iki ay önceden yapılan bir ihbarla takvim yılının üç aylık süresinin sonunda hüküm ifade edecek şekilde feshedebilir. Taraflar daha uzun bir ihbar süresi ya da başka bir fesih süresi belirleyebilirler. Sözleşmesel ihbar süreleri müvekkil ve acente için farklı olamaz.”* şeklinde bir düzenleme yapmıştır. Belirtilen sürelerle uyulmaması, feshi geçersiz kılacaktır. Yine ihbar süresine uyulmadan sözleşmenin fesih edilmesi durumunda, fesheden taraf başlanan işlerin tamamlanmaması nedeniyle karşı tarafın uğradığı zararları tazmin etmek zorundadır.¹¹⁸

Tarafların sözleşmenin feshi için ihbar göndermelerinin ardından ihbar süresi boyunca sorumlulukları devam eder ve sürenin sonunda sözleşme fesih olunur. Bu süre içerisinde her iki taraf da sır saklama yükümlülüğünün dışına çıkmadan karşı tarafın rakipleri ile iş görüşmeleri yapabilir ancak herhangi bir ortak faaliyette bulunamazlar.¹¹⁹

¹¹⁷ Kaya, s.320.

¹¹⁸ Kaya, s.325.

¹¹⁹ Kaya, s.323.

Ayrıca olağan fesih hakkı; haklı sebep bulunması, belirli bir süre geçmesi gibi kanuna ek koşullarla hakkın özüne dokunulmaksızın sınırlanabilir.¹²⁰

b. Olağanüstü Fesih

Geçerli olarak akdedilmiş bir acentelik sözleşmesi belirli veya belirsiz süreli olmasına bakılmaksızın her zaman haklı bir sebeple derhal fesih olunabilir. AB Direktifi'nin 16. maddesi üye ülkelerin derhal fesih hakkını tanımalarına ve bunun şartlarına ilişkin çerçeve bir hüküm getirmiştir. Şöyle ki, *“Bu direktifte yer alan şartlar, acentelik sözleşmesinin derhal feshedilmesi için öngörülen Üye Devlet kanunlarının uygulanmasını aşağıdaki durumlarda etkileyecektir: (a) bir tarafın yükümlülüklerinin tamamını veya bir kısmını yerine getirmesi sırasında acze düşmesi; (b) istisnai şartların ortaya çıkması.”* Alman TK'nın 89a maddesi de, *“Acentelik sözleşmesi her iki tarafça da, ihbar sürelerine uyulmaksızın, haklı nedenlerle feshedilebilir. Bu hak sözleşme ile ortadan kaldırılamaz ya da kısıtlanamaz.”* şeklinde olup, İsviçre BK'nın 418r maddesi de *“Müvekkil ve acente, önceden ihbar etmeksizin, sözleşmeyi haklı sebeplerle derhal feshedebilirler.”* şeklindedir.

Olağanüstü fesih ihtarı sözleşmenin haklı nedenle ve derhal feshedilmek istendiğini açık ve net olarak ifade etmeli, noter aracılığıyla, taahhütlü mektupla, telgrafla veya güvenli elektronik imza kullanılarak kayıtlı elektronik posta sistemlerinden biri ile yapılmalıdır.¹²¹ Bu irade açıklamasında açıkça feshe neden olan haklı sebep ifade edilmemişse irade beyanında bulunan tarafın iradesi araştırılmalı, bu durumda da bir sonuca varılamaz ise, fesih olağan fesih olarak yorumlanmalıdır.¹²² Ancak burada açıklanması gereken husus feshin haklı nedenle veya derhal fesih olması durumudur, Yargıtay kararları ve öğretide haklı sebebin ne olduğunun veya derhal feshin sebeplerinin açıkça yazılmasının zorunlu olmadığı genel olarak kabul edilmektedir.¹²³

¹²⁰ Ayan, s.43.

¹²¹ Kaya, s.327.

¹²² Kaya, s.327.

¹²³ Ayan, s.52.

Haklı sebep, dürüstlük kuralı gereğince acentelik sözleşmesinin devamının taraflar için çekilmez hale gelmesidir ve her olayın şartlarına göre değerlendirilmesi gerekir.¹²⁴ Sözleşmede bazı haklı sebepler sayılsa dahi, taraflar sözleşmenin olağanüstü feshinde yalnızca o sebeplerle bağlı olmazlar, sayılan sebepler kanunun amacına, kişilik haklarına ve dürüstlük kurallarına aykırı olmamaları halinde örnek olarak kabul edilir.¹²⁵ Tarafların fesih ihbarında gerekçe olarak öne sürdükleri sebeple bağlılığı hususu ise tartışmalıdır. Dürüstlük kuralına aykırı olmamak kaydı ile fesih beyanında belirtilmemiş olmasına rağmen o sırada var olan haklı nedenlerin açıklanmamış olmasının bir önemi olmayıp, beyanda bulunan neden haklı olmasa dahi açıklanmayan haklı neden sebebi ile sözleşme son bulur.¹²⁶

Öğretide taraflar açısından olağanüstü feshe neden olabilecek en önemli haklı nedenler örnek olarak sayılmışsa da, bunların haklı neden oluşturup oluşturmadığı her olay bağlamında dürüstlük kuralı çerçevesinde değerlendirilmelidir. Avusturya Acente Kanunu'nun 22. maddesinde taraflar açısından bazı fesih nedenleri özellikle sayılmıştır. Şöyle ki; acentenin faaliyetlerini yürütme konusunda yetersiz olması, acentenin faaliyetlerini aksatması, müvekkilin güvenini kötüye kullanması, müvekkilin haysiyetine zarar verecek davranışlarda bulunması ve acentenin iflas etmesi halleri müvekkil açısından derhal fesih sebebiyken; acentenin ücret hakkı veya sözleşmenin diğer önemli unsurlarının ihlal edilmesi, acentenin haysiyetine zarar verecek davranışlarda bulunulması, acentenin atandığı işletmenin devredilmesi acente açısından derhal fesih sebebi olarak sayılmıştır.¹²⁷ Acente bakımından haklı neden oluşturan sebeplere aşağıdaki durumlar örnek olarak verilebilir;

- *Müvekkilin yükümlülüklerini önemli ölçüde ihlal etmesi,*
- *Müvekkilin, acentenin aracılık ettiği sözleşmeleri keyfi olarak sürekli şekilde reddetmesi,*

¹²⁴ Kaya, s.333.

¹²⁵ Ayan, s.48.

¹²⁶ Kaya, s.330.

¹²⁷ Kaya, s.334.

- Müvekkilin, acentenin ilerde büyük boyutlu ticari işler yapma kapasitesi olan müşterileriyle doğrudan ilişkiye girmesi,
- Müvekkilin tek taraflı olarak acentenin bölgesini daraltması,
- Müvekkilin karşılıklı hesaplama ve ücret ödeme yükümlülüğüne aykırı davranışlarda bulunması, ücretin sözleşmeye aykırı hesaplanması, eksik ücret ödenmesi ya da ödemelerin geciktirilmesi,
- Sözleşmede yer alması halinde müvekkilin acenteyi destekleme ve bilgilendirme yükümlülüğüne aykırı davranması,
- Acentenin münhasır bölgesinin haksız olarak ihlal edilmesi,
- Müvekkilin yolsuzluk, hırsızlık gibi yüz kızartıcı suçlar işlemesi,
- Müvekkilin sürekli olarak ayıplı ürünler göndermesi veya önemli miktarda ürün kısıtlamasına gitmesi,
- Ticari ilişkinin ticari örf ve adet kurallarına aykırı şekilde yürütülmesi
- Müvekkilin asılsız ithamlarda bulunması.¹²⁸

Müvekkil bakımından haklı neden oluşturan sebeplere ise aşağıdaki durumlar örnek olarak verilebilir;

- Acentenin sürekli olarak bilgi verme yükümlülüğünü ihlal etmesi,
- Acentenin faaliyetlerini durdurması,
- Acentenin yükümlülüklerini gereği gibi yerine getirmemesi ve bundan kaynaklanan önemli ciro azalması,
- Acentenin sürekli olarak müvekkilin talimatlarına aykırı davranması,
- Sözleşmede kararlaştırılan yükümlülüklerin acente tarafından yerine getirilmemesi,
- Acentenin müvekkile hakaret etmesi ya da yüz kızartıcı suç işlemesi,
- Acentenin yaşlılığı ya da hastalığı nedeniyle çalışma gücünün azalması,
- Tüzel kişi acentenin organsız kalması,
- Acentenin faaliyetine ara vermesi ya da işletmesini kapatması,
- Acentenin sürekli şekilde rekabet yasağını ihlal etmesi,

- *Acentenin müşterilerden yasal olmayan ek ücretler talep etmesi,*
- *Acentenin müvekkilin ticari itibarını zedeleyici söylentiler yayması,*
- *Acentenin sadakat borcuna aykırı davranması.*¹²⁹

Tüm bu nedenler değerlendirilirken olayın şartlarına uygun olarak dürüstlük kuralı ve hakkaniyete uygun şekilde bir sebebin haklı olup olmadığı sonucuna varılmalıdır. Örneğin Alman Yüksek Mahkemesi bir kararında, somut olayda müvekkilin acente tarafından yapılan işlemleri kabul etmeyerek ve müvekkilin rekabet yasağını ihlal ederek rakip işletme hesabına faaliyette bulunmasına kendinin doğrudan etkisinin bulunduğunu bu yüzden haklı sebeple fesih hakkının doğmadığını belirtmiştir.¹³⁰

Bu nedenlere veya haklı başka bir nedene dayalı olarak yapılacak fesih bir süreye tabi olarak yapılabilir ancak bu sürenin olağanüstü feshi olağan feshe yaklaştıracak nitelikte olmaması gerekir.¹³¹

B. Acentelik Sözleşmesinin Sona Ermesinin Sonuçları

Acentelik sözleşmenin sona ermesi taraflar açısından birtakım sonuçlar doğurur.

1. Ücretlerinin Ödenmesi

Acente müvekkili ile arasında bulunan sözleşme kapsamında gerçekleştirmiş olduğu işlemlerin çokluğu ve maddi getirisine göre bir ücrete hak kazanmaktadır.¹³² Bu ücretin ödeme zamanı ise, hem mehaz kanunlarda hem de Türk hukukunda yürürlükte olan yasal düzenlemeler uyarınca acentenin üçüncü kişinin işlemini yerine getirdiği anda ücrete hak kazanacağını ve bu hakkın doğumundan itibaren üç ay içerisinde ve her halükârda sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerektiği kabul edilmektedir. Bu

¹²⁹ Ayan, s.50-51.

¹³⁰ Kaya, s.338.

¹³¹ Kaya, s.332.

¹³² Evcimik, s.25.

anlamda sözleşmenin sona ermesinin üç aylık ödeme süresi dolmamış olan ve hak kazanılan ücretlerin ödenmesine ilişkin bir muacceliyet hükmü getirdiği ortadadır.

2. Acentenin Elindeki Mal ve Belgelerin İadesi

Acente kendisine bırakılan mal ve belgeleri, hakkaniyet gereği en geç acente ilişkisi sonlandığında müvekkiline iade etmelidir.¹³³ Bunların yanında sözleşme ve acentelik ilişkisi çerçevesinde birliktelik sağlamak amacı ile kendisine sağlanan form, fatura, poliçe ve dekorasyon ürünlerinin de teslimi gerekebilir, bu durumun aksi, sözleşme ile kararlaştırılabilir.¹³⁴ Ancak bu mal ve belgelerden maddi değeri olanlar için acentenin müvekkilden bir alacağının bulunması ve önceden bir feragatinin bulunmaması durumunda acente hapis hakkını kullanabilir.¹³⁵

3. Acentenin Temsil Yetkisinin Sona Ermesi

Sözleşme yapma yetkisine sahip acentelerin, ilgili sözleşmenin sona ermesi ile temsil yetkisi sone erer, ancak işin niteliği gereği bir süre daha temsil yetkisinin devam etmesi için anlaşılabilirler.¹³⁶ Türk hukukunda temsil yetkisi açıklayıcı manada tescile tabi olduğundan bunun sicilden terkinin gerekir ancak Alman ve İsviçre hukuklarında bu yönde bir düzenleme bulunmamaktadır.

4. Sözleşme Sonrası Rekabet Yasağı

Sözleşme sonrası rekabet yasağını düzenleyen TTK hükmüne göre; acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra acentenin faaliyetlerini kısıtlayan sözleşmelerin yazılı şekilde yapılması ve müvekkilin imzaladığı bir nüshanın acentenin uhdesine bırakılması ve bu sözleşmelerin en çok iki yıl için, acenteye tazminat ödeyerek ve yalnızca taraflar arasındaki acentelik ilişkisine yönelik olması gerekir.¹³⁷ Mehaz İsviçre BK'nın 418d-2 maddesinde, "*Sözleşmesel rekabet etmeme borcuna, iş sözleşmesi hükümleri kıyas yolu ile uygulanır. Rekabet etme yasağı öngörüldüğü zaman, sözleşme sona erdiğinde anlaşma ile ortadan kaldırılamayacak uygun bir tazminata hak kazanır.*" şeklinde,

¹³³ Kaya, s.150.

¹³⁴ Evcimik, s.22.

¹³⁵ Ayan, s.66.

¹³⁶ Evcimik, s.21.

¹³⁷ TTK'nun 123. maddesi

sözleşme sonrası rekabet yasağı anlaşması içinde acenteye tazminat ödenmesi gerektiği düzenlenmiştir. Alman TK'nın 90a maddesi gereği ise, “1. Acenteyi, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra mesleki faaliyetinde kısıtlayan rekabet yasağı anlaşması yazılı şekilde yapılmalıdır ve anlaşılan hususları içeren ve müvekkil tarafından imzalanmış bir nüshası acenteye verilmelidir. Anlaşma, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden itibaren en fazla iki yıl için yapılabilir ve sadece acenteye hasredilmiş bölge veya müşteri çevresine ve yalnızca acentenin müvekkil için kurulmasına aracılık ettiği sözleşmelere ilişkin konuları kapsamalıdır. Müvekkil, acenteye rekabet kısıtlamasının devamı süresince uygun bir bedel ödemek zorundadır. 2. Müvekkil sözleşme ilişkisinin sonuna kadar yazılı şekilde rekabet kısıtlamasından vazgeçebilir. Yazılı bildirim üzerinden altı ay geçmekle müvekkil bedel ödemek yükümlülüğünden kurtulur. 3. Taraflardan biri diğer tarafın kusurlu bir hareketi dolayısıyla anlaşmayı feshederse, fesihden itibaren bir ay içerisinde yapacağı yazılı bir beyanla kendisinin rekabet yasağı anlaşması ile bağlı olmadığını bildirebilir. 4. Acentenin aleyhine bu hükme aykırı anlaşmalar yapılamaz.” Tüm bu hükümlerden anladığımız üzere acentelik sözleşmesi sona erdiğinde acentenin rekabet etmeme yükümlülüğü de sona erer ancak aksi kararlaştırılmak isteniyorsa sözleşme ile iki yıl süreli ve acentenin haklarına halel getirmeden bir rekabet yasağı anlaşması yapılabilir. Bunlara benzer bir çerçeve çizen ilgili AB Direktifi'nin 20 maddesi ise, “1. Bu Direktifin amaçları doğrultusunda, acentelik sözleşmesinin feshinden sonra bir acentenin iş faaliyetlerini kısıtlayan herhangi bir sözleşme bundan böyle rekabet yasağı olarak anılacaktır. 2. Bir rekabet yasağı şartı ancak aşağıdaki durumlarda geçerli olacaktır: (a) yazılı olarak karara bağlanmalı ve (b) coğrafi alana veya müşteri grubuna ve acenteye tevdi edilen coğrafi alana ve acentelik sözleşmesi kapsamındaki mallara ilişkin olmalıdır. 3. Rekabet yasağı şartı, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra iki yıldan daha fazla geçerli olmayacaktır. 4. Bu madde, rekabet yasağı şartının geçerliliği veya uygulanabilirliği ile ilgili ek kısıtlamalar getiren veya mahkemelerin tarafların sözleşmeden doğan yükümlülüklerini azaltmalarını sağlayan ek kısıtlamalar getiren ulusal yasa hükümlerini etkilemez.” şeklindedir. Bu hükümlerde

yer alan tazminatın teknik anlamda bir tazminat olmadığı, rekabet yasağının karşılığı olarak müvekkil tarafından yerine getirilecek bir ücret edimi olduğu kabul edilmektedir.¹³⁸ Bu ücret belirlenirken denkleştirme isteminin belirlenmesine uygun şekilde acentenin yıllık kazandırdığı ücrete ve kazanç kaybına uygun hakkaniyetli bir belirleme yapılması gerekir.¹³⁹ Acente, rekabet yasağını ihlal edilmesi halinde elde edeceği tazminatı kaybedeceği gibi müvekkilinin zararını karşılamakla yükümlü olacaktır, müvekkil de rekabet yasağı karşılığı olan edimini yerine getirmez ise, acente sözleşme sonrası rekabet yasağı hükmü ile bağlı olmaz.¹⁴⁰

Bu düzenlemelerin yanında durumun şartlarına göre 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. maddesinde belirtilen "Rekabeti Sınırlayıcı Anlaşma, Uyumlu Eylem ve Kararlara" dahil olup olmadığının da tespiti yapılmalı ve bu kanuna uygunluğu sonucunda ilgili sözleşme akdedilmelidir.

5. Müvekkilin Verdiği Güven Sonucunda Girişilen Yatırımların Maliyetlerinin Karşılanamamasından Doğan Zararın Tazmini

Acente kural olarak acentelik sözleşmesi çerçevesindeki olağan giderlerini kendisi karşılar, ancak olağanüstü giderlerini talep hakkı bulunmaktadır. Bu olağan giderler arasında sözleşmenin devam etmesine güvenerek yapılan büyük kapsamlı yatırımlar olabilir. Ancak bu yatırımların sözleşmenin sona ermesi halinde müvekkilden istenip istenemeyeceği öğretide tartışmalı olup, acentenin müvekkile duyduğu güven, sözleşmenin devam edeceğine olan inancı ve müvekkilin teşviki ile yaptığı yüksek bedelli yatırım harcamalarının sözleşmenin feshi ile müvekkilden tazminine ilişkin bir hüküm Türk Hukukunda, Alman Hukukunda ve AB Direktifinde bulunmamaktadır.¹⁴¹ Hukuk düzenlerinin bu konuda susmasını, çoğunlukla ticari bir faaliyet yürüten acentenin yaptığı yatırımları aldığı risk çerçevesinde yorumlamak gerekmektedir. Ancak müvekkilin ilgili acentelik ilişkisi dışında kullanımı mümkün olmayan yatırımı teşvik etmesi ve müvekkil tarafından açıkça TMK'nun 2. maddesi çerçevesinde

¹³⁸ Arslan Kaya, s.316.

¹³⁹ Arslan Kaya, s.316.

¹⁴⁰ Ayan, s.72.

¹⁴¹ Ayan, s.73.

dürüstlük kuralına aykırı şekilde fesih hakkının kötüye kullanılması sonucunda, acentenin bu yatırımları sebebi ile tazminat hakkı olduğu ifade edilebilir.¹⁴² Bu durumu sadakat yükümlülüğünün ihlali olarak Alman hukukuna atıfla tanımlayan *Gökyayla* ise, tazminatın doğması için beş önemli kriter ortaya koymuştur. Şöyle ki;

- *Bu yatırımlara üretici (müvekkil) neden olmalı,*
- *Üretici (müvekkil) karşı tarafa sözleşmenin devam edeceğine ilişkin güven duygusu yaratmalı,*
- *Tek satıcı (acente), söz konusu yatırımları sözleşmenin devam edeceğine duyduğu bu güven nedeniyle yapmalı,*
- *Tek satıcının (Acentenin) güveni korunmaya değer olmalı,*
- *Bu yatırımların başka bir şekilde değerlendirilmesi mümkün olmamalıdır.*¹⁴³

Bu kriterler çerçevesinde ve dürüstlük kuralı temelinde bir müvekkilin verdiği güven sonucunda girişilen yatırımların maliyetlerinin karşılanamamasından doğan zararın tazmini Türk hukukunda da mümkündür ve hatta yine dürüstlük kuralı çerçevesinde tam aksi şekilde acentenin verdiği güven sonucunda müvekkilin yaptığı yatırımlara ilişkin zararları da tazmin edilebilmelidir.

6. Maddi Tazminat

Kanunda yer alan fesih usullerine uyulmaksızın sözleşmeyi sonlandıran taraf tamamlanmayan işler nedeniyle oluşan zararı gidermekle yükümlüdür.¹⁴⁴ TTK'nun 121. maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan tazminat hakkı, sözleşmenin belirli veya belirsiz süreli olmasına bakılmaksızın fesih usullerine uyulmaması sebebiyle ortaya çıkan zararın karşılanmasına yönelik olarak düzenlenmiştir. Bu fıkra da belirtilen "başlanmış işlerin tamamlanmaması"; sadece müşteri ile sözleşmesi akdedilen işlerin tamamlanmaması değil, müşteri ile sözleşme görüşmelerinin yapılması ve sözleşmenin imzalanamadığı durumlarda da geçerlidir.¹⁴⁵ Beşinci fıkra da belirtilen tazminat hakkı

¹⁴² Ayan, s.74.

¹⁴³ Gökyayla, s.229.

¹⁴⁴ TTK'nun 121. maddesinin 4. ve 5. fıkraları

¹⁴⁵ Evcimik, s. 28.

ise, acentelik sözleşmesinin beklenmedik bir şekilde sonlanması sebebiyle yarım kalan işler sebebiyle uğranması muhtemel zararların azaltılması adına öngörülmüştür ve tazminat tutarı yarım kalan işlerle orantılı olmalıdır.¹⁴⁶

TTK'nın 121. maddesinde düzenlenen maddi tazminat kalemleri dışında genel kural gereği TBK'nın 112. Maddesine göre borçlu kusursuz olduğunu ispatlayamadığı takdirde borcun sözleşme ve kanuna uygun ifa edilmemesinden kaynaklanan zararları tazmin etmelidir. Bu zarar hâkimin takdir hakkı çerçevesinde, somut olayın şartlarını, kusur oranlarını, sözleşmenin toplam ve kalan sürelerini, tarafların sözleşme kapsamındaki kazançlarını, zararın artmaması için alınması gereken önlemlerin alınıp alınmadığını ve yeni bir acentelik sözleşmesinin yapılıp yapılamayacağına ilişkin durumları değerlendirilerek hakkaniyete uygun bir tazminata hükmedilmelidir.¹⁴⁷

7. Zamaşımı Süresinin Başlaması

TTK'nın 102. maddesinin ikinci fıkrasına göre kanunun acentelik kısmında hüküm yer almayan durumlarda aracı acentelere TBK'nun simsarlık hükümleri, sözleşme yapan acentelere ise TBK'nun komisyon hükümleri uygulanmalı ve her halükarda hüküm bulunmayan durumlarda ise vekalet hükümleri uygulanır. Bu düzenlemeyle TBK'nın 147. maddesinin 5. fıkrasına atıf yapılmıştır. Anılan hüküm “*Aşağıdaki alacaklar için beş yıllık zamaşımı uygulanır: Vekâlet, komisyon ve acentelik sözleşmelerinden, ticari simsarlık ücreti alacağı dışında, simsarlık sözleşmesinden doğan alacaklar.*” şeklindedir. Bu kapsamda acentelik sözleşmelerinden doğan alacaklar beş yıllık zamaşımına tabi olacaktır. Bu süre emredici olup, süre sözleşmenin sona ermesi ile başlar.¹⁴⁸

8. Denkleştirme İstemi

Acentelik sözleşmesinin sona ermesinin sonuçlarından biride acentenin denkleştirme talebi olup, bu husustaki incelemelerimiz çalışmamızın bir sonraki bölümünde detaylı olarak yer almaktadır.

¹⁴⁶ Yılmaz, s.53.

¹⁴⁷ Ayan, s.85.

¹⁴⁸ Evcimik, s.91.

İkinci Bölüm

ACENTENİN DENKLEŞTİRME İSTEME HAKKININ TEMEL ÖZELLİKLERİ, KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAKİ DURUMU VE KOŞULLARI

I. DENKLEŞTİRME İSTEMİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Acentelik ilişkisinin kurulmasının temelinde ticari işletme organizasyonlarının belirli konularda başka bir ticari işletme ile sözleşmesel bir ilişki kapsamında çalışması ve bu çalışmanın müvekkilin bilinirliğine, markasına ve satışlarına olumlu anlamda katkıda bulunması amaçları bulunmaktadır. Ancak tarafların aralarındaki sözleşme sona erdiğinde müvekkil; bilinirliği, müşteri çevresi ve markasına yapılan katkıyı kullanmaya ve bundan gelir elde etmeye devam ederken, acentenin yıllarca verdiği emeğin karşılığını bir nebze dahi olsa alması hakkaniyetli olacaktır.¹⁴⁹ Bu hakkaniyet düşüncesinin sonucunda acentenin denkleştirme istemi doğmuş ve hukuki niteliği konusunda da birçok tartışmaya sebep olmuştur. Denkleştirme isteminin hukuki niteliğini sosyal yardımlaşmaya, hakkaniyete, sebepsiz zenginleşme hükümlerine,

¹⁴⁹

Ayan, s. 94.

tazminata ve karşılığa dayandıran görüşler mevcuttur. Bu nitelik karmaşası nedeni ile doktrinde portföy tazminatı, portföy hakkı, müşteri tazminatı, komisyon akçası ve denkleştirme istemi gibi birçok farklı terim kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise, hem kanuna hem de kavramın içeriğine uygun olduğunu düşündüğümüz denkleştirme istemi terimi kullanılacaktır.

A. HUKUKİ NİTELİĞİ

Acente ile müvekkil arasındaki ilişki; sözleşmenin sürekliliği, acentenin ileride elde edeceği kazançta duyduğu güven ve bu sebeple yaptığı yatırım ile harcadığı emeklerini, biriktirdiği müşterilerini ve onlardan beklediği (potansiyel) gelirini müvekkiline bırakmasını hakkaniyete uygun bulmayarak denkleştirme istemini ortaya çıkarmıştır.¹⁵⁰ Denkleştirme isteminin hukuki niteliğini; sosyal yardımlaşmaya, hakkaniyete, sebepsiz zenginleşme hükümlerine, tazminata ve karşılığa dayandıran görüşler bulunmaktadır.

1. *Karşılık ve Hakkaniyet*

Acenteye yapılacak ödeme, acentenin ücret kaybının ve müvekkilinin menfaatinin karşılığı olduğu gibi temelde hakkaniyet düşüncesi etkilidir. Acentenin oluşturduğu müşteri çevresinden elde edilen menfaatler için sözleşme sona erdikten sonra, acente herhangi bir menfaat elde etmediğinden, denkleştirme istemi müvekkil için oluşturulan müşteri çevresinden müvekkilin elde ettiği menfaatlerin sözleşme çerçevesinde tam olarak ifa edilemeyen karşılığdır.¹⁵¹

2. *Sosyal Yardımlaşma*

Bu görüşteki yazarlar; hükmün emredici nitelikte olmasının ve acentelik ilişkisinde korunması gereken tarafın acente olması nedeniyle denkleştirme isteminin

¹⁵⁰ Zeynep Badak Aybar, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda Denkleştirme İstemi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:12 Sayı: 24 Güz 2013/2 s.170.

¹⁵¹ Cemile Demir Gökyayla, Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmeleri, Ankara, Vedat kitapçılık, 2013, s.250, Pınar Altınok Ormancı, "Tek Satıcılık Sözleşmesinde Müşteri Tazminatı İsviçre Federal Mahkemesinin 22 Mayıs 2008 Tarihli Kararı (ATF 134 III 497 vd.) Üzerine Düşünceler", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 58, S.3, 2009, s.472, Kayıhan, s.159, Kaya, s.352, Arslan Kaya, s. 246.

acentenin sosyal korunmasına hizmet ettiğini, bu sosyal koruma fonksiyonunun iş sözleşmelerine benzer nitelikte olduğunu ifade etmekte olup denkleştirme istemini özel bir gelir olarak nitelemektedirler.¹⁵²

3. *Sebepsiz Zenginleşme*

Haklı bir sebep olmaksızın bir tarafın diğer taraf karşısında zenginleşmesi durumunda sebepsiz zenginleşmeden bahsedilmektedir. Türk Borçlar Kanunu'nun 77. maddesine göre “*Haklı bir sebep olmaksızın, bir başkasının malvarlığından veya emeğinden zenginleşen, bu zenginleşmeyi geri vermekle yükümlüdür. Bu yükümlülük, özellikle zenginleşmenin geçerli olmayan veya gerçekleşmemiş ya da sona ermiş bir sebebe dayanması durumunda doğmuş olur.*” Acentelik ilişkisinin sona ermesi nedeniyle acentenin emeğinden haklı bir sebep olmaksızın zenginleşen müvekkilin bu zenginleşme karşılığı olarak denkleştirme istemini ödemesi gerektiği, bu görüş kapsamında savunulmaktadır. Oysa acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra oluşan zenginleşme müvekkilin kazanımının taraflar arasındaki geçerli bir sözleşmeye dayanması sebebiyle sebepsiz değildir.¹⁵³

4. *Tazminat*

Bu görüşe göre acentelik sözleşmesinin sona erdirilmesi nedeniyle acentenin yoksun kaldığı kâr, denkleştirme istemi ile tazmin edilir ve bu nedenle bir tazminat çeşididir. Ancak tazminatın temel prensibi kusurken denkleştirme istemi için kusur kurucu unsur değildir, bu nedenle hukuki niteliğinin tazminat olmadığı söylenebilir.¹⁵⁴

5. *Görüşümüz*

Kavramsal olarak incelediğimizde, AB Direktifi'nin 17. maddesinde uğranılan zarar nedeniyle yapılacak ödeme için “*compensation*” kavramı kullanılırken denkleştirme istemi için “*indemnity*” kavramı kullanılarak ayırım açıkça ortaya

¹⁵² Haluk Tandoğan, “Tek Satıcılık Sözleşmesi”, BATİDER, C.11, S.4, s.33; Ömer Teoman, “Tacir Yardımcıları” Mehmet Somer’in Anısına Armağan, İstanbul, Beta, 2006; Zeynep Reva, “Acente Portföy tazminatı ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısındaki Yeri”, Sigorta Araştırmaları Dergisi, Temmuz 2006, S.2, s.302.

¹⁵³ A. Nilay Şenol, Bayilik Sözleşmesi Sona Ermesi ve Sonuçları, İstanbul 2011, s.250., Rauf Karasu, Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi, AÜHF 2008, s.288.

¹⁵⁴ Erdoğan Moroğlu, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Değerlendirme ve Öneriler, 8.bs., İstanbul, XII Levha, 2016, s.74.

konmuştur. Burada acentenin zararı için kullanılan “*compensation*” kavramının dışında denkleştirme istemi için “*indemnity*” kavramının kullanılması da Direktifin denkleştirme istemini tazminat olarak görmediğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Türk hukukunda da denkleştirme istemi, ismiyle müsemma şekilde tazminat olarak ifade edilmemiştir.

Biz de doktrindeki yaygın görüşe katılarak denkleştirme isteminin bir karşılık olarak verildiği ancak temelinde hakkaniyet ve sosyal koruma düşüncesinin birlikte var olduğu kanaatindeyiz. Bu anlamda 16.7.2015 tarihli Brüksel’de hazırlanmış olan Avrupa Komisyonu Personel Çalışma Raporunda “...*direktifin genel amaçları; acentelik için yeknesak tek bir pazar oluşturmak, acentelerin ve müvekkillerinin sınır ötesi faaliyetlerinin önündeki engelleri kaldırmak olarak ifade edilmiş ve devamında direktif tarafından öngörülen uyumlaştırmanın odak alanının acentelerin müvekkillerine karşı korunması olduğu*” açıkça belirtilmiştir. AB komisyon raporu açıkça denkleştirme isteminin ve ilgili Direktifin sosyal koruma fonksiyonuna dikkat çekmiştir. Türk Ticaret Kanunu’nun 122. maddesinin gerekçesi ise, “*Tasarının 122. maddesi, AB Direktifinde yer alan ve bu sebeple tüm AB üyesi devletlerin kanunlarında bulunan denkleştirme istemini, direktif temelinde, ancak Alman ve İsviçre düzenlemelerine benzer şekilde düzenlemiştir. Bu talebin amacı ve niteliği tartışmalıdır. Alman doktrininde savunulan bir görüşe göre işletmeye bağlanan müşteri kitlesinin sürekli olarak işletmeye kazanç sağladığı dikkate alınırsa bu talep acentenin işletmeye yaptığı katkının karşılığı olduğundan acenteye yardım düşüncesine dayanmaz. Hakkaniyet temeline oturtulduğu için de saf bir malî hak olarak nitelendirilemez. Diğer görüşe göre ise, talep acenteyi feshin olumsuz sonuçlarından korur. Birinci fıkrada “tazminat” sözcüğü kullanılmış olmasına rağmen, talep klasik anlamda bir malvarlığı zararının giderilmesi olarak anlaşılamaz; ancak, öğretide buna rağmen talebin geniş anlamda zararın giderilmesine yöneldiği yaklaşımı benimsenir.*” diyerek doktrindeki görüşleri ifade etmiş ancak düzenlemeye gerekçe olan görüşü seçmemiştir. Hem AB Direktifine ilişkin hazırlanan Rapordan hem de TTK gerekçesinden bizim anladığımız ise; denkleştirme isteminin bir tazminat olmadığı, bir karşılık olarak verildiği ve bu karşılığın temelinde sosyal koruma ve hakkaniyetin birlikte olduğu yönünde karma bir görüştür. Yine bu görüşü destekler

nitelikte Alman Federal Mahkemesi, denkleştirme isteminin temelini karşılıktan ibaret olmayıp, hakkaniyet unsurunun da bulunduğu bir karşı edim olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁵

B. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA DENKLEŞTİRME İSTEMİ

Amerika Birleşik Devletleri¹⁵⁶, Çin¹⁵⁷, Kanada¹⁵⁸, Rusya¹⁵⁹, Hindistan¹⁶⁰, İran¹⁶¹, Pakistan¹⁶², Suudi Arabistan¹⁶³ ve Irak¹⁶⁴ gibi hukuk düzenlerinde acentelik ve benzeri ilişkiler için denkleştirme istemi hakkında bir kanuni düzenleme bulunmamaktadır. Ancak uygulamada tacirlerin acentelik sözleşmesi içerisinde cezai şart niteliğinde denkleştirme talebine benzer fesih ücreti uygulamaları kararlaştırdıkları ve uyuşmazlıklarını da tahkim yolu ile çözdükleri görülmektedir. Bunun dışında denkleştirme istemini tanıyan hukuk sistemlerinden bazıları bu başlık altında incelenmiş, burada yer verilmeyen Kuveyt¹⁶⁵, Birleşik Arap Emirlikleri¹⁶⁶, Mısır¹⁶⁷, Norveç¹⁶⁸ ve Brezilya¹⁶⁹ gibi ülkelerde de denkleştirme istemine benzer nitelikte hukuki kurumların bulunduğu ifade edilmelidir.

1. AB Hukukundaki Genel Durum

AB Direktifi; acente ile müvekkillerinin hak ve yükümlülükleri, acentelerin ücret hakları, acente sözleşmelerinin feshedilmesi ve özellikle de sözleşmenin feshi

¹⁵⁵ Halil Akkanat / Mesut S. Çekin, Denkleştirme Bedeli Önceden Ödenebilir mi?, Prof. Dr. Hasan Erman'a Armağan, Der Yayınları, İstanbul, 2015, s.32. Ali Dural, "Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Uyarınca Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkının Maddî Şartları", Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp'e Armağan, C.1, Ankara, Beta, 2003, s.304.

¹⁵⁶ Leslie K. L. Thiele, Commercial Agency USA Country Report, IDIP, 2019, s.30.

¹⁵⁷ Lawrence (Linjun) Guo, Commercial Agency China Country Report, IDIP, 2019, s.13.

¹⁵⁸ André Bégin, Commercial Agency Canada Country Report, IDIP, 2019, s.24.

¹⁵⁹ Maria Ostashenko, Commercial Agency Russia Country Report, IDIP, 2018, s.27.

¹⁶⁰ Srijoy Das, Harsahib Chadha, Commercial Agency India Country Report, IDIP, 2018, s.18.

¹⁶¹ M. Ebadı Tabrizi, Commercial Agency Iran Country Report, IDIP, 2016, s.24.

¹⁶² Khalid.A.Rehman, Commercial Agency Pakistan Country Report, IDIP, 2018, s.24.

¹⁶³ Stephan Jäger, Commercial Agency Saudi Arabia Country Report, IDIP, 2018, s.16.

¹⁶⁴ Ahmed Al-Janabi, Commercial Agency Iraq Country Report, IDIP, 2016, s.15.

¹⁶⁵ Adib A. Dib, Commercial Agency Kuwait Country Report, IDIP, 2018, s.19.

¹⁶⁶ Florian Amereller, Jochen Murach, Commercial Agency UAE Country Report, IDIP, 2017, s.19.

¹⁶⁷ Maged Ackad, Commercial Agency Egypt Country Report, IDIP, 2017, s.20.

¹⁶⁸ Carl A. Christiansen, Commercial Agency Norway Country Report, IDIP, 2016, s.22.

¹⁶⁹ Flávia Amaral, Commercial Agency Brasil Country Report, IDIP, 2017, s.20.

halinde acentelerin denkleştirme ve tazminat istemlerine ilişkin düzenlemeler içermektedir. Özellikle Direktif öncesinde acentelik sözleşmesinin feshedilmesi halinde AB genelinde yeknesak bir düzenleme mevcut değildi. Halen, Almanya ve Fransa'da mevcut mevzuata göre denkleştirme istemi hesaplama yöntemlerinde farklılıklar mevcut olmakla beraber acentenin korunmasına yönelik Direktifin genel maksadı tüm üye ülkelerin mevzuatlarına yansımıştır. Bunun yanında Direktif kabul edildiğinde İngiltere ve İrlanda'da acentelik ve denkleştirme istemine ilişkin bir kanuni düzenleme bulunmamakta olup, Direktif marifetiyle ilk düzenlemeler yapılmıştır.

Direktifin 17-19. maddeleri sözleşmenin sona ermesinden sonra acentenin korunması hususunu göz önünde bulundurarak denkleştirme istemini düzenlemektedir. ABAD kararında da olduğu gibi, Direktifin 17. maddesi uyarınca kurulan sistem zorunludur ve aksi acentenin durumunu kötüleştirecek şekilde kararlaştırılmaz.¹⁷⁰ Direktifin 17-19. maddeleri, AB'de yerleşik olan tüm acenteler için asgari korumayı garanti eder. Bu kapsamda Direktifin 17. maddesi; “1. Üye Devletler, acente sözleşmesinin sona ermesinden sonra acentenin 2. fıkra uyarınca denkleştirme talebini veya 3. fıkra uyarınca zararının tazmin edilmesini sağlamak için gerekli önlemleri alır.

2. (a) Acente aşağıdaki hallerde denkleştirme talep hakkına sahip olacaktır:

- müvekkiline yeni müşteriler getirir veya mevcut müşterileriyle olan iş hacmini önemli ölçüde arttırır ve müvekkil bu müşterilerle olan işlerden önemli faydalar elde etmeye devam ediyorsa ve

- bu denkleştirme talebinin ödenmesi, tüm koşullara ve özellikle de acente tarafından müşterilerle yapılan işlemlerde kaybedilen komisyona bakılmaksızın hakkaniyete uygundur. Üye Devletler düzenlemelerinin; bu tür durumlar için 20. Madde uyarınca rekabet yasağı hükümleri veya uygulamaları içermesini sağlayabilirler;

¹⁷⁰

C-381/98 sayılı Ingmar davası [2000] ECR I-9305, 21. Paragraf.

(b) Denkleştirme istemi tutarı, acentenin son beş yıl için ortalama yıllık ücreti üzerinden hesaplanan tutara eşit bir rakamı aşamaz ve sözleşmenin beş yıldan daha az sürmesi durumunda söz konusu dönem için ortalama üzerinden denkleştirme istemi hesaplanır.

(c) Bu şekilde denkleştirme talep hakkının tanınması acentenin tazminat talebini engellemeyecektir. 3. Acente, müvekkiliyle ilişkilerinin sona ermesi sonucu maruz kaldığı zararın tazmini hakkına sahip olacaktır.

Özellikle aşağıdaki fesih koşullarında gerçekleştiğinde bu tür bir zararın ortaya çıktığı kabul edilir:

- müvekkil acentenin faaliyetlerine bağlı olarak önemli faydalar sağlarken, acentenin acentelik sözleşmesine uygun performansı sonucu kendisine temin edilecek komisyondan mahrum edilmesi,

- ve/veya acentenin, müvekkilin tavsiyesi üzerine acentelik sözleşmesinin yerine getirilmesi için yaptığı masraf ve harcamaların itfa edilmesine imkan verilmezse.

4. 2. fıkroda öngörülen denkleştirme talebi veya 3. fıkra uyarınca verilen tazminatın ödenmesine ilişkin hak sahipliği, acentelik sözleşmesinin acentenin ölümü sonucu feshedilmesi durumunda da ortaya çıkar.

5. Acente, müvekkiline 2. fıkroda belirtilen durumlarda denkleştirme talep hakkını veya 3. fıkroda belirtilen durumlarda tazminat hakkını talep ettiğine ilişkin niyetini sözleşmenin feshedilmesini takip eden bir yıl içinde bildirmemişse hak sahipliğini kaybeder.

6. Komisyon, bu Direktifin tebellüğ tarihinden itibaren sekiz yıl içinde, bu Maddenin uygulanmasına ilişkin bir rapor ve gerekirse değişiklik önerileri sunacaktır.” Direktifin 18. maddesi; “17. maddede belirtilen denkleştirme talebi veya tazminat aşağıdaki durumlarda ödenmeyecektir:

(a) Müvekkilin, ulusal hukuk uyarınca acentelik sözleşmesinin derhal feshedilmesini haklı çıkaracak bir sebebi acenteye atfedilebilmesi nedeniyle acentelik sözleşmesini feshetmesi durumunda;

(b) Acentenin acentelik sözleşmesini feshettiği hallerde bu fesih, müvekkile atfedilebilir koşullarla gerekçelendirilemiyorsa veya acentenin yaşı, zayıflığı veya hastalığı sebebiyle faaliyetine devam etmesi makul bir şekilde kendisinden beklenmiyorsa,

(c) Acentenin, acentelik sözleşmesi kapsamındaki hak ve görevlerini müvekkil olarak başka bir kişiye devrettiği durumlarda.” ve Direktifin 19. maddesi; “Taraflar, acentelik sözleşmesi sona ermeden önce, 17. ve 18. Maddelerinin sağladığı korumayı acentenin zararına olacak şekilde azaltamazlar.” şeklinde genel düzenlemelere sahiptir.

ABAD’a göre “müvekkil şirket AB’ye üye olmayan bir ülkede kurulmuş ve sözleşmede aksi kararlaştırılmış olsa bile, acente AB Üyesi bir devlette faaliyette bulunuyorsa Direktifin 17 ve 18. Maddelerindeki korumadan yararlanır.”¹⁷¹

Direktifin 17. ve 18. maddeleri, üye devletlerin verilecek denkleştirme bedelini veya denkleştirme bedelinin hesaplanmasında yöntem seçiminde kendi takdirlerini kullanabilecekleri kesin bir çerçeve öngörmektedir. Direktifin 17. maddesi ile kurulan sistem zorunludur ancak denkleştirme bedelinin hesaplanmasında kullanılan yöntem hakkında ayrıntılı bir düzenleme yapılmamış ve üye devletler bu konuda serbest bırakılmıştır. Ancak bu serbestiyet Direktifin 17/2 maddesi uyarınca, acentenin müvekkiline yeni müşteriler getirmesi ve bunu artırma oranı ile sözleşmeden önce mevcut müşteriler ile olan iş hacmini önemli ölçüde artırması durumlarında denkleştirme bedeli alma hakkının olduğu kabul edilir ve acentenin son beş yılı çerçevesinde hesaplanacak yıllık ortalama ücretinin (veya sözleşmenin beş yıldan az sürdüğü takdirde söz konusu dönemin ortalamasına) denkleştirme bedelinin tavanı olduğu kabul edilir.

2. Alman Hukuku

Alman kanunları, genel anlamda kapsamlı yasal hükümleriyle çok uzun bir tazminat geleneğine sahiptir. Denkleştirme istemine ilişkin hak AB Direktifi ile uyumlu bir şekilde Alman Ticaret Kanunu’nun 89b maddesinde düzenlenmiştir. İlgili madde AB direktif düzenlemesine benzer bir hüküm içermektedir.

¹⁷¹ C-381/98 sayılı Ingmar davası [2000] ECR I-9305, 25. Paragraf.

Alman Ticaret Kanunu'nun 89b maddesinden de anlaşıldığı üzere; müvekkil sözleşmeye dayalı ilişkinin sona ermesinin ardından acentenin kazandırdığı yeni müşterilerle olan ilişkisinden önemli faydalar elde etmişse ve acentenin müşterilerle yapılan işlemler nedeniyle komisyon veya ücret kaybettiğinin açık olduğu durumlarda hakkaniyete uygun bir denkleştirme talep hakkının olduğu söylenebilir.¹⁷²

Daha önceleri tazminat hesaplamasının başlangıç noktası olarak acente ile müvekkilin yeni anlaştıkları zaman dikkate alınmaktaydı.¹⁷³ Ancak son düzenlemelerden itibaren Alman mahkemeleri, denkleştirme talebinin hesaplanmasının ilk aşaması olarak, acentenin faaliyetlerinin son tam yılında müşterileri ile olan ticari faaliyetlerinden kazandıkları komisyonu dikkate almışlardır.¹⁷⁴

3. İsviçre Hukuku

İsviçre Borçlar Kanunu'nun 418u maddesine göre; acentenin faaliyeti çerçevesinde müşterisini önemli ölçüde arttırdıysa ve eğer acente ilişkisinin sona ermesinden sonra bile, müvekkil veya halefi olan acente, edinilen müşteri ile olan ticari ilişkilerden yararlanıyorsa, acente veya mirasçıları devredilemez şekilde denkleştirme talebinde bulunabilirler.¹⁷⁵ Bu talepte dikkate alınacak gelir; acentenin çalışmaları için aldığı tüm ücretleri, özellikle sabit maaş, komisyon ve tahsilat primlerini içerir.¹⁷⁶ Gelir belirlemede, *del kredere* primi dikkate alınmadığı gibi acente tarafından yapılan ofis, personel vb. tüm masraflar hesaplanan gelirden düşülmelidir.¹⁷⁷ Ayrıca İsviçre Federal Mahkemesi, acentenin edindiği müşterilerden uzun süre yararlandığı durumlarda herhangi adaletsizlik olmadığı düşüncesinde olup; acentelik ilişkisi uzun süre sürdüyse, acenteye alışılmadık derecede yüksek bir komisyon ödendiye veya acenteye emeklilik ödeneği verildiyse denkleştirme taleplerini hakkaniyet ölçütüne dayanarak reddetmiştir.¹⁷⁸ Acentelik sözleşmesi başlamadan önce veya sözleşme süresince

¹⁷² Raimond Emde, Commercial Agency Germany Country Report, IDIP, 2017, s.23.

¹⁷³ Emde, s.24.

¹⁷⁴ Emde, s.24.

¹⁷⁵ Patrick Rohn, Commercial Agency Switzerland Country Report, IDIP, 2018, s.18.

¹⁷⁶ Rohn, s.18.

¹⁷⁷ Rohn, s.19.

¹⁷⁸ Rohn, s.19.

denkleştirme talep hakkından feragat edilemez.¹⁷⁹ İsviçre hukukunda denkleştirme talebi için özel bir süre sınırı bulunmamakta olup, genel zamanaşımı süresi olan 10 yıllık zamanaşımı süresi geçerlidir.¹⁸⁰

4. Fransız Hukuku

Acenteler ile müvekkileri arasındaki ilişkilere ilişkin 25 Haziran 1991 tarih ve 91-593 sayılı Kanun'un 12. ve 13. maddeleri denkleştirme istemini düzenlemektedir. Anılan Kanun'un 12. maddesi gereği; *“Müvekkil ile ilişkisinin sona ermesi durumunda, acentenin uğradığı zararı alma hakkı vardır. Acente, sözleşmeyi feshetme tarihinden itibaren bir yıl içinde talebini müvekkiline bildirmediği takdirde hakkını kaybeder. Acentenin mirasçuları acentenin ölümü sebebiyle sözleşmenin feshi durumunda tazminat alma hakkına da sahiptir.”* Aynı Kanun'un 13. maddesinde de AB Direktifi ile uyumlu şekilde acentenin denkleştirme isteminde bulunabileceği halleri düzenlenmektedir: *“Denkleştirme talep hakkı;*

- *Sözleşmenin derhal feshini haklı çıkaracak bir ihlal olmadığı sürece müvekkilin sözleşmeyi feshetmesi halinde,*
 - *Gerçek kişi acente; yaş, halsizlik veya hastalık nedeniyle ölür veya emekli olursa,*
 - *Acentelik ilişkisi müvekkile atfedilebilen nedenlerden dolayı sona ererse doğmayacaktır.*
- Bunların yanında; Belirli bir süreli sözleşmelerde, sözleşmenin süresi dolduğunda,*
- *Müvekkil, geçerli bir neden olmadan bir acentelik sözleşmesini yenilememesi durumunda;*
 - *Acente, sözleşmenin yenilenmesi sürecinde müvekkilin teklif ettiği yeni şartları kabul etmemesi durumunda,*

¹⁷⁹ Rohn, s.20.

¹⁸⁰ Rohn, s.20.

- *Müvekkil acentenin uygunsuz eylemleri nedeniyle anlaşılan hacimlerin karşılanamadığını kanıtlayamadığı sürece acentenin asgari satış veya satın alma hacimlerini karşılayamaması durumunda dahi doğacaktır.*¹⁸¹

İlgili denkleştirme talebi acentenin komisyon kaybının yanında amorti edemediği masraflarını içermekte olup, talebin hesaplanmasında herhangi bir hakkaniyet sınırı bulunmamaktadır.¹⁸² Mahkemeler genellikle denkleştirme talebini, acentenin son 3 yılı içindeki yıllık ortalama brüt komisyonu veya acentenin son 2 yılında kazanılan komisyonunun iki katı olarak belirler, yine talep için bir yıllık hak düşürücü süre öngörülmüştür.¹⁸³

5. İtalyan Hukuku

İtalyan Medeni Kanunu'nun 1751. maddesi uyarınca denkleştirme talebi tanınmıştır, ilk bendinde denkleştirme isteminin koşullarını ikinci bendinde ise ödenmeyecek durumları sıralamıştır.¹⁸⁴ İtalya bu anlamda AB Direktifini "Alman" tazminatı hesaplama metodunu seçerek kanunlaştırmıştır. Madde 1751, neredeyse Direktifin 17. maddesinin bir tercümesi niteliğindedir. Bu maddede; acente yeni müşteriler kazandırmış veya mevcut müşterilerle önemli ölçüde işleri geliştirmişse ve müvekkil bu müşterilerle olan işten önemli faydalar elde etmeye devam ederse ve tüm şartlar ve özellikle de müşterilerle yapılan işlerden kaynaklanan acentenin kaybettiği komisyon dikkate alındığında denkleştirme talebinin ödenmesinin hakkaniyetli olduğu ve son bendinde denkleştirme bedelinin, acentenin son beş yılda kazandığı komisyonların ortalaması üzerinden hesaplanan yıllık tutarı aşamayacağı ifade edilmiştir.¹⁸⁵ Madde 1751 uyarınca tazminatın hesaplanmasında kanıt yetersizliği nedeniyle tazminat ödenmeyen birçok örnek durum mevcutken, son dönemde ise müvekkilin marka bilinirliği ve reklamları gibi gerekçelerle son beş yılın ortalama

¹⁸¹ Frédéric Fournier, Commercial Agency France Country Report, IDIP, 2018, s.18.

¹⁸² Fournier, , s.19.

¹⁸³ Fournier, s.19.

¹⁸⁴ Silvia Bortolotti / Fabio Bortolotti, Commercial Agency Italy Country Report, IDIP,2018, s. 29.

¹⁸⁵ Silvia Bortolotti / Fabio Bortolotti, , s. 29.

tutarının % 30 ile % 80'i arasında bir tazminat verilerek maksimum oranda indirim yapılmıştır.¹⁸⁶

Bunun dışında AB Direktifi uygulamasından çok farklı şekilde acentelerin sosyal güvenliği olarak ifade edilebilecek toplu sözleşme fon tazminatları bulunmakta olup, sözleşmenin süresi ve yıllık kazanılan komisyon oranlarına göre tarafların fona ödedikleri ücretlerden karmaşık bir yöntemle hesaplanan ve yeni müşteriler kazandırılması veya benzeri şartlar aranmaksızın bir toplu sözleşme fon ödemesi yapılmaktadır.¹⁸⁷ Toplu sözleşme fon ödemesi sadece toplu sözleşmeleri imzalayan fonlara taraf olanlara veya toplu sözleşme fon şartının acentelik sözleşmesine açıkça dahil edilmesi durumunda yabancı müvekkil veya acentelerle yapılan sözleşmelerde de geçerli olacaktır.¹⁸⁸ Ancak ABAD 23.03.2006 tarih ve C-465/04 sayılı Honyvem Informazioni commerciali srl vs. Mariella De Zotti kararında; toplu sözleşme fon ödemesinin AB Direktifi'nin 17. maddesi kapsamında belirlenecek olan denkleştirme isteminden daha az koruma sağlaması durumunda toplu sözleşme fon ödemesi şartının geçerli olmayacağını ifade etmiştir.¹⁸⁹

Acentenin, Avrupa Birliği Direktifine göre, sözleşmenin feshedilmesinden itibaren bir yıl içinde denkleştirme talebini müvekkilinden talep etmesi gerekmekte olup bu talep için herhangi bir yasal işlem başlatması gerekmeksizin müvekkiline bir şekilde talebini göndermesi yeterlidir.¹⁹⁰

6. İspanyol Hukuku

İspanyol hukukunda Acentelik Kanunu'nun 28. maddesi denkleştirme istemini AB Direktifine uygun şekilde düzenlemiştir. Bir acentelik sözleşmesi çerçevesinde; acente müşteri sayısının veya satışların artmasında önemli ölçüde fayda sağlamışsa veya komisyon kaybı olsa dahi rekabeti sınırlayıcı bir anlaşma çerçevesinde faaliyet

¹⁸⁶ Silvia Bortolotti / Fabio Bortolotti, , s. 30.

¹⁸⁷ Silvia Bortolotti / Fabio Bortolotti, s. 30.

¹⁸⁸ Silvia Bortolotti / Fabio Bortolotti, s. 31.

¹⁸⁹ Silvia Bortolotti / Fabio Bortolotti, s. 31.

¹⁹⁰ Silvia Bortolotti / Fabio Bortolotti, s. 32.

gösteriliyorsa denkleştirme talep hakkının doğduğu kabul edilir.¹⁹¹ Bu anlamda sağlanan faydayı ispat külfeti acentenin, acentenin faaliyetlerinin fesihten sonra avantaj sağlamayacağına ilişkin ispat külfeti müvekkilin üzerindedir.¹⁹² *Denkleştirme isteminin hesaplanmasında;*

- *Acentelik faaliyeti sırasında satışların veya müşterilerin değişimi ile ödenen komisyonların makuliyeti,*

- *Son altı ayın satış rakamları,*

- *Markanın saygınlığı ve müvekkilin reklam ve tanıtıma katkısı,*

- *Satış sonrası hizmetlerin kimin tarafın verildiği,*

- *Acentelik ilişkisinin feshedilmesinin müşterilere yansıtılması ve müşteri kaybına neden olması,*

*gibi hususlar İspanyol mahkemeleri tarafından özellikle dikkate alınmaktadır.*¹⁹³ Acentenin aynı sektörden rakip bir firma ile acentelik ilişkisi kurması denkleştirme istemi talep etmesine engel olmaz.¹⁹⁴

İspanyol hukukunda; denkleştirme isteminin hesaplanmasında sözleşmenin feshinden önceki beş yılda ortalama yıllık kazancı veya sözleşme süresinin daha kısa olduğu durumlarda bütün sözleşme süresi boyunca hesaplanacak ortalama kazancı aşamayacağı, bu denkleştirme isteminin hesaplanması için ilgili sürenin, ardışık anlaşmalarda taraflar arasındaki ilişkinin tamamı olduğu ifade edilmiştir.¹⁹⁵ İspanyol Yüksek Mahkemesi; tarafların, belirli süreli her bir acentelik sözleşmesinin ardından ve yenisinin imzasından önce, birbirlerinden herhangi bir talepleri olmadığını beyan eden anlaşmalar imzalamalarının, acentenin bu süreye ilişkin denkleştirme alma hakkından

¹⁹¹ Ignacio Alonso, Commercial Agency Spain Country Report, IDIP, 2018, s. 29.

¹⁹² Alonso, s. 29.

¹⁹³ Alonso, s. 30.

¹⁹⁴ Alonso, s. 30.

¹⁹⁵ Alonso, s. 31.

vazgeçmediğini, tüm ilişkinin sonlanmasından sonra ancak vazgeçilebileceğini ifade etmektedir.¹⁹⁶

İspanyol hukukunda denkleştirme isteminin hesaplanması için kanunda öngörülen özel bir yöntem yoktur. Mahkemeler durumun şartlarına göre, sözleşmenin feshinden önceki beş yıldaki yıllık ortalama ücrete denk tazminatlara hükmetmektedirler.¹⁹⁷ Ancak çoğunlukla bu miktara, ürünlerin belirli bir pazar veya bölgede sunulması, bölgedeki işlemlerin hacmi, sözleşmenin süresi veya münhasırlık gibi diğer unsurlar etki etmektedir.¹⁹⁸ Ücretlerin hesaplanmasında dikkate alınması gereken ücret/ölçüt olarak? için mahkemeler, yalnızca sözleşmede kabul edilen komisyonları veya sabit tutarları değil aynı zamanda bu süre zarfında alınan ikramiye, sübvansiyon ve benzeri diğer ödemeleri de dikkate almaktadır.¹⁹⁹

7. Avusturya Hukuku

Acentenin denkleştirme talep hakkı 1921 yılında Kanunda düzenlenmiş ve bu alanda ilk olmuştur.²⁰⁰ AB Direktifi ile uyumlu şekilde yapılan düzenlemenin son hali Acentelik Kanunu'nun 24. maddesinde ifade edilmektedir. Acentenin denkleştirme talep edebilmesi için en önemli kriter kazandırdığı yeni müşteriler veya müvekkilinin işindeki artıştır ve bunun hesaplanmasında ilgili ciroların müvekkillerinin defterlerine dayanarak hesaplanması gerekmektedir.²⁰¹

Acente taleplerini fesihden sonra bir yıl içinde talep edebilir, bu talep sırasında miktar bildirmek zorunlu değildir, yalnızca denkleştirme talebi olduğunun bildirilmesi yeterlidir ancak acente her durumda üç yılın geçmesiyle herhangi bir talepte bulunamaz.²⁰²

¹⁹⁶ Alonso, s. 31.

¹⁹⁷ Alonso, s. 32.

¹⁹⁸ Alonso, s. 32.

¹⁹⁹ Alonso, s. 32.

²⁰⁰ Ayan, s.144.

²⁰¹ Gustav Breiter, Commercial Agency Austria Country Report, IDIP, 2016, s.19.

²⁰² Breiter, s.21.

8. Yunan Hukuku

219/1991 numaralı Başkanlık Kararnamesi'nin 9. maddesine göre acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra acentenin Yunanca'da "müşteri tazminatı" olarak adlandırılan denkleştirme talep hakkı vardır.²⁰³ Denkleştirme talebinin şartları AB Direktifi hükümleri ile paraleldir.

Denkleştirme istemi; acentenin sözleşme süresince müvekkiline müşteri kazandırdığı veya mevcut müşterileri ile olan iş miktarını önemli ölçüde arttırdığı ve müvekkilin bu müşterilerle olan işlerden önemli faydalar elde etmeye devam edeceği dikkate alındığında adildir.²⁰⁴ Acentenin sözleşme sonrası benzer işleri yapma hakkının sözleşmeye bağlı olarak sınırlandırılması, denkleştirme isteminin hesaplanmasında dikkate alınan önemli artırım sebeplerindedir.²⁰⁵

Acentelik ilişkisinin sonlandırılmasından itibaren bir yıl içinde denkleştirme talebinin müvekkile bildirilmesi gerekmektedir, aksi takdirde talep zamanaşımı uğrayacaktır.²⁰⁶ Bildirim koşulu yerine getirilirse, dava açmak için genel ticari zamanaşımı olan 5 yıllık süre geçerli olacaktır.²⁰⁷

9. İsveç Hukuku

İsveç, acentenin denkleştirme istemini Acenteler Kanunu'nun 28. maddesinde düzenlemektedir. Bu hüküm AB Direktifine paralel bir düzenleme içermektedir ancak kanun zamanaşımı hususunda herhangi bir düzenleme yapmamıştır. Bu anlamda, İsveç Temyiz Mahkemesi on yıllık genel sürenin bu konuda da geçerli olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁸

Acentenin denkleştirme talep etme hakkını; acentenin belirli süreli sözleşmelerde sözleşmeyi yenileme teklifini nedensiz şekilde reddetmesi, acentenin

²⁰³ Spyridoula Tsirou, Commercial Agency Greece Country Report, IDIP, 2013, s.26.

²⁰⁴ Tsirou, s.27.

²⁰⁵ Tsirou, s.27.

²⁰⁶ Tsirou, s.28.

²⁰⁷ Tsirou, s.28.

²⁰⁸ Magnus Nedström, Commercial Agency Sweden Country Report, IDIP, 2018, s.26.

rakip ürünler satmaya başlaması zayıflatmaktadır. Bunun yanında, müvekkil acentenin faaliyet gösterdiği pazarda ve sektördeki faaliyetlerini durdurma kararı vermiş ve bunu ispatlayabiliyorsa, denkleştirme istemi kural olarak ödenmemelidir.²⁰⁹

Yerleşik içtihatlarla göre denkleştirme istemine esas azami miktarın belirlenmesi sırasında ücret ve komisyonun yanı sıra ofis, depo, yönetim, çalışanların maaşları, kargo ve reklamcılık gibi her türlü işletme giderleri de dikkate alınacaktır.²¹⁰ Öte yandan, fuarlara ve geçici reklam kampanyalarına katılımdan kaynaklanan maliyet ve giderler ile destek ve satış sonrası çalışma işletme giderlerinden sayılmamakta ve hesaplama dahil edilmemektedir.²¹¹

13. İngiltere Hukuku

İngiliz hukukunda denkleştirme talep hakkı AB Direktifine uyum çerçevesinde düzenlenmiş ve bu düzenlemeye paralel bir düzenleme içermektedir. Ancak denkleştirme talebinin hesaplama metoduna ilişkin bir düzenleme bulunmamasıyla beraber, tarafların acentelik sözleşmelerinde hesaplama metodunu seçmeleri gerekmekte olup üst sınır olarak yıllık komisyon miktarı belirlenmiştir.²¹² Bunun yanında denkleştirme isteminin hesaplanmasında acentelik ilişkisinin sonlandırma tarihinde üçüncü bir tarafın varsayımsal olarak acentenin, acentelik ilişkisi çerçevesindeki gelirleri için ödeyeceği fiyat referans olarak alınır.²¹³ Örneğin *Invicta UK vs. International Brands Limited* davasında acentenin, bu acentelik ilişkisi çerçevesinde kazandığı yıllık net karı dört buçukla çarparak, çıkan sonuçtan bazı yönetimsel giderlere yönelik indirim yapılmış ve acentelik tazminatını hesaplanmıştır.²¹⁴

14. İrlanda Hukuku

İrlanda hukukunda denkleştirme isteminin altında yatan fikir, acentenin müvekkil şirketin işlerine yaptığı prestij ve marka değerine yaptığı katkının

²⁰⁹ Nedström, s.27.

²¹⁰ Nedström, s.27.

²¹¹ Nedström, s.27.

²¹² Edward Miller, *Commercial Agency UK Country Report*, IDIP, 2018, s. 21.

²¹³ Miller, s. 22.

²¹⁴ Miller, s.22.

karşılığdır.²¹⁵ Buna karşılık AB hukuk düzeni ile paralel bir düzenleme ile belirlenmektedir. İrlanda kanunları ve mahkeme kararları tazminat hesaplama yöntemine ilişkin bir rehber sunmamakta, İngiliz mahkeme kararlarına atıfla acentelik ilişkisinin üçüncü bir kişi tarafından satın alınabileceği değeri belirlemeye çalışmaktadırlar.²¹⁶

C. ABAD'NİN DENKLEŞTİRME İSTEMİ HAKKINDAKİ YORUMU

Avrupa Birliği Adalet Divanı, Direktifte belirtilen sınırların içini doldurmak ve ülke hukuklarının direktifin çizdiği sınırlarla uyumlu hale gelebilmesi adına bazı yol gösterici kararlar almıştır.

Bunlardan ABAD'ın 9 Kasım 2000 tarihli Direktifin amaçlarına vurgu yapan ve Direktifin Avrupa Birliği'nde faaliyet gösteren acenteleri sözleşmenin nerede yapıldığına bakılmaksızın koruyacağına ilişkin kararında²¹⁷ özetle; “*Öncelikle Direktifin 17. ile 19. maddelerinin amacının sözleşmenin sona ermesinden sonra acenteyi korumak olduğu, bu kapsamda üye devletlerin, sözleşmenin feshedilmesinden sonra acenteye denkleştirme istemini sağlamak için bir mekanizma oluşturmasının gerekli olduğu, direktif hükümlerinin uyuşuğu veya asıl kuruluş yerinden bağımsız olarak, bir Üye Devlette faaliyet gösteren tüm acentelere uygulanmasının gerektiği, acentelik sözleşmesinin üye olmayan bir ülkede kurulmasına ve sözleşmenin hükümlerinin sözleşmenin o ülkenin kanunlarına tabi olduğunu öngörmesine rağmen acentenin Üye Devletlerden birinde faaliyet göstermesi durumunda direktifin korumasından yararlanması gerekir.*”

Yine çok benzer bir hususta ABAD'ın 16 Şubat 2017 tarihli kararı²¹⁸ ise; “*Ingmar davasına atıfla direktifin 17-19 maddelerinin betimlediği sistemin amacının*

²¹⁵ Paul Convery, Commercial Agency Ireland Country Report, IDIP, 2019, s. 19.

²¹⁶ Convery, s.19.

²¹⁷ ABAD'ın 381/98 nolu Ingmar GB Ltd vs. Eaton Leonard Technologies Inc kararı.

²¹⁸ ABAD'ın 507/15 nolu Agro Foreign Trade & Agency Ltd. Vs. Petersime NV kararı.

acentelerin hak ve özgürlükleri ile iç pazardaki rekabetin işleyişinin korunması olduğu, acentenin Avrupa Birliği'nde faaliyetlerini sürdürmesi durumunda müvekkilin idare merkezinin üye olmayan bir ülkede olması durumunda dahi hukuk seçimi ile direktifin öngördüğü korumanın etkisiz hale getirilemeyeceği ancak acentenin birlik dışında faaliyet göstermesi durumunda sözleşmenin Birlik içerisinde akdedilmesi ve müvekkilin birlik sınırları içerisinde faaliyet göstermesi halinde acentenin direktifin sağladığı korumadan yararlanma hususunda bir güven besleyemeyeceği” hususundadır.

ABAD 23 Mart 2006 tarihli kararında²¹⁹ ise acentenin korunmasına ilişkin denkleştirme isteminin kapsamının belirli olduğu, bu korumayı sağlamayan ve bu hukuki korumanın yerine ihdas edilen koruma yöntemlerinin denkleştirme isteminin yerine geçemeyeceği hususunu vurgulamış ve “*toplu sözleşme fon ödemesinin AB Direktifinin 17. maddesi kapsamında belirlenecek olan denkleştirme isteminden daha az koruma sağlaması durumunda toplu sözleşme fon ödemesi şartının geçerli olmayacağını, kanuni düzenleme tercihinin de hukuk seçimi gibi acentenin aleyhine olacak şekilde yapılamayacağını, Direktifin 17. maddesi kapsamında doğacak denkleştirme isteminin yine bu madde kapsamında belirlenen kriterlere uygun olarak belirlenmesi gerektiği, toplu sözleşme fon ödemesinin 17. maddenin sağladığı denkleştirme istemine eşit veya daha fazla getirisinin olması gerektiğini ve Direktifin 19. maddesinin 17. maddenin sağladığı korumayı azaltıcı şekilde yorumlanamayacağını” ifade etmiştir.*

ABAD’ın 26 Mart 2009 tarihli kararında²²⁰ ise, acentenin müvekkilin grup şirket olması halinde diğer grup şirketlerin veya ilkesel olarak üçüncü taraf şirketlerin sağladığı faydanın denkleştirme isteminin hesaplanmasına olan etkisi hususunda; “*Acentelik sözleşmesinin feshi sebebiyle kaybedilen komisyon miktarı ile acentenin denkleştirme isteminin sınırlandırılması, müvekkilin elde etmeye devam ettiği faydaların daha yüksek bir parasal değere sahip olsa bile mümkündür. Ayrıca müvekkilin bir grup şirkete ait olduğu durumlarda, acentenin o grubun diğer şirketlerine sağladığı*

²¹⁹ ABAD’ın 465/04 nolu Honyvem Informazioni commerciali srl vs. Mariella De Zotti kararı.

²²⁰ ABAD’ın 348/07 nolu Turgay Semen vs. Deutsche Tamoil GmbH kararı.

faidaların ilke olarak denkleştirme istemi hesaplanırken dikkate alınmaması gerekir. Prensip olarak, müvekkil ve acente arasında sözleşme ile kararlaştırılmadıkça, üçüncü taraflara tahakkuk eden faidalar dikkate alınmaz.” şeklinde bir hükme varılmıştır.

ABAD’ın 28 Ekim 2010 tarihli kararında ise²²¹; “acentenin denkleştirme talep hakkının geniş, Direktifin 18 (a) Maddesinin ise dar olarak yorumlanması gerektiği, bu nedenle, açık bir hüküm bulunmadıkça denkleştirme istem hakkının acenteye zarar verilmesine zemin hazırlayacak şekilde yorumlanmaması gerektiği, sözleşmenin feshine ilişkin bildirim yapıldıktan sonra ancak sözleşmenin sona ermesinden önce meydana gelen ve söz konusu sözleşmenin derhal feshedilmesini haklı kılacak nedenlerle acentenin denkleştirme hakkının engellenebileceği, aksi durumda acentenin sözleşmeyi feshetmesi durumunda ihbarda bulunduktan sonra ortaya çıkan bir nedenle müvekkilin derhal feshedilmeyi haklı kılacak bir nedene dayandığını iddia etmesi durumunda acentenin denkleştirme talep hakkından mahrum edilemeyeceği, sözleşmenin fesih bildiriminden önce sözleşmenin sona ermesinden önce ve söz konusu sözleşmenin derhal feshedilmesini haklı kılacak şekilde yapılması gerektiği” ifade edilmiştir.

ABAD’ın 3 Aralık 2015 tarihli kararı²²² ise acentenin denkleştirme talebini aşan zararlarına ilişkin olup; “Mahkeme içtihatları ışığında, denkleştirme isteminin yanında ek tazminat ödenmesine ilişkin düzenleme yapmanın üye devletlerin takdir yetkisinin sınırları içinde olduğu ifade edilebilir. Ancak denkleştirme istemine ilişkin üç aşamalı hesaplama gerçekleştirildikten sonra başkaca zararlar varsa direktifin 17 (2) (c) maddesi acentenin ayrıca tazminat talep etmesini engellemeyecektir. Bir acentenin, acentelik sözleşmesinin feshedilmesi durumunda, hem bir yıllık ücret ödemesiyle sınırlanan oluşturduğu müşteri çevresine karşılık denkleştirme istem hakkı hem de zararlarına karşılık tazminat talep edebilmesi mümkündür. Ancak tazminat talep edilebilmesi için denkleştirme istemini aşan bir zarar olması ve bu zararın müvekkilin kusurundan kaynaklanması gerekir.” şeklinde özetlenebilir.

²²¹ ABAD’ın 203/09 nolu Volvo Car Germany GmbH Vs. Autohof Weidensdorf GmbH kararı.

²²² ABAD’ın 338/14 nolu Quenon K. SPRL vs. Beobank SA - Metlife Insurance SA kararı.

ABAD'ın 7 Nisan 2016 tarihli kararında²²³ ise Direktifin 17/2-a maddesinin “müvekkiline yeni müşteriler getirir veya mevcut müşterileriyle olan iş hacmini önemli ölçüde artırır ve müvekkil bu müşterilerle olan işlerden önemli faydalar elde etmeye devam ediyorsa” hükmünü ilkesel olarak yorumlamış ve “Direktifin 17/2-a maddesinin ilk cümlesini yalnızca yeni müşteriler için yorumlanmamasını, müvekkilin satışa sunduğu farklı ürün grubu ve markalara ilişkin mevcut müşterilerin halihazırda söz konusu müvekkil ile iş ilişkisine sahip olmalarına rağmen yeni müşteri olarak kabul edilmesi gerektiği ve acentenin bu anlamda denkleştirme istemine hak kazanabileceği” ifade edilmiştir.

D. YARGITAY'IN DENKLEŞTİRME İSTEMİ HAKKINDAKİ YORUMU

Yargıtay'ın denkleştirme istemi hakkındaki tutumunu; 1996 öncesinde doktrinde denkleştirme istemi kabul edilmekteyken Yargıtay'ın reddettiği dönem, 1996'da verilen kararlarla kanuni bir düzenleme olmamasına rağmen doktrine ve mehzaz kanunlara yapılan atıflarla hakkaniyet gereği denkleştirme isteminin kabul edildiği dönem ve 2012 yılında Türk Ticaret Kanunu değişikliği sonrası kanuni düzenleme ışığında denkleştirme isteminin kabul edildiği dönem olarak üç ayrı dönem içerisinde değerlendirebiliriz.

İlk olarak Yargıtay'ın ilk kabul kararı olan 11. Hukuk Dairesi'nin 1996/2189 Esas ve 1996/3335 Karar sayılı 10.05.1996 tarihli kararında; “Uygulama ve öğretilerde ‘portföy tazminatı’ olarak adlandırılan bu alacağın tahsil imkânı hakkında özel bir düzenleme mevcut değildir. Bu durum karşısında uyumsuzluğun niteliği ve davacının sıfatına göre, TTK'nun acentelik hükümleri ile BK'nun sözleşmenin feshi ile ilgili hükümlerine göre çözümlenmesi zorunlu bulunmaktadır. TTK'nun 134'üncü maddesinin ilk fıkrasına göre acente ancak, sözleşmenin feshi halinde, başlanmış işlerin tamamlanmamasından dolayı uğradığı zararın tazminini isteyebilmesi mümkündür. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise ancak, ölüm, iflas veya hacir altına alınma

²²³

ABAD'ın 315/14 nolu Marchon Germany GmbH vs. Yvonne Karaszkiwicz kararı.

sebebiyle sözleşmenin sona ermesi hallerinde acentenin münasip bir tazminat isteyebileceği hüküm altına alınmıştır. 134'üncü maddesinin düzenleme şekli doktrinde eleştiriliyor ise de bu eleştiri modern düzenlemeler yerine eski hükmün tercihine ve acentenin kusuru bulunmayan hallerin dikkate alınmadan düzenlemenin eksik yapılmasına ilişkindir. Yoksa, fesih için acentenin kusurlu olması durumunda, acentenin tazminat talep edebileceğine ilişkin herhangi bir görüş ileri sürülmemiştir (Bkz. Dr. Karayalçın, Ticaret Hukuku, Ank., 1968, s. 534, vd.; Dr. S. Arkan, Ticari İşletme Hukuku, Ank., 1993, s. 199, vd). Bu eleştirilere gerekçe olan yabancı düzenlemelerden İsviçre B.K.nun 418'inci maddesinde dahi acentenin portföy tazminat hakkı ayrıntılı biçimde düzenlenmesine rağmen son cümlede, sözleşmenin acentenin kusuru nedeniyle feshedilmesi durumunda tazminat ödenmeyeceğine de açık bir şekilde hükmedilmiştir (Bkz. Dr. F. Tekil, Ticari İşletme Hukuku, İst. 1990, s. 227).” Yargıtay, acentenin kusurlu davranışları sebebi ile taleplerini reddetmişse de bu karar denkleştirme istemini ilkesel olarak kabul ettiği ilk karardır.

Yine aynı yıl 11. Hukuk Dairesi'nin 1996/2084 E. ve 1996/4544 K. sayılı ve 20.06.1996 tarihli kararında ise; “Sözleşmenin feshinde acentenin kusurlu olmaması halinde acentenin tazminat talep edebileceğinin mümkün olduğu benimsenmektedir (Bkz. Dr. Y. Karayalçın, Ticaret Hukuku, Ank. 1968, s. 534 vd.; Dr. S. Arkan, Ticari İşletme Hukuku, Ank., 1943, s. 199 vd.). Mukayeseli hukukta ise, İsviçre B.K.'nun 418'inci maddesinde, bu gibi durumlarda acentenin kusuru sebebiyle akdin feshi dışında acentenin tazminat adı altında mahrum kaldığı prim komisyon alacağını belli ölçüler içinde tazminat olarak talep edilebileceği hüküm altına alınmıştır. O halde, tüm bu açıklamalar karşısında bir acentenin sözleşmenin feshinde bir kusuru bulunmadığı takdirde kendi döneminde oluşturulan ve uzun süren sigorta sözleşmelerinden dolayı sigorta ettiren tarafından sigortacıya ödenen primler bakımından acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra mahrum kaldığı prim komisyon ücretlerinden dolayı muhik bir tazminat isteyebileceğinin kabulü gerekir. Buradaki kriter sözleşmeyi fesheden sigortacının kusurlu olup olmaması değil, acentenin kusurlu olup olmaması halidir.” diyerek davacı acentenin denkleştirme talebinin, o dönemki ifadesiyle ileriye yönelik komisyon alacağının kabulü yönünde ilk kararını vermiştir.

11. Hukuk Dairesi'nin 1996/6699 E. ve 1996/9192 K. sayılı ve 25.12.1996 tarihli kararında ise; daire ilkesel olarak acentenin portföy tazminatı hakkının olduğu ifade etmiş, karşı oy yazısında ise Alman ve İsviçre hukuk düzenlerine yapılan atıflarla kanuni düzenlemelerin kanun koyucu tarafından bilerek ve isteyerek boş bırakıldığı TMK 1. madde kapsamında doldurulmasına yer olmadığı TTK 134. Maddesi kapsamında uyuşmazlığın çözülerek acentenin kusurlu olmaması halinde ve ilgili madde de belirtilen şartları yerine getirmesi halinde başlanan ve tamamlanmayan işler sebebi ile uğradığı zararları ve bu kapsamda devam eden prim komisyon alacaklarını talep edebilir.

2012'de yapılan kanun değişikliği sonrasında ise, Yargıtay doğrudan kanuna ve gerekçesine atıfla denkleştirme istemini yorumlamış ve hakkaniyet ilkesi çerçevesinde kararlar vermiştir. Bu anlamda 11. Hukuk Dairesi'nin 2015/4466 E. ve 2015/11816 K. sayılı kararında; *“mahkemece taraflardan portföy tazminatı konusunda delillerini sunması istenerek, acentenin davalı adına ne tür poliçeler düzenlediği, bu poliçelerin süreleri, davalının ne gibi önemli menfaatler elde edeceği ve hakkaniyet ilkesi gereğince portföy tazminatı gerekip gerekmediği belirlenerek, gerektiğinde 818 sayılı BK'nın 42. maddesine göre tazminat miktarı takdir edilerek neticesine göre bir karar vermek gerekirken, yanlışlı değerlendirilmelerle yazılı şekilde hüküm tesisi doğru olmamıştır.”* denilmiş, yine 11. Hukuk Dairesi'nin 2015/13042 E. ve 2017/1342 K. sayılı kararında *“Taraflar arasındaki acentelik sözleşmesinin yenilenmeyeceğine dair sözlü bildirim yapıldığı tarihten sonra ve 18.09.2012 tarihli fesih ihbarının yapıldığı tarihe kadar geçen sürede davacı acentenin portföyündeki sigorta poliçelerini dava dışı sigorta şirketlerine yönlendirdiği mahkemenin de kabulündedir. 6102 Sayılı TTK'nın 122/1-a maddesi uyarınca sözleşme ilişkisinin sonlanmasından sonra da davalı şirket önemli menfaatler elde ediyorsa davacı acente uygun bir denkleştirme tazminatı isteyebilir. Yukarıda belirtildiği üzere davacı acentenin portföyündeki poliçelerini acentelik sözleşmesinin son bulmasından önce başka sigorta şirketlerine kaydıracağı dikkate alınarak TTK 122. maddesi uyarınca davacının denkleştirme tazminatını talep edip edemeyeceğinin tartışılmaksızın eksik incelemeyle hüküm tesisi davalı lehine bozmayı gerektirmiştir.”* hususlarına değinilmiş ve müvekkilin menfaati ile hakkaniyete atıf yapılmıştır. Yine 11. Hukuk Dairesi'nin 2015/7834 E. ve 2016/3665 K. sayılı

kararında talebin sebebini “Mahkeme kararında da belirlendiği üzere, portföy tazminatının amacı, acentenin veya tek satıcının sözleşme ilişkisinin sona ermesi nedeniyle müvekkiline veya yapımçı/sağlayıcıya kazandırdığı müşteri çevresini kaybetmesi nedeniyle doğan zararın, müvekkil veya yapımçı/sağlayıcının oluşturulmuş olan bu müşteri portföyünden yararlanmaya devam ederek elde ettiği kazanç ile denkleştirilmesidir. Yine mahkeme gerekçesinde TTK'nın 122. maddesine göre portföy tazminatı talebi yönünden davacı ile davalı ... arasındaki sözleşme ilişkisinin sona erdiği, sözleşmenin haklı bir neden haricinde sona erdirilmesi durumunda tek satıcıya münasip bir tazminat ödenmesinin hakkaniyet gereği olduğu belirlenmiştir.” şeklinde ifade edilmiştir.

11. Hukuk Dairesi'nin 2015/14094 E. ve 2017/2215 K. sayılı kararında ise “acentelik sözleşmesinin feshinde portföy azalmasının haklı neden olamayacağı, davalı ... şirketinin bazı acentelerinin de aynı şekilde düşüş yaşamasına rağmen davalı tarafından aralarındaki ilişkinin sonlandırılmadığı, bu sebeple haklı feshin olmadığı, denkleştirme tazminatı olarak son beş yılın ortalaması üzerinden 5.369,82 TL'nin davacı acenteye ödemesi gerektiği” ifade edilmiş ve müvekkilin diğer acentelerine karşı tavrı, acentelik sözleşmesinin sonlandırılmasında ve feshin haklılık değerlendirmesinde dikkate alınmıştır.

Yine 11. Hukuk Dairesi'nin 2016/2170 E. ve 2017/2780 K. sayılı kararında ise ispat külfeti değerlendirilmiş ve “denkleştirme talebi için kanunun aradığı şartlar kümülatiftir. Bu bağlamda, öncelikle yeni müşteri çevresinin yaratıldığını, var olan müşterilerle ilişkinin geliştirilip genişletildiğini ve bu müşteriler sebebiyle müvekkilin önemli menfaatler elde ettiğini ispat yükü acente üzerindedir. Buna mukabil müvekkil, denkleştirme talebinin hakkaniyete uygun olmadığını veya bedelin indirilmesi gerektiğini ispat yükü altındadır.” şeklinde ilgili durum ifade edilmiştir.

11. Hukuk Dairesi'nin 2016/7089 E. ve 2018/1278 K. sayılı kararında ise, denkleştirme isteminin koşulları ve iştirak şirketlerin birden fazla müvekkil olarak acente ile acentelik sözleşmelerini feshetmeleri durumu değerlendirilmiş ve “mahkemece, taraflar arasındaki acentelik sözleşmesinin süresi, koşulları ve içeriği değerlendirilerek sözleşmenin davalı tarafça haklı sebeplerle feshedilip edilmediğinin

tespiti ile sonrasında davacının dava dilekçesinde yer alan taleplerinin ayrı ayrı inceleme konusu yapılarak, 5684 Sayılı Kanun'un 23. maddesinin 15.-16. fıkraları ve TTK 122/a. bendi kapsamındaki tazminat taleplerinin değerlendirilmesi gerektiği gibi teminat mektubunun da hangi gerekçeyle nakde çevrildiği ve davacının bu durumda ne gibi bir zararının doğduğu hususunun da davacı taraf yetkilisine isticvap suretiyle açıklattırılması gerekir. Ayrıca, davacının aracılık ettiği poliçelerle ilgili prim tahsilat yetkisi bulunup bulunmadığı, hangi şartlarda komisyon alacağına hak kazanacağı ve komisyon alacağını nasıl tahsil ettiği hususunun da acentelik sözleşmesi hükümleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. Bununla birlikte, davacı ile dava dışı arasında da başka bir acentelik sözleşmesi bulunduğu ve bu sözleşmenin de feshedilmiş olduğu davalı tarafça ifade edilmiş ve bilirkişi raporlarında da davalı tarafla birlikte dava dışı ..in de alacaklarına dair inceleme ve değerlendirme yapılmış ise de, ..e davalı ... Sigortası A.Ş'nin ayrı tüzel kişiliklere sahip olup hak ve borçlarının ayrı olduğu, işbu davada yalnızca davacı ile davalı ... Sigortası A.Ş. arasındaki acentelik sözleşmesinin içeriği, feshi ve tarafların hak ve alacaklarının değerlendirilmesi gerektiği gözetilmeksizin, yetersiz bilirkişi raporuna itibar edilerek eksik inceleme ve yanılığın değerlendirme sonucunda davanın reddine karar verilmesi doğru olmamış, bozmayı gerektirmiştir.” şeklinde karara varılmıştır.

11. Hukuk Dairesi'nin 2013/5505 E. ve 2014/15301 K. sayılı kararında ise acentenin kazandırdığı müşterilerin niteliğini inceleyen Yargıtay, sözleşmenin devamlılık unsurunu dikkate almış ve “Taraflar arasındaki hukuki ilişkinin 6762 sayılı TTK döneminde gerçekleştiği, ihtilafın da bu kanun hükümlerine göre çözümleneceği kuşkusuzdur. Acentelik faaliyetinin unsurları 6762 sayılı TTK'nın 116. maddesinde sayılmış olup, ihtilafa konu sözleşme incelendiğinde acentelik faaliyetinde bulunması gereken bağımsızlık, bir ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etme, süreklilik ve bu işi meslek edinmiş olma unsurlarının somut olayda gerçekleştiği nazara alındığında mahkemenin kabulü yerindedir. Ancak, portföy tazminatı ile sözleşmenin feshinde kusuru bulunmayan acenteye, çalıştığı dönemde oluşturduğu müşteri çevresinin sözleşmenin sona ermesinden sonra da acenteliğini yaptığı işletme ile çalışmaya devam edeceğinin kabulüyle, mahrum kalacağı komisyon ücretine karşılık muhik bir tazminat ödenmesi öngörülmüştür. Dava konusu somut olayda, davacılar

oluşan acente aracı acente olup, davalılar ile müşteriler arasındaki sözleşmelere aracılık etmeleri nedeniyle hak ettikleri tüm komisyon ücretlerini aldıkları, ayrıca aracılık faaliyetini yaptıkları müşterilerin Cezayir'deki kamu kurumu niteliğindeki şirketler olduğu, aracılık edilen sözleşmelerin ise bu kamu kurulularınca açılan ihaleler sonucunda kurulduğu, dolayısıyla davalı şirketler lehine bir müşteri çevresi genişletilmesinin söz konusu olmadığı, davacıların sözleşmenin sona ermesi nedeniyle ileriye dönük olarak mahrum kaldıkları bir komisyon ücretinden de söz edilemeyeceği nazara alınarak, portföy tazminatına yönelik talebin reddine karar verilmesi gerekirken, yazılı gerekçeyle kabulü yönünde hüküm kurulması doğru görülmemiştir.” şeklinde karar vererek denkleştirme talebini reddetmiştir.

Yargıtay kararları değerlendirildiğinde, özetle; yerel mahkemeleri acentenin ileriye dönük ücret kaybına, müvekkilin sürekli müşterilerden elde edeceği kazanç ve hakkaniyet gereği acentenin müvekkil ürünlerini tanıtımına, reklam faaliyetlerine, müşteri ilişkilerine ve sair hakkaniyeti etkileyecek durumlara uygun olarak tarafların ticari defterleri, mail görüşmeleri ve sair delillere dayalı ve denetlenebilir şekilde oluşturulmuş bilirkişi raporlarına dayanan kararlar vermeye teşvik ettiği ancak hesaplamaya ilişkin ilke kararlar vermekten kaçındığı ifade edilebilir.

II. DENKLEŞTİRME İSTEMİNİN KOŞULLARI

A. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN DENKLEŞTİRME İSTEMİNE İMKÂN VERECEK ŞEKİLDE SONA ERMESİ

TTK'nun 122. maddesi, “sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra” ifadesi ile başlayarak denkleştirme isteminin koşullarını saymaya başladığından temel koşulun sözleşmenin sona ermesi olduğu açıktır. Bu anlamda sözleşmenin sona ermesi, talebin ileri sürülebilmesi için bir şekil şartı olarak ifade edilebilir.²²⁴ Ancak ilgili maddede ve mehzaz kanunlarda birtakım sona erme nedenlerinin denkleştirme istemini engelleyeceği

²²⁴

Kaya, s.355.

ifade edildiğinden acentelik sözleşmesinin denkleştirme istemine imkân verecek şekilde sona ermesi gerekmektedir. Bunun aksi görüşteki yazarlar, sözleşmenin sona erme nedeninin denkleştirme istemi için kurucu olmadığını fakat hakkaniyet ilkesi gereği hesaplamaya etkide bulunacağını ifade etmektedir.²²⁵

Denkleştirme isteminin bir tazminat olmadığını, bir karşılık olarak verildiğini ve bu karşılığın temelini sosyal koruma ve hakkaniyetin birlikte oluşturduğunu daha önce ifade etmiştik, sona erme sebeplerini de bu görüş çerçevesinde değerlendirmenin ve denkleştirme talebine imkân verecek şekilde sona erme hususunun sosyal koruma ve hakkaniyet temelinden birini dahi dışlayıcı şekilde yorumlanmaması gerektiği kanaatindeyiz.

Ayrıca taraflar, sözleşmenin acentenin denkleştirme talep etmesini engelleyecek şekilde sona ermesi halinde dahi acentelik sözleşmesi ile acentenin denkleştirme talep hakkının olduğunu kararlaştırmışlarsa acentenin denkleştirme talep edebilmesi mümkündür.²²⁶

1. Sözleşme Süresinin Dolması

Acentelik sözleşmesinin belirli veya belirsiz süreli yapılmasının denkleştirme istemine doğrudan bir etkisi yoktur ve belirli süreli bir sözleşmenin süresinin dolması nedeniyle sona ermesi, diğer şartların da varlığı halinde acentenin denkleştirme talep hakkını doğuracaktır.²²⁷ Acenteye bu hak; oluşturduğu müşteri çevresi ile artık ticari ilişkide bulunmaması, müvekkilin bu müşteriler üzerinden kazanç sağlamaya devam etmesi sebebiyle tanınmış ve sözleşmenin belirli veya belirsiz süreli olması bu hakkın bir koşulu olarak düzenlenmemiştir. Ayrıca sözleşmenin belirli veya belirsiz süreli olduğu hususunda bir tereddüt olması halinde sözleşmenin belirsiz süreli olduğu kabul edilir.²²⁸

²²⁵ Ayan, s.148.

²²⁶ Ayan, s. 156.

²²⁷ Ayan, s. 148.

²²⁸ Kayıhan, s.202; Arslan Kaya, s.204

Belirli sürenin sonunda denkleştirme talep hakkı; aynı şekilde belirli süreli sözleşmenin zincirleme şekilde uzaması durumunda zincirleme sözleşmelerin sonunda, uzatma koşullu sözleşmelerde devam edilmesine ilişkin beyanda bulunulmaması halinde sözleşme sonunda doğar.²²⁹ Bunun yanında belirli süreli sözleşmelerin sonunda müvekkilin sözleşmenin devam etmesine ilişkin beyanını acentenin kabul etmemesi durumunda da yine sözleşme süresinin dolması nedeniyle feshedildiğinin kabulü gerekir.²³⁰

2. Sözleşmenin Geçersizliği

Sürekli bir borç ilişkisi doğuran acentelik sözleşmesi yokluk, butlan veya iptal gibi nedenlerle geçersiz olabilir. Bu geçersizliğin denkleştirme istemine etkisi, öğretide tartışmalı olup genellikle bu durumlarda geçersizliğe sebep olan davranışın hangi taraftan kaynaklandığına göre yorum yapılmaktadır.²³¹

Acentelik sözleşmesi herhangi bir nedenle geçerli olarak kurulmasa dahi bir süre tarafların yükümlülüklerini ifa etmesi sonucu denkleştirme isteminin koşulları oluşabilir.²³² Kanaatimizce de bu durumda acentenin denkleştirme istem hakkının doğduğu ancak hangi tarafın bu duruma sebebiyet verdiğine göre hakkaniyet sınırının belirlenmesi gerektiği ifade edilebilir. Aksi görüş ise; kanun önünde yok veya geçersiz olan bir sözleşmeden denkleştirme talep hakkı doğmayacağını, yokluğun bir tespit olduğunu, butlan, hata, hile, tehdit ve gabin durumlarında ise kusurlu tarafın araştırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.²³³

3. Ölüm, Kısıtlılık ve İflas

Türk Ticaret Kanunu'nun 121. maddesinin 3. fıkrası, Türk Borçlar Kanunu'nun 513. maddesine yaptığı atıfla taraflardan birinin ölümü, ehliyetini kaybetmesi, tüzel kişiliğinin sona ermesi ya da iflası ile sözleşmenin kendiliğinden sona ermiş olacağını düzenlemiştir. Bu durumda diğer koşulların da sağlanması halinde acentenin

²²⁹ Ayan, s. 149.

²³⁰ Ayan, s. 149.

²³¹ Ayan, s.149.

²³² Kaya, s. 359.

²³³ Ayan, s.150.

denkleştirme talep hakkı olmalıdır, bunun sebebi ise denkleştirme talebinin bir tazminat değil bir karşılık olması ve bu karşılığın temelinde hakkaniyet ve sosyal koruma amacının bulunmasıdır.

Ancak bu durum her olayın kendi koşulları içerisinde değerlendirilmeli; müvekkilin ölümü ile müvekkilin mirasçılarının müşteri çevresinden yararlanamaması, müvekkilin ölümüne acentenin sebebiyet vermesi, acentenin acentelik ilişkisindeki kusurları sebebiyle intiharı vs. gibi hakkaniyeti etkileyecek durumlar indirim sebebi olabileceği gibi tamamen denkleştirme verilmesini de engelleyebilir.

4. İkâle yolu ile

Taraflar acentelik sözleşmesini aralarında anlaşarak ikâle yolu ile sonlandırabilirler. Bu durumda öğretideki çoğunluk görüşü, acentenin denkleştirme talep etme hakkının olmayacağı yönündedir.²³⁴ Ancak Alman doktrininde savunulan görüş ise, eğer sözleşmenin ikâle yolu ile sona ermesinin sebepleri acenteye atfedilecek bir kusurdan kaynaklanmıyorsa denkleştirme talep hakkının doğacağı şeklindedir.²³⁵ Bunun yanında denkleştirme isteminin sosyal koruma fonksiyonu çerçevesinde acentenin korunması gereken taraf olduğu, iş hukukunda iş sözleşmelerinin ikâle yolu ile sona ermesi halinde ilgili ikâle sözleşmesinin şartlarının ve sebeplerinin değerlendirildiği ve işçiyi zarara uğratacak şekilde ikâle sözleşmesi yapılamadığı göz önünde bulundurularak; acentenin haklarına mütecaviz bir ikâle sözleşmesinin denkleştirme istemini engellememesi gerektiği ifade edilmelidir.

5. Olağan Fesih

Acentelik ilişkisinin olağan fesih yoluyla sona ermesi halinde feshin nedenlerine göre denkleştirme istemi ile ilgili yorum yapılması daha doğru olacaktır. Acentenin denkleştirme talep edebilmesi için; olağan fesih bildirimini acente tarafından yapıldığı durumda feshin haklı nedene dayanması gerekir. Müvekkilin olağan fesih bildiriminde bulunması durumunda ise, müvekkil acentenin kusurlu davranışları nedeniyle sözleşmeyi olağan yol ile feshetmesi gerekmektedir.

²³⁴ Ayan, s.153.

²³⁵ Ayan, s.153.

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin fesih süresi içerisinde iken taraflardan birinin ölmesi durumunda sözleşmenin ölüm nedeni ile sona erdiği kabul edilmeli ve acenteye denkleştirme hakkı tanınmalıdır.²³⁶

6. Olağanüstü Fesih

Olağanüstü fesih için, feshe neden olan olayın tüm şartları objektif olarak değerlendirildiğinde dürüstlük kuralı gereği taraflardan birinin sözleşmeyi devam ettirmesine imkân bulunmaması gerekir.²³⁷ Olağanüstü fesih durumunda sözleşme derhal sona erer ancak denkleştirme talebinin varlığı için sözleşmenin hangi gerekçe ile kim tarafından sona erdirildiği önem taşır.²³⁸

Acentenin sözleşmeyi haklı sebeple feshetmesi durumunda acente denkleştirme istem hakkına sahiptir. Müvekkilin davranışı ve somut olayın tüm koşulları hakkaniyete göre sözleşmenin devamını çekilmez kılacak nitelikte olması durumunda sözleşme, acente tarafından bu gerekçe ile sona erdirilebilir ve dürüstlük kuralına uygun olarak denkleştirme talep edebilir.²³⁹ Acente kendi hastalığı ve benzeri bir gerekçe ile sözleşmenin devamının beklenilemez olduğunu belirterek sözleşmeyi feshetmek isteyebilir. Acentenin yaşlılığı durumu ise, belirsiz süreli sözleşmelerde süreli fesih için haklı sebep olarak değerlendirilebilir.²⁴⁰ AB Direktifi ise 18. maddesinin (b) bendinde “Acentenin acentelik sözleşmesini feshettiği hallerde bu fesih, müvekkile atfedilebilir koşullarla gerekçelendirilemiyorsa veya acentenin yaşı, zayıflığı veya hastalığı sebebiyle faaliyetine devam etmesi makul bir şekilde kendisinden beklenemiyorsa” denkleştirme talep edemeyeceği yönünde düzenlenmiştir. Acentenin, sözleşmenin devam etmesi kendisinden beklenemeyecek bir hastalığa yakalanması halinde sözleşmeyi feshedebileceği ve sonrasında ikinci bir işte çalışmaya başlarsa bu durumda

²³⁶ Ayan, s.155.

²³⁷ Kınacıoğlu, s.88; Arkan, s. 225.

²³⁸ Ayan, s.155.

²³⁹ Ayan, s.157.

²⁴⁰ Ayan, s.158.

ikinci işin niteliği değerlendirilmeli ve buna göre feshin haklı ve denkleştirme talebinin hakkaniyetli olup olmadığı belirlenmelidir.²⁴¹

Müvekkilin, acentenin herhangi bir kusuru olmaksızın ortaya çıkan haklı sebeplerle veya haklı sebep olmaksızın sözleşmeyi feshetmesi halinde ise, acentenin denkleştirme talep etme hakkının bulunduğu ifade edilebilir. Bu anlamda yine AB Direktifi'nin 18. maddesinin (a) bendi, "*Müvekkilin, ulusal hukuk uyarınca acentelik sözleşmesinin derhal feshedilmesini haklı çıkaracak bir sebebi acenteye atfedilebilmesi nedeniyle acentelik sözleşmesini feshetmesi durumunda*" acentenin denkleştirme talep edemeyeceğini ve bunun dışındaki durumlarda acentenin denkleştirme istem hakkının olduğunu ifade etmiştir.

7. Sözleşmenin Devri

Sözleşmenin devri, devreden ve devralan ile acentelik sözleşmesinde kalan üçüncü taraf arasında akdedilen ve sözleşmeden kaynaklanan her türlü hak ve yükümlülüğü devredenden devralana geçiren bir sözleşmedir.²⁴² Acentelik sözleşmesi de bu anlamda devredilebilir bir sözleşme türü olup, acente sözleşmeyi devrederek ilgili acentelik ilişkisinden ayrılır. Bu süreçte bir kazanç elde edecek olan acentenin ayrıca denkleştirme talep etme hakkı olduğu kabul edilmemektedir. Bu anlamda Direktif'in 18. maddesinin (c) bendinde "*Acentenin, acentelik sözleşmesi kapsamındaki hak ve görevlerini müvekkil olarak başka bir kişiye devrettiği durumlarda*" denkleştirme talep edemeyeceği hususu, Alman Ticaret Kanunu'nun 89b maddesine paralel şekilde kabul edilmiştir. Ancak bu durumun kötüye kullanımla müvekkilin yönlendirme ve zorlaması sonucu acentenin sözleşmeyi devretmesi durumlarında uygulanması, ilgili hükmün hakkaniyet temeline aykırılık oluşturacaktır.

B. ACENTENİN SÜRESİ İÇERİSİNDE BİLDİRİMDE BULUNMASI

Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinin 4. fıkrasının ikinci cümlesine göre denkleştirme, sözleşmenin sona ermesini takiben bir yıl içerisinde talep edilmelidir ve

²⁴¹ Ayan, s.159.

²⁴² TBK'nun 205. maddesi

talep hakkının koşullarından biri de süresi içerisinde bildirimdir. Bu hususta ilgili maddenin gerekçesinde de herhangi bir tespitte bulunulmaksızın “*Hükümde denkleştirme talep hakkının sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içerisinde ileri sürülmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu bir yıllık sürenin zamanaşımı süresi mi yoksa hak düşürücü süre mi olduğu sorunu hükümde açık bırakılmıştır. Bunun sebebi, hukuk geliştirme olanaklarının önünün kapatılmamasıdır. Öğreti ve yargı kararları menfaat dengesine uygun en iyi çözümü “hukuk” olarak ortaya koymalıdır. Alman öğretisinde bir yıllık sürenin hak düşürücü süre olduğu görüşü hakimdir. Bunun sebebi olarak hükmün niteliği gösterilir. Hüküm adalet temeline dayalı olduğu için acentenin, böyle bir gereksinimi duymayıp istemini ileri sürmekte bir yılı aşan süreyle gecikmesi hükmün öngörülme amacına aykırı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca zamanaşımını kesen ve durduran sebeplerin istemle bağdaşmadığı da ileri sürülür. Ancak, talep ileri sürülmüş ve kabul edilmiş ise hak düşürücü süre işlemez hale gelir. İstem itirazla karşılaşmış ise bir yıllık süre içinde yargı yoluna müracaat edilmesi gerekir.”* denilmiştir.

Alman hukukunda bu bir yıllık süre ile kanun koyucunun, taraflar arasındaki ilişkilerin olabildiğince çabuk netleşmesini ve tasfiyenin hızlanmasını amaçladığı, talebin herhangi bir şekilde bağlı olmadığını, süresi içerisinde bildirimde bulunulduktan sonra 4 yıllık zamanaşımı süresi içerisinde talep için dava açılabileceği ifade edilmektedir.²⁴³ Doktrinde *Arkan* tarafından ifade edilen ve bizim tarafımızdan da kabul edilen baskın görüşe göre; bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde herhangi bir şekil şartına bağlı olmaksızın müvekkiline denkleştirme istemini, somut bir miktar ifade etmese dahi, bildiren acentenin başvuru tarihi itibari ile denkleştirmeye hak kazandığı, faiz ve sair ferilerin bu tarih itibari ile başladığı, bu hakkını 5 yıllık genel zamanaşımı süresi içerisinde dava konusu edebileceği kabul edilmelidir.²⁴⁴

²⁴³ Karasu, s.291.

²⁴⁴ Arkan, s. 214.

C. ACENTENİN SÖZLEŞME KAPSAMINDA YENİ MÜŞTERİLER BULMASI VEYA MEVCUT İLİŞKİLERİ GELİŞTİRMESİ

Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinde yer alan “*acentenin bulduğu yeni müşteriler sayesinde*” ibaresi geniş yorumlanarak acentenin müvekkili için bulduğu tek bir müşteri de, müvekkilin hali hazırda müşterisi olan birinin müvekkile ait başka ürün gruplarını acente sayesinde alıyor olması durumunda da acentenin yeni müşteriler bulması şartının yerine getirildiği kabul edilmelidir.²⁴⁵ Alman Ticaret Kanunu'nun 89b 1.2 maddesi de bu anlamda “*eğer acente bir müşteri ile iş bağlantısını geliştirmiş ve bu geliştirme yeni müşteri temini anlamında ekonomik değer taşıyorsa yeni müşteri temini sayılır.*” ifadesi ile yeni müşteri kavramının içeriğini düzenlemiştir.²⁴⁶

Acentelik ilişkisi kurulmadan önce halihazırda müvekkilin müşterileri olan (önceki acenteden devredilen, müvekkilin kendisinin bulduğu ancak acentesine devrettiği ve sair) müşteriler yeni müşteri olarak değerlendirilmezler ancak sözleşme ile aksi kararlaştırılabilir.²⁴⁷ Bunun yanında müvekkilin eski müşterisi olup uzun zamandır çalışmadığı müşterileri ile ticari bağlantıların acente tarafından canlandırılması durumunda da, acentenin yeni müşteriler bulması kapsamında değerlendirilmelidir.²⁴⁸

Bunun yanında yeni müşterilerin denkleştirme istem hesabında dikkate alınması için sürekli olması da gerekmektedir. Bu süreklilik unsuru her sektör için ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Örneğin; bir benzin istasyonu için, bir müşterinin yılda 4 kez akaryakıt alması süreklilik unsurunu sağlarken otomobil sektörü için kullanıcının ikinci ürününü müvekkilden alması sadık bir müşteri olduğunu sonucuna götürür.²⁴⁹ Bunun yanında hayatta bir defa satın alınabilecek bir ürün için müşterinin sadakati ürün bakımı, yedek parça temini gibi satış sonrası destek hizmetlerindeki tercihlerine göre değerlendirilmelidir.²⁵⁰

²⁴⁵ Karasu, s. 292-293.

²⁴⁶ Ayan, s.169.

²⁴⁷ Ayan, s.169.

²⁴⁸ Karasu, s.293.

²⁴⁹ Kaya, s.365.

²⁵⁰ Kaya, s.365.

Bu anlamda acentenin denkleştirme isteminin esasını oluşturan yeni müşteri bulunması hususu, acentelik ilişkisinin başlangıcı ile sonu arasında acente kaynaklı ciro değişimi ile bulunabilir.²⁵¹ Acente kaynaklı ibaresi bu anlamda önemli olup, özellikle bölgesel bir tekel hakkı verilmiş acentelerde herhangi bir çaba sarf edilmeksizin veya zayıf bir çaba ile sürekli müşteriler kazanılması halinde acente kazanılan müşteriler sebebiyle acentelik ücretine hak kazanacak olsa dahi çaba göstermemesi nedeniyle hakkaniyet gereği denkleştirme talep edemeyebilir.²⁵²

D. MÜVEKKİLİN SÖZLEŞME SONA ERDİKTEN SONRA BU İŞ ÇEVRESİNDEN MENFAAT ELDE ETMEYE DEVAM ETMESİ

Müvekkil, acentelik sözleşmesi çerçevesinde acentenin kazandırmış olduğu müşterilerden acenteye aralarındaki sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra acenteye ücret ödeme yükümlülüğü olmaksızın somut olarak kazanç elde edebilir ve bu durumun denkleştirilmesi gerekir.²⁵³ Ancak müvekkilin zorunlu sebeplerle işini bırakması durumunda, eğer hakkın kötüye kullanımına ilişkin bir durum söz konusu değilse denkleştirme isteminin doğmayacağı ifade edilebilir.²⁵⁴

Müvekkil acentenin oluşturduğu müşteri çevresini kendisi kullanmasa dahi; işyerini devretmesi ihtimalinde acentenin oluşturduğu müşteri çevresi sonucunda işletme değerine olumlu anlamda etkide bulunacak, satış fiyatındaki artış nedeniyle müvekkil menfaat elde edecek ve bu hususun denkleştirilmesi gerekecektir.²⁵⁵ Bunun yanında yine müvekkil müşterilerle doğrudan kendisi iletişime geçmek yerine yeni bir acente ve benzeri bir ilişki üzerinden veya ana, kardeş, yavru veya iştirak şirket

²⁵¹ Ayan, s.171.

²⁵² Arslan Kaya, s.256.

²⁵³ Ayan, s.174.

²⁵⁴ Karasu, s.296.

²⁵⁵ Ayan, s.176.

üzerinden müşterilerle ticari bir ilişki kurarsa yine müvekkilin menfaat elde ettiğinin kabulü ile bu menfaatin denkleştirilmesi gerekecektir.²⁵⁶

Müvekkilin menfaatinin tespiti için; müvekkilin acentenin kazandırdığı müşterilerle olan ticari ilişkileri sebebiyle menfaat elde edip etmediği, müşterilerle müvekkilin ticari ilişkilerinin devam edeceği süre, müşterilerin başka müvekkillerle ticari ilişkiye girme oranı bilinmelidir.²⁵⁷ Bu anlamda İsviçre hukukunda; sözleşme süresi içerisinde acentenin kazancı ortalama gelirini belirlediğinden yıllık kazançta herhangi bir artış olmamışsa, acentenin çabası ile müşteri çevresinin genişletilmediği sonucuna ulaşılabilir ve bu tespitin yapılmasında kazançtaki artışın yanı sıra müşteri sayısındaki artış da önemlidir.²⁵⁸ Bu menfaatin ispat yükü ise, acente üzerindedir ancak müvekkil acenteye ödemesi gereken denkleştirme isteminin kendisinin elde edeceği menfaatten az olması gerektiğini iddia ederse müvekkil bunu ispatlamakla yükümlüdür.²⁵⁹ Ancak genel olarak müvekkilin menfaatinin acentenin ücret kaybından az olamayacağı ifade edilebilir.²⁶⁰ Ayrıca müvekkilin menfaat elde etmiş sayılması için somut bir kazanç olması gerekmekte kazancın elde edilebilme ihtimalinin olması yeterli görülmektedir.²⁶¹

Bu şekilde müşteri ile müvekkil arasındaki ticari ilişkinin devamlılığının tahmini sırasında değerlendirilmesi gereken önemli bir husus da kazanılmış sürekli müşterilerin müvekkil ile ticari ilişkilerini bitirmeleridir.²⁶² Bu oranın genel hayat tecrübelerine, sektör bilgisine ve müvekkilin diğer müşterileri ile olan ilişkilerine göre değerlendirilmesi gerekir.

²⁵⁶ Karasu, s.296.

²⁵⁷ Kaya, s.369.

²⁵⁸ Ayan, s.178.

²⁵⁹ Ayan, s.182.

²⁶⁰ Ayan, s.182.

²⁶¹ Karasu, s. 295.

²⁶² Kaya, s.369.

E. ACENTENİN ÜCRET İSTEME HAKKINI KAYBETMESİ SONUCU KAYBA UĞRAMASI

Acentelik sözleşmesinin sona erdirilmesi nedeniyle acentenin ücret isteme hakkını kaybetmesi nedeniyle zarara uğraması, TTK'nun 122/1.b maddesi gereği denkleştirme için zorunlu unsurdur. Bu hüküm ışığında acentelik sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle acente, kendisi tarafından müvekkile kazandırılan müşterilerle müvekkil arasındaki ticari ilişki kapsamında sözleşme devam etseydi kazanacağı ücret hakkına ilişkin kaybın denkleştirilmesini talep edebilir.²⁶³ AB Direktifi ve İsviçre Borçlar Kanunu'nun ilgili maddelerinde benzer bir zorunluluk bulunmamakla birlikte İsviçre doktrini ve yargı kararlarında, maddenin içeriği itibarı ile bu koşulu ihtiva ettiğini kabul edilmektedir.²⁶⁴ Alman Ticaret Kanunu'nun 89b/1,2 maddesi ücret kaybını önceleri denkleştirme için zorunlu bir unsur olarak görmekteyken, ABAD'ın *Tamoil* kararı ile AB Direktifi ile bu durum yeknesak bir düzenlemeye kavuşmuştur.

Acentenin brüt ücret kaybı, müvekkilin menfaatinin karşılığı olarak hakkaniyet denetiminde göz önünde bulundurulur ve acente kaybını ispatlamak zorunda değildir.²⁶⁵ Ücret kaybı hesaplanırken; sürekli müşterilerden elde edilen ciro ve bunlarla gelecekte kurulacak ticari ilişkiler dikkate alınırken, acentelik ana faaliyetinin dışında depolama, ulaşım, tahsilat ve sair nedenlerle elde edilen gelirler dikkate alınmaz.²⁶⁶ Ancak bu durumlarda acentelik faaliyetinin ana niteliği ve içeriği doğru belirlenmeli depolama, ulaşım veya tahsilat gibi faaliyetlerin acentelik ilişkisinin içerisinde değerlendirilmesinin hakkaniyetli olabileceği benzin istasyonu işletmeciliği gibi bazı durumlar gözden kaçırılmamalıdır. Ücretin ana acentelik faaliyetinden kaynaklanmadığı ve sair yan faaliyetlerden kaynaklandığının ispat külfeti müvekkil üzerindedir.²⁶⁷

Alman hukukundaki genel kabule göre; ücret kaybının tespitinde acentelik sözleşmesinin sona ermesinden itibaren iki ile beş yıl arasında bir zaman içinde

²⁶³ Kaya, s.371.

²⁶⁴ Ayan, s.183.

²⁶⁵ Ayan, s.183.

²⁶⁶ Ayan, s.185.

²⁶⁷ Ayan, s.185.

kazanılması muhtemel olan ücretler ücret kaybı olarak değerlendirilmelidir.²⁶⁸ Ancak bu kabulde, ücret kaybı denkleştirmenin asli unsuru olarak değil, Alman Ticaret Kanunu'nun 89b maddesinde yapılan değişiklik gereği hakkaniyet değerlendirmesinde göz önünde bulundurulması gereken bir unsur olarak düzenlenmiştir.²⁶⁹

F. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN HAKKANİYETE UYGUN OLMASI

Hakkaniyet şartı, denkleştirme isteminin temelinde yer almakta olup somut olayın şartları dikkate alınarak denkleştirmenin doğabilmesi için tüm özellikleri ile denkleştirmenin hakkaniyetli olduğu sonucuna varılmalıdır. Ancak doktrinde *Gautschi* aksi görüşte olup, hakkaniyet kriterinin lüzumsuz olduğunu, diğer şartların oluşması ile denkleştirme talebinin doğacağını, denkleştirme talebinin emredici olduğunu, hakkaniyet kriteri ile bu emrediciliğin aşındırıldığını ve soyut bir kriter olarak hakkaniyetin ispatının imkânı bulunmadığını ifade etmektedir.²⁷⁰

Hakkaniyet, gerçekten soyut bir kavramdır ancak sözleşme ilişkisinin türü, sözleşme süresi, sözleşme boyunca acentenin müvekkile kazandırdığı müşteriler ve onlarla ilişkileri, acentenin başarıları, müvekkilin acenteye karşı tutumu, sözleşmenin sona erme nedenleri, tarafların hukuka aykırı davranışları, kusur oranları gibi somut olayın özellikleri dikkate alınarak tarafların birbirine zıt olan menfaatleri bu kriter ile dengelenir ve hem denkleştirmenin talep edilip edilemeyeceği hem de miktarının belirlenmesinde bu kriter kullanılır.²⁷¹ Bu kriterler sözleşmenin bitiminde ya mevcut olmalı ya da müvekkilin acentenin kazandırdığı sürekli müşterilerden menfaat elde edeceği süreçte ortaya çıkacağı öngörülmelidir.²⁷²

²⁶⁸ Karasu, s.299.

²⁶⁹ Kaya, s.372.

²⁷⁰ Ayan, s. 191.

²⁷¹ Kaya, s.375.

²⁷² Kaya, s.375.

Üçüncü Bölüm

ACENTENİN DENKLEŞTİRME İSTEMİNDE HUSUSİ DURUMLAR

I. DENKLEŞTİRME İSTEMİNİN HESAPLANMASI

Denkleştirme isteminin hesaplanması hususunda Türkiye’de kanuni bir düzenleme bulunmamaktadır, Avrupa Birliği’nde ise Alman ve Fransız hesaplama metotları kanuni olmamakla beraber uygulamada gelişmiş ve Türk doktrini ile uygulaması da Alman metodunu kabul etmiştir.²⁷³

Bu hususta AB direktifi de herhangi bir hesaplama metodu ortaya koymamış, acentenin kazandırdığı müşteriler için üye devletlerin bilinen iki yöntemden birini seçmesine imkân tanımıştır. Bunlardan ilki Almanya’da yürürlükte olan sisteme dayanarak ilişkinin son beş yılına bakarak hesaplanan maksimum bir yıllık komisyon kazancına denk denkleştirme talebi ve Fransa’da kabul edilen sisteme dayanarak acentenin fesih sonucu oluşan zararın tazmin edilmesi ki bu da yaklaşık iki yıllık net komisyon alacağına denk gelmektedir. Fransız metodunun temel farkı feshe neden olan gerekçe ve kusur araştırması yapılmaksızın acentenin zararının tazminini amaçlamasıdır.

Ülkemizde de uygulanan Alman metodu ışığında acentenin denkleştirme istemi üç aşamalı olarak hesaplanabilir; ilk aşamada müvekkilin menfaati ve acentenin kaybı ham karşılık olarak hesaplanır, ki bu hesaplamada müvekkilin kazancı en az acentenin ücret kayıpları kadar hesaplanır, ikinci aşamada ise hakkaniyet sınırı hesaplanır ve son aşamada ise hakkaniyet denetimi yapılarak ham karşılık hakkaniyet sınırının üzerinde

²⁷³

Arslan Kaya, s.267.

ise ham karşılık hakkaniyet sınırı düzeyine indirilir.²⁷⁴ Son olarak ise faiz indirimi yapılmakta olup; bu indirim;

$$\text{indirim faktörü} = \frac{1}{\left(1 + \frac{\text{faizoranı}}{100}\right) \cdot \text{yılısayısı}}$$

formülü ile hesaplanmaktadır.²⁷⁵

İlk aşamada ücret kaybının hesaplanması sırasında temel yıl, sözleşmenin sona ermesinden önceki yıl olup, eğer olağanüstü bir farklılık yoksa bu yılın net kazancına göre azalma oranları tespit edilir.²⁷⁶ Sözleşme süresinin bir yıldan kısa olması halinde ise sözleşme süresindeki net kazanç sözleşme süresine bölünerek on iki ile çarpılır.²⁷⁷ Son yılın net kazancındaki azalma ise; ekonomik nedenlerle, marka etkisiyle, rekabet koşulları sebebiyle, moda akımları etkisiyle, tarafların ilişkileri ile ve sair nedenlerle ortaya çıkabilir ve bu azalma her yılın bitimindeki müvekkile ait yeni sürekli müşterilerden elde edilen ciro rakamları her yıl için bir önceki yılın bitimi ile ayrı ayrı karşılaştırılarak hesaplanır.²⁷⁸ Acentenin kazandırdığı müşterilerle müvekkilin ticari ilişkisinin devam edeceği sürenin tahmininde ise; malın cinsi, malın yeniden sipariş edilme süresi, geçmiş müşteri deneyimleri dikkate alınır.²⁷⁹ Ancak rotasyon sistemi olması halinde hakkaniyete uygun şekilde acentenin son yılında görevli olduğu bölgede kazandırdığı sürekli müşteriler üzerinden daha önceki kazandırdığı müşteriler de dikkate alınarak hakkaniyet ışığında hesaplama yapılabilir.

Ayrıca Yargıtay, hesaplama yöntem ve ilkelerine ilişkin detaylı bir içtihat oluşturmamakla birlikte; 19. Hukuk Dairesi'nin 2016/1758 E. ve 2018/127 K. sayılı kararında "*acentenin son beş yılında elde ettiği karın ortalaması dikkate alınarak*

²⁷⁴ Ayşe Gül Hatipoğlu, "Acentelerin Denkleştirme İsteminin Belirlenmesinde Gelirin Tespiti ve Muhasebeleştirme Sorunu: Çözüm Önerisi", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.2, S.2, 2012, s.181; Arslan Kaya, s.275; Karasu, s.300.

²⁷⁵ Arslan Kaya, s.269.

²⁷⁶ Kaya, s.383.

²⁷⁷ Kaya, s.386.

²⁷⁸ Ayan, s.187.

²⁷⁹ Ayan, s.189.

hesaplama yapılması gerektiği”, yine 19. Hukuk Dairesi’nin 2012/4193 E. ve 2012/17518 K. sayılı kararında “hesaplama için brüt kazancın dikkate alınması gerektiği”, 11. Hukuk Dairesi’nin 2016/2791 E. ve 2017/6770 K. sayılı kararında “davacı acentenin, davalı adına ne tür poliçeler düzenlediği, bu poliçelerin süreleri, davalının acente müşterileri üzerinden ne gibi önemli menfaatler elde edeceği ve hakkaniyet ilkesi gereği karar verilmesi gerektiği”, 11. Hukuk Dairesi’nin 2015/13003 E. ve 2017/1215 K. sayılı kararında ise “denkleştirme hesaplanırken davacı acentenin karlılık durumunun olmamasının yani son beş yılda zarar etmesinin tazminat talebinin bu nedenle reddedilmesine neden olmayacağını”, yine 11. Hukuk Dairesi’nin 2015/10468 E. ve 2016/4852 K. sayılı kararında “davacının diğer kitabevi bayiliklerinden olan gelirleri ve diğer kitap satışı gelirlerinin portföy tazminatı hesaplamasına dahil edilmesinin hukuka aykırı olduğu, acentenin başka şekilde elde ettiği gelirlerin denkleştirme hesabında dikkate alınmaması gerektiği” gibi ilkesel değerlendirmelerden uzak içtihatlar oluşturmuştur.²⁸⁰

16.07.2015 tarihli Brüksel’de hazırlanmış olan Avrupa Komisyonu Personel Çalışma Raporunda hesaplama metodu ise şu şekilde ortaya konmuştur: Son sözleşme yılında, acentenin ilgili müşteriler için müvekkilinden 100.000,00 € tutarında komisyon kazandığını, müvekkil ile müşterilerin 5 yıl ticari ilişkilerine devam edeceği ve ortalama yeni müşterilerin %20’sinin yıllık olarak kaybedileceği varsayımında, acente başkaca özel şartlar mevcut değilse, müvekkilinden gelecekte elde edebileceği faydalara karşılık olarak aşağıdaki komisyon zararlarını talep edebilir. Şöyle ki;

Takip eden ilk yıl (100.000,00 - % 20) = 80.000,00 €

Takip eden ikinci yıl (80.000,00 - % 20) = 64.000,00 €

Takip eden üçüncü yıl (64.000,00 - % 20) = 51.200,00 €

Takip eden dördüncü yıl (51.200,00 - % 20) = 40.960,00 €

²⁸⁰ Arslan Kaya, Acentelik ve Tek Satıcılık ile Benzeri Diğer Tekel Hakkı Veren Sürekli Sözleşme İlişkilerinin Sona Ermesi Halinde Denkleştirme İstemi, Yürürlüğünün 6. Yılında ve Yargıtay Kararları Işığında TTK Sempozyumu Tebliğleri, 1. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 14-20.

Takip eden beşinci yıl (40.960,00 - % 20) = 32.768,00 €

Takip eden beş yıldaki komisyon zararı = 268.928,00 €

Mahkeme genellikle bu miktardan 10% 'a kadar bir peşin ödeme faiz indirimi yapabilir. Bu rakam 26.892,80 €'nun düşülmesi ile toplam 242.035,20 € ham denkleştirme alacağına karşılık gelir. Bu hesaplama metodunda her ne kadar son sözleşme yılı dikkate alınmışsa da bu yıl konjonktürel etkiler dolayısı ile atipik bir yıl ise acentenin bu durumu ispatlaması durumunda başkaca bir yıl seçilebilir.²⁸¹

Hesaplama sürecinde son yıl kazancı ve kazancın düşme oranı hesaplanırken öncelikle müvekkilin eski müşterilerinden kazanılan komisyon gelirleri, idari ve yönetsel faaliyetler için alınan ödemeler düşülmelidir.²⁸² Sonrasında ise müvekkilin sözleşme sonrasında müşterilerden ne ölçüde yarar sağlayacağı, sözleşme devam etseydi acentenin kazanabileceği ücretin miktarı, kazanabileceği ücretin ne kadarını kaybettiği, acentenin sözleşme sonrası müşterilere yönelik faaliyetleri, sektörün yapısı, rekabet koşulları gibi özel durumlar dikkate alınmalıdır.²⁸³

İkinci aşamada ise; hakkaniyet denetimi somut olayın tüm koşulları dikkate alınarak şeffaf ve objektif bir biçimde yapılır.²⁸⁴ *Bu anlamda hakkaniyet denetiminin yeknesaklaşması adına aşağıdaki durumların hakkaniyet kapsamında değerlendirilmesi Alman doktrin ve yargı kararlarında tavsiye edilir;*

- *Sözleşmeden kaynaklanan menfaatler,*
- *Sözleşmenin tarafları arasındaki risk paylaşımı,*
- *Acentelik sözleşmesinin süresi,*
- *Acentenin gelirinin miktarı,*
- *Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirmek için harcanan emek ve zaman,*

²⁸¹ Arslan Kaya, s.267.

²⁸² Arslan Kaya, Acentelik ve Tek Satıcılık ile Benzeri Diğer Tekel Hakkı Veren Sürekli Sözleşme İlişkilerinin Sona Ermesi Halinde Denkleştirme İstemi, s.23.

²⁸³ Ayan, s. 195.

²⁸⁴ Kaya, s. 385.

- *Sözleşme dışı kazanç ve kayıplar,*
- *Tarafların malvarlığı ve gelir ilişkileri,*
- *Kişisel durumlar (yaşlılık, sağlık durumu, çalışma yeteneği),*
- *İşin (faaliyetin) önemi,*
- *Acentenin tek firma - çok firma acentesi olması,*
- *Markanın etkisi,*
- *Rekabet yasağının ihlal edilmesi,*
- *Sözleşmenin sona erme nedeni ve varsa kusur oranları.*²⁸⁵

Bu durumlar dikkate alınarak acentenin denkleştirme isteminin hakkaniyet sınırları çizilir. Bu sebeplerden bazıları acentenin kusurlu davranışı olarak nitelenebileceğinden durumun şartlarına göre, acenteye TTK'nın 122/3 maddesi gereği hiç denkleştirme ödenmeyebilir.²⁸⁶ Bunun dışında özellikle denkleştirme isteminin miktarının değişiminde hususi durumların incelenmesi gerekir.

Bunlardan ilki marka etkisidir. Markanın tanınmış olması ürünün satışını kolaylaştıran ve acentenin vereceği emeğin azalmasına neden olabilecek bir etkidir, bu sebeple denkleştirme miktarının indirilmesine neden olabilir.²⁸⁷ Bu durumlarda Alman yargı kararlarında ortalama yüzde on ile otuz arasında bir indirim oranı öngörüldüğü ifade edilmektedir.²⁸⁸ Ancak acente, etkin bir satış sonrası destek ve servis hizmeti ile satışa etki edebilir ve kendisi bu yönüyle bir bilinirlik sağlayabilir, bu durumlarda indirim hakkaniyetli olmayabilir.

İkincisi toplam cironun azalması olup, bu hususun denkleştirmeyi etkilemesi için azalmanın acenteden kaynaklanan sebeplerle olması gerekmekte ve müvekkilin maliyetlerinin artması, acentenin bölgesine başka bir acentenin katılması, müvekkile ait

²⁸⁵ Ayan, s. 200.

²⁸⁶ Kaya, s.379.

²⁸⁷ Ayan, s.201.

²⁸⁸ Nilüfer Köker, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Acentelik Sözleşmesinin Sona Ermesi Ve Sona Ermenin Sonuçları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 75.

markanın ciddi zarar görmesi gibi sebeplerle cironun azalması durumunda ise, acentenin denkleştirme istemi etkilenmemelidir.²⁸⁹

Bir diğer sebep ise, taraflar arasında rekabet yasağı sözleşmesinin bulunmamasıdır. Şöyle ki; taraflar arasında rekabet yasağı hükmü bulunmaması halinde kanuni bir yasak bulunmadığından acente daha önce eski müvekkili ile ticari ilişki içerisine soktuğu müşterilerini yeni bir müvekkile yönlendirebilir ve kazanç kaybına uğramaz.²⁹⁰ Bu ihtimalde acentenin denkleştirme istemi kazanç kaybındaki değişikliğe göre hakkaniyete uygun olarak azaltılmalıdır.

Diğer yandan müvekkilin çabası, reklam yoğunluğu ve marka bilinirliği de acentenin acentelik ilişkisi içerisinde harcayacağı emeği etkileyeceğinden denkleştirme talebinin indirilmesine hakkaniyet gereği etkide bulunacaktır.²⁹¹

Acentenin özel yükümlülüklerle katlandığı, *del credere* sorumlu olduğu, reklam yapma yükünün olduğu, uzun süre düşük ücret aldığı, gereğinden fazla masraf yüküne katlandığı durumlarda ise acentenin denkleştirme talebinin hakkaniyet gereği artırılması gerekmektedir.²⁹²

Tüm bunlar ışığında hakkaniyet denetimi için üst sınır hesaplanması gerekmektedir. Bu sınır, genel kabul ve kanuni düzenlemeler ışığında acentenin son beş yıllık brüt kazancının ortalamasıdır.²⁹³ Bu üst sınırın hesaplanmasında doktrinde farklı görüşler bulunmakla birlikte, aracılık faaliyetinden kaynaklanmasa dahi acenteye ödenen her türlü ücretin dikkate alınmasının hakkaniyete uygun düşeceği kanaatindeyiz. Bir yıldan az süreli acentelik sözleşmelerinde ise, yine acentenin müvekkiline kazandırdığı sürekli müşterilerden elde edeceği kazanç ve acentenin kaybettiği gelir dikkate alınarak hesaplanacak ortalama aylık gelirin on iki ile çarpılarak yıllık kazancın üst sınır olarak kabul edilmesi hakkaniyete uygun olacaktır. Bu hesaplama Alman

²⁸⁹ Ayan, s.201.

²⁹⁰ Badak Aybar, s. 190.

²⁹¹ Gökyayla, s.261.

²⁹² Ayan, s.205.

²⁹³ Kaya, s.385.

uygulamasının ülkemizdeki yansıması olarak ifade edilebilir. Fransız hesaplama metodunda ise, yukarıda da ifade ettiğimiz üzere üst sınır bulunmamakta ve en az iki yıllık brüt komisyon miktarınca denkleştirme hesaplanmaktadır.

Son olarak Alman kanun koyucu ABAD'ın Tamoil kararı çerçevesinde yaptığı düzenlemeler ışığında; acentenin denkleştirme istem hakkının ücret kaybı ile sınırlandırılmayacağını, ücret kaybının değerlendirilecek önemli bir kriter olduğunu ancak tek başına yeterli olmadığına 89b maddesinde yer vermiştir.²⁹⁴ Diğer yandan Almanya'da bulunan meslek örgütü ve ticari birlikler; mahkemeler tarafından ticari teamül olarak kabul edilen kendi sektörlerine ilişkin uygulama ile şekillenmiş, kontrol edilmiş prensipler yayınlamakta ve her sektör için hızlı, güvenilir ve hakkaniyetli denkleştirme hesaplama çözümleri ortaya koymaktadır.²⁹⁵ Bu anlamda Türkiye'de de meslek örgütlerinin ve ticari birliklerin sektörel bilgilerini yansıttıkları denkleştirme hesaplama teamülleri geliştirmeleri yargılamaların sıhhati için faydalı olacaktır.

II. KANUNLAR İHTİLAFI, TAHKİM VE KAMU DÜZENİ

A. ACENTELİK İLİŞKİSİNE UYGULANACAK HUKUK

Sözleşme taraflarının farklı ülkelerde bulunması, sözleşme taraflarının farklı vatandaşlıklara sahip olması, sözleşmenin yapıldığı yer veya sözleşmenin ifa yeri ve benzeri durumlar sebebi ile sözleşmede yabancılık unsurunun olduğu ifade edilebilir.²⁹⁶ Bu şekilde yabancılık unsuru bulunan bir sözleşmede, taraflar bir hukuk seçiminde bulunabilirler. Ancak hukuk seçimi yapmadıkları ihtimalde, yetkili hukukun kanuni düzenlemeler ışığında belirlenmesi gerekir.

²⁹⁴ Akın, s. 638.

²⁹⁵ Akın, s. 639.

²⁹⁶ Gökyayla, s.287.

1. Yetki Sözleşmesi Olması Halinde

Denkleştirme istemine ilişkin uyuşmazlıklar acente ve müvekkilin iç ilişkisi kapsamında olduğundan acentelik sözleşmesinin statüsüne uygulanacak hukuka tabi olacaktır.²⁹⁷

MÖHUK'un 24. maddesinde, uluslararası düzenlemeler ve Roma Tüzüğü ile paralel bir düzenleme ile tarafların hukuk seçme serbestisini düzenlemiş ve Tüzükte de bu husus "*Bir sözleşmeye taraflarca seçilen hukuk uygulanacaktır. Hukuk seçimi, sözleşme hükümleri veya olayın şartları ile kesin ve açık şekilde gösterilecektir. Taraflar, sözleşmenin bütününe veya sadece bir kısmına uygulanacak hukuku seçebilirler.*" şeklinde düzenlenmiştir.

Acentelik sözleşmenin niteliği bağlamında hukuk seçimini engelleyen herhangi bir durum bulunmamakla beraber denkleştirme isteminin kamu düzenini ilgilendiren hukuki niteliği gereği denkleştirme istemine imkân vermeyen hukuk düzenlerinin seçimi, denkleştirme istemi bağlamında seçimin geçersizliği sonucunu doğurabilir. Hukuk seçimine ilişkin anlaşmaların sınırlarına ilişkin genel bir kaide olmamakla birlikte irade serbestisinin bazı sınırları olduğu kabul edilmektedir.²⁹⁸ Bu sınırlar ise, *numerus clausus* olarak sayılmamakla birlikte; hukuk seçimi yapılan sözleşmeden doğan uyuşmazlığın tarafların serbest olarak tasarrufta bulunamayacakları bir hakka ilişkin olması, kamu düzeni gibi örnekler verilebilir. Bu anlamda tek satıcının denkleştirme istemine ilişkin olarak tarafların İngiliz hukukunu seçmeleri ihtimalinde, 1999 tarihli İngiliz Temyiz Mahkemesi kararı gereği, acentelerin denkleştirme hakkı ile ilgili AB hukuku düzenlemesi kıyas yolu ile tek satıcılara uygulanamayacağından tek satıcı İngiliz hukukuna göre denkleştirme talep edemeyecektir.²⁹⁹ Ancak denkleştirme isteminin MÖHUK'un 24/1 maddesinde belirtildiği gibi sözleşmeden doğan bir uyuşmazlık olmaması ve *ex lege* bir hak olması nedeniyle tarafların üzerinde tasarrufta bulunamayacaklarının ve vazgeçilemez olarak düzenlenen denkleştirme isteminin bir

²⁹⁷ Cemil Güner, Milletlerarası Unsurlu Acente İlişkisine Uygulanacak Hukuk, Adalet, Ankara, 2014, s.45.

²⁹⁸ Güner, s. 115.

²⁹⁹ Tolga Ayoğlu, Dağıtım Sözleşmelerine Uygulanmak Üzere Yabancı Bir Hukuk Sisteminin Seçilmesinin Denkleştirme Talebi Bakımından Etkisi, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 151, Mart 2017, S. 14.

devlet politikası yansıtması sebebi ile MÖHUK'un 6. maddesinin “*Yetkili yabancı hukukun uygulandığı durumlarda, düzenleme amacı ve uygulama alanı bakımından Türk hukukunun doğrudan uygulanan kurallarının kapsamına giren hâllerde o kural uygulanır.*” uygulama alanı bulması gerektiğinin kabulü ile denkleştirme istemi hakkında Türk hukuku uygulanmalıdır.³⁰⁰ Bu anlamda yukarıda ABAD kararları incelemelerinde de ifade edildiği gibi ABAD, tarafların sözleşme ile seçtikleri hukuktan etkilenmeksizin AB’de faaliyet gösteren acentelerin Direktif korumasından yararlanacaklarını ifade etmiştir. Bu anlamda Yargıtay tarafından da benzer bir tutum geliştirilmesi yerinde olacaktır.

Seçilecek hukukun tercihinde bağlantı olup olmaması hususu tartışmalı olmakla birlikte, bağlantı arayan görüş en sıkı ilişkili hukukun emredici kurallarından kaçınılmaması düşüncesi ile; sözleşmenin yapıldığı yer, ifa yeri, acenteye temsil yetkisinin verildiği yer, acentenin temsil yetkisini kullandığı yer, acentenin iş yeri, mutad meskeni, yerleşim yeri, müvekkilin iş yeri, mutad meskeni, yerleşim yeri, tarafların mevcut veya eski vatandaşlıkları ile tabiiyetleri gibi taraflarla bağlantılı hukukların seçilmesinde tarafların menfaatinin olduğunu ifade etmektedir.³⁰¹ Ancak aksi görüş ise, tarafların halihazırda menfaati olmayan bir hukuku seçmeyeceğini, iş yeri, yerleşim yeri gibi adreslerin kolaylıkla değiştirilebileceği ve tarafların daha iyi bildikleri ve işin doğasına daha uygun bir hukuk düzenini seçebilmelerinin daha hakkaniyetli olacağı tüm bunların yanında irade serbestisi kapsamında sözleşmeyle ilgisi olmayan tarafsız, hatta tarafların menfaatlerine aykırı olan herhangi bir hukuku hiçbir sınırlamaya tabi olmaksızın seçebilecekleri görüşündedirler.³⁰² Bu anlamda Roma I Tüzüğü ve MÖHUK kanuni olarak herhangi bir sınırlama getirmemektedir. Ancak Roma I Tüzüğünde; taraflarla ve sözleşmeyle herhangi bir ilişkisi bulunmayan devlet hukukunun seçimi sözleşmenin veya tarafların bağlantılı olduğu devletin

³⁰⁰ Ayoğlu, s. 17.

³⁰¹ Güner, s.122-123.

³⁰² Güner, s.124.

hukukunun doğrudan uygulanan emredici kurallarının ve AB hukukunun emredici kurallarının bertaraf edilmemesi istisna olarak 3. maddede yer almaktadır.³⁰³

Taraflar hiçbir etki, baskı, aldatma, yanıltma, korku altında kalmaksızın tamamen serbest iradeleri ile bilinçli ve karşılıklı olarak hukuk seçimi hususunda ister acentelik sözleşmesi ile ister ayrı bir hukuk seçimi sözleşmesi ile açıkça veya tereddüde mahal vermeksizin zımni olarak anlaşmalıdır.³⁰⁴ İşbu hukuk seçiminin maddi geçerliliğine de hukuki güven ve öngörülebilirlik kapsamında taraflarca seçilen hukuk uygulanmalıdır.³⁰⁵ Birden fazla hukukun seçilmesi halinde her hukuk seçimine seçilen hukuk ayrı ayrı uygulanmalıdır, bu durumda objektif bir bağlama noktası bulunamayacağından kanuna karşı hile gibi hususların tespiti mümkün değildir.³⁰⁶ Birden fazla, alternatifli veya kısmi hukuk seçimi yapıldığı durumlarda hukuk seçimi için hukuk seçimi yapılması mümkündür ancak yapılmaması halinde hakkında karar verilmesi gereken hukuki soruna hangi hukukun uygulanması gerekiyorsa hukuk seçimine de o hukuk uygulanmalıdır.³⁰⁷

Tarafların hukuk seçiminde önemli bir husus da *lex mercatoria*'nın seçilip seçilemeyeceğidir. *Lex mercatoria*, milletlerarası ticaretin kendi uygulaması içerisinde oluşmuş; uluslararası ticari örf adet kuralları, uluslararası anlaşmalar, uluslararası örgütler tarafından alınan tavsiye karar, prensip ve görüşler, davranış talimatları ile model kanunlardan oluşan açık ve sürekli gelişen ticari hayatın akışına uygun bir sistemdir.³⁰⁸ Bu anlamda *lex mercatoria*'nın uygulanıp uygulanamayacağı hususunda uyuşmazlığın nasıl çözüleceği sorusu önem taşır. Eğer uyuşmazlık devlet mahkemeleri ile çözülecekse *lex mercatoria*'nın uygulanmasına ilişkin hüküm ancak milli hukukta *lex mercatoria*'nın bağımsız bir hukuk düzeni olarak kabul edilmesi ve *lex fori*'nin kanunlar ihtilafı kurallarının uyuşmazlığa *lex mercatoria*'nın uygulanmasını öngörmesi

³⁰³ Güner, s.125.

³⁰⁴ Güner, s.143.

³⁰⁵ Güner, s.146.

³⁰⁶ Gökyayla, s. 296.

³⁰⁷ Gökyayla, s. 297.

³⁰⁸ Gökyayla, s. 312.

halinde mümkündür.³⁰⁹ Ancak tahkime gidildiğinde taraflar arasında *lex mercatoria*'ya ilişkin bir anlaşma olması halinde hakemler, herhangi bir *lex fori*'ye sahip olmadıklarından *lex mercatoria*'yı uygulayabilirler.³¹⁰

2. Yetki Sözleşmesi Olmaması Halinde

Tarafların herhangi bir şekilde yetki sözleşmesi yapmamaları halinde MÖHUK'un 24. maddesinin 4. fıkrasındaki; “*Tarafların hukuk seçimi yapmamış olmaları hâlinde sözleşmeden doğan ilişkiye, o sözleşmeyle en sıkı ilişkili olan hukuk uygulanır. Bu hukuk, karakteristik edim borçlusunun, sözleşmenin kuruluşu sırasındaki mutad meskeni hukuku, ticarî veya meslekî faaliyetler gereği kurulan sözleşmelerde karakteristik edim borçlusunun işyeri, bulunmadığı takdirde yerleşim yeri hukuku, karakteristik edim borçlusunun birden çok işyeri varsa söz konusu sözleşmeyle en sıkı ilişki içinde bulunan işyeri hukuku olarak kabul edilir. Ancak hâlin bütün şartlarına göre sözleşmeyle daha sıkı ilişkili bir hukukun bulunması hâlinde sözleşme, bu hukuka tâbi olur.*” hükmü ışığında sözleşmeyle en sıkı ilişkili hukuk uygulanacaktır. Bu hukuk; karakteristik edim borçlusunun iş yeri, bulunmadığı takdirde yerleşim yeri hukuku, karakteristik edim borçlusunun birden çok işyeri varsa söz konusu sözleşmeyle en sıkı ilişki içinde bulunan iş yeri hukukudur.

Bu anlamda uygulanacak hukukun tespiti için öncelikle taraflar arasındaki sözleşmenin, bu sözleşmedeki karakteristik edimin ve bu edimden kimin sorumlu olduğunun tespiti yani bağlama konusunun vasıflandırılması gerekir. Sözleşmenin ne tür bir sözleşme olduğu yani vasıflandırma, *lex fori*'ye yani mahkemenin iç maddi hukuk düzenine göre yapılmalı ve tespit için sözleşmenin asıl amacı ve sözleşmede neyin tipik olduğu dikkate alınmalıdır.³¹¹ Karakteristik edim; o sözleşmeyi diğer sözleşmelerden ayıran, sözleşmenin kendine has özelliğini veren, tipik olan, borçlar hukukunun sözleşme tiplerinden birine uyum gösteren, bir mesleğin icrası niteliğindeki edimdir.³¹² Acentelik sözleşmelerinde genel anlamda meslek icra eden, sözleşmeye

³⁰⁹ Gökyayla, s.316.

³¹⁰ Gökyayla, s.314.

³¹¹ Gökyayla, s.368.

³¹² Gökyayla, s.376-377.

adını veren ve edimi tipik olan taraf acente olup acentenin işyeri hukuku taraflar arasındaki uyuşmazlıklarda uygulama alanı bulmaktadır.

Doğrudan acentelik ilişkisine yer vermese de benzeri hususlarda özel bir düzenleme içeren Roma Tüzüğü'nün dördüncü maddesinin (e) ve (f) bentlerinde ise “(e) *Bir franchise sözleşmesi, franchise alanın mutaat meskeninin bulunduğu ülke yasalarına tabidir. (f) bir distribütörlük sözleşmesinin, distribütörün mutaat meskene sahip olduğu ülke yasalarına tabidir.*” düzenlemesi yapılmış ve devamında on dokuzuncu maddesi; “*Tüzüğü'nün amaçları uyarınca, şirketlerin ve tüzel kişiliğe sahip olup olmadığına bakılmaksızın her türlü kuruluşun mutaat meskeni, idare merkezidir. Ticari faaliyette bulunmaları halinde gerçek kişilerin de mutaat meskenleri iş yerleridir. Bir şubenin, acentenin veya benzer bir işletmenin işlemleri sırasında sözleşmenin imzalandığı veya sözleşmeye göre ifanın böyle bir şubenin, acentenin veya işletmenin sorumluluğunda olması durumunda, şubenin, acentenin veya benzer bir işletmenin bulunduğu yer mutaat mesken olarak kabul edilir. Mutaat meskenin belirlenmesinde sözleşmenin imzalandığı zaman dikkate alınmalıdır.*” şeklinde düzenlenmiş ve ilgili sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklarda hangi hukukun uygulanacağı ifade edilmiştir. Bunların yanında ilgili tüzük tasarısında temsil ilişkisine uygulanacak hukuk, iç temsil ve dış temsil olarak ayrılmış ve iç temsilde temsilcinin mutaat mesken hukukunun uygulanacağı ifade edilmiş ancak bu teklif tüzükte yer almamıştır.³¹³ Bu husus yer almasa dahi hem acentelik benzeri sözleşmelere uygulanacak hukukun ifadesinden hem de acentelik sözleşmelerinde karakteristik edimin tespitinden işbu sözleşmelere acentenin mutaat mesken hukukunun uygulanacağı ifade edilmelidir. Tek satıcılık hususunda; baskın şekilde karakteristik edimin tek satıcının edimi olduğu ifade edilse de çerçeve satış sözleşmesi niteliği göz önünde bulundurularak üreticinin malları teslim borcu olduğu da bazı mahkeme kararlarında kabul edilmektedir.³¹⁴

³¹³ Güner, s.173.

³¹⁴ Gökyayla, s.379-386.

B. TAHKİME ELVERİŞLİLİK

Yabancılık unsuru içeren veya Türk hukukuna göre tacirler arasında akdedilen acentelik sözleşmelerinde mahkemelerin yetkisine ilişkin anlaşma yapılabileceği gibi uyuşmazlıkların hakemler huzurunda çözülmesi kararlaştırılabilir. Yabancılık unsuru bulunan acentelik sözleşmelerinde Türk mahkemelerinin yetkisi bertaraf edilebilir.³¹⁵ Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun birinci maddesine göre, "*Türkiye'de bulunan taşınmaz mallar üzerindeki aynî haklara ilişkin uyuşmazlıklar ile iki tarafın iradelerine tâbi olmayan uyuşmazlıkların*" tahkime elverişli olmadığı ifade edilmiş bunlar dışındaki uyuşmazlıklar için bir kısıtlama öngörülmemiştir.

İki tarafın iradelerine tabi olmayan uyuşmazlık kapsamında doğrudan kamu düzenini ilgilendiren rekabet hukukunu ilgilendiren ve Rekabet Kurulu'nun görev alanına giren hususların da değerlendirilmesi gerekir. Bu konuda rekabetin etkilendiği piyasanın bulunduğu devlet rekabet hukuku kurallarının dikkate alınması halinde ve Rekabet Kurulu'nun görev alanına girmeyen hususlarda tahkime gidilebileceği ifade edilebilir.³¹⁶

C. KAMU DÜZENİ

Kamu düzenine aykırılık, hem Türk MÖHUK'un 5. maddesinde hem de mehz hukuk düzenlerinde yetkili yabancı hukukun belli bir olaya uygulanan hükmünün uygulanmaması sebebi olarak düzenlenmiştir.³¹⁷ Kamu düzeni kavramının kanuni bir tanımı ise yapılmamış olup doktrinde en temel anlamda "*toplumun temel değerlerini, yapısını, asayişini ve çıkarlarını koruyan ve ilgili hukukun temel değerleri ile hukuk politikasını da içeren kurallar bütünü*" olarak tarif edilebilir.³¹⁸ Denkleştirme istemine ilişkin kamu düzenine aykırılık genellikle kuralın emrediciliği bahsinde akla gelse de, her emredici kuralın ihlali kamu düzenine aykırılık oluşturmaz. İlgili emredici kuralın ihlalinin kamu düzenine aykırı olması için yukarıda bahsedildiği üzere toplumun ahlak

³¹⁵ Gökyayla, s.463.

³¹⁶ Gökyayla, s.487.

³¹⁷ Gökyayla, s. 398.

³¹⁸ Aysel Çelikel / Bahadır Erdem, Milletlerarası Özel Hukuk, Beta, 13. Bası, İstanbul, s.149.

anlayışına, temel hukuk prensipleri ile hukuk politikasına, milletlerarası ortak prensiplere, iyi niyet ilkesine, ekonomik rejime aykırı olması da gerekir.³¹⁹ Milletlerarası özel hukukta kamu düzenine aykırılık hususunda iki farklı görüş bulunmakta olup; bunlardan ilki kamu düzenine ilişkin kuralların bağlama kuralı gibi uygulanması gerektiği yönünde olup, diğer görüş ise kamu düzenine ilişkin kuralların yabancı hukukun istisnası olacak şekilde yalnızca yabancı hukukun o ülkenin kamu düzenine aykırı olduğu durumlarda uygulanması gerektiği yönündedir.³²⁰ İç hukukta emredici olarak yer alan bir kuralın yabancı unsurlu bir ilişkide doğrudan uygulanabilmesi; ilgili iç hukuk kuralının düzenlediği husus açısından devletin güttüğü amaç, korumayı düşündüğü kamu yararı, uygulanmaması durumunda ortaya çıkacak sonuçlar dikkate alınarak yapılacak yoruma ilişkin bir sorundur.³²¹

Bunun yanında emredici bir hukuk kuralının uygulanmaması için tarafların bağlama noktasının değiştirilmesi yolu ile kanuna karşı hile yoluna başvurmaları hususunun da değerlendirilmesi gerekir. Tarafların normal olarak tabi oldukları ancak tabi olmaktan kaçındıkları bir hukukun olması, hükümlerinden yararlanılmak istenen başka bir hukuk olması, yararlanılmak istenen hukukun uygulanması için bağlama noktasının değiştirilmesi, tarafların maksadının muvazaa içermesi durumlarında kanuna karşı hilenin olduğu kabul edilir.³²² Bu durumlarda ise, hileli muamelenin doğrudan hükümsüz sayılması yerine kamu düzenine aykırı olması halinde hükümsüz sayılması genel olarak kabul edilen görüştür.³²³

Yetkili yabancı hukuk uygulamasına kamu düzenine ilişkin bir müdahale gerekip gerekmediği her olayın şartlarına göre değerlendirilmesi gerekmektedir; acente sözleşmesinde yer alan fahiş cezai şartların bulunduğu, ticari teamüllere aykırı fahiş faiz oranları, makul süreyi aşan ve karşılığı olmayan rekabet yasağı bulunan ile denkleştirme istem hakkını engelleyen yabancı hukukun Türk kamu düzenini ihlal ettiği

³¹⁹ Güner, s.205.

³²⁰ Çelikel/Erdem, s.150.

³²¹ Çelikel/Erdem, s.156.

³²² Çelikel/Erdem, s.99.

³²³ Çelikel/Erdem, s.110.

ifade edilebilir.³²⁴ Bu kapsamda Alman mahkemelerince verilen 2012 tarihli kararda³²⁵; Avrupa Birliği ve Alman hukukunun koruması altında bulunan acentenin denkleştirme istem hakkının, taraflar arasındaki sözleşmeye ABD Virginia eyalet hukukunun uygulanması ve bu hukuk düzeninde denkleştirme istem hakkının olmaması nedeniyle ortadan kaldırılamayacağı, tarafların hukuk seçimine ilişkin anlaşmalarının AB hukukunun doğrudan uygulanan ve emredici olan hükümleri gereği geçersiz olduğu, acentenin denkleştirme talebi konusundaki yargılama yerinin Alman Mahkemeleri olduğunu ve Alman hukukun uygulanacağı ifade edilmiştir.³²⁶ Mahkeme yine bu kararında işbu AB hukuku korumasından yalnızca Avrupa Birliği yesi ülkelerde faaliyette bulunan acentelerin yararlanabileceğini, merkezi AB yesi ülkelerde olsa dahi AB dışında faaliyet gösteren acentelerin dahi bu korumadan yararlanamayacağını ifade etmiştir.³²⁷

III. VAZGEÇİLEMEZLİK

Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinin 4. fıkrası açıkça "*Denkleştirme isteminden önceden vazgeçilemez.*" ifadesi ile 86/653 sayılı Direktif'in 19. maddesinin "*Taraflar, acentelik sözleşmesi sona ermeden önce, 17. ve 18. maddelerinin sağladığı korumayı acentenin zararına olacak şekilde azaltamazlar.*" hükmüne, Alman Ticaret Kanunu'nun m. 89b/4 bendinin "*Yukarıdaki hükümlerden doğan talep hakkından önceden vazgeçilemez.*" ve İsviçre Borçlar Kanunu'nun 418u bendinin "*sözleşme ile bertaraf edilemeyecek*" şeklinde ifade edilen hükümlerine benzer şekilde acentenin denkleştirme hakkından önceden feragat edemeyeceği ve bunun sözleşme ile bertaraf edilemeyeceğini emredici bir hükümle düzenlemiştir.

Kanun maddesinin önceden vazgeçilemez hükmü gereği, acentelik sözleşmesinin başlangıcından sonlanmasına kadar, yani denkleştirme istemi doğana

³²⁴ Güner, s.208.

³²⁵ BGH 05.09.2012 tarihli Az. VII ZR 25/12 numaralı kararı.

³²⁶ Akın, İrfan, Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Yeni Gelişmeler, AÜHFD, C:LXII, No:3, s.637.

³²⁷ Akın, s.637.

kadar vazgeçilemeyeceği anlaşılmaktadır. Ancak ilgili maddenin gerekçesinde “Dördüncü fıkra talepten “önceden” vazgeçmeyi geçersiz sayar. Talepten acente sözleşmesinin yapılmasından sonra feragat edilmesi, hile düzeyinde olmamak veya kanunu dolanmak anlamı taşımamak şartıyla geçerlidir. Ancak bu halde de acentenin, tehdit, dayatma veya benzeri zorlamalarla bu hakkından vazgeçip geçmediği özenle araştırılmalıdır. Maddenin kaynağı olan Alm. TK’nın 89b paragrafının dördüncü bendiyle ilgili öğretide vazgeçmenin tam anlamıyla serbest iradeyle yapılmış olması gereği üzerinde durulur. Acente sözleşmesinin yapılmasının, gizli bir anlaşma ile, bu talepten daha sonra vazgeçilmesi şartına bağlanması veya bu sonucu doğuracak bir düzenin kabulü, hükmün dolanılmasıdır.” ifadesiyle, kanun lafzına ve mehzaz hukuk düzenlerindeki maksada aykırı şekilde sözleşme sırasında denkleştirme isteminden vazgeçilebileceği yorumu yapılmıştır.

Ancak kanun gerekçesinin aksine mehzaz hukuk düzenlerinden AB Direktifi’nde “acentelik sözleşmesi sona ermeden önce” ifadesi ile sözleşmenin hukuken sona ermesinden önce denkleştirme isteminin sınırlandırılmayacağını ifade edilmiştir. Alman uygulaması da benzer bir yoruma sahip olup, kısıtlayıcı nitelikte olan denkleştirme talebinin emeklilik sigortası ile ikame edilmesini, başka bir alacağın denkleştirme isteminden mahsup edilmesini, denkleştirme isteminin muacceliyetinin ertelenmesini, denkleştirme isteminin miras yolu ile devrinin kısıtlanmasını ve acentenin bu husustaki ispat yükünün ağırlaştırılmasını hükümsüz olarak değerlendirmiştir.³²⁸

Yargıtay; mülga TK döneminde verdiği kararlarda “sözleşme ile denkleştirme talebinden önceden feragat edilebileceği” yönünde karar verirken; TTK’nun 122/4 düzenlemesi gereği yeni dönemde verdiği kararlarda “sözleşmedeki tazminat ve portföy hakkından vazgeçildiğine dair hükmün acente aleyhine sosyoekonomik bir dengesizlik oluşturduğu bu nedenle hükümsüz sayılması gerektiği” yönünde kararlar vermektedir.³²⁹

³²⁸ Akkanat/Çekin, s. 37.

³²⁹ Arslan Kaya, Acentelik ve Tek Satıcılık ile Benzeri Diğer Tekel Hakkı Veren Sürekli Sözleşme İlişkilerinin Sona Ermesi Halinde Denkleştirme İstemi, s.39-40.

Ancak Alman Ticaret Kanunu 92c maddesi bu yorumun istisnası niteliğindedir.³³⁰ Bu hükme göre, acente Avrupa Birliği veya Avrupa Ekonomik Bölgesi dışında faaliyet gösteriyorsa, Alman Ticaret Kanunu'nun acenteliğe ilişkin korumasından farklı hükümler kararlaştırılabilir. Ancak bu durumda acentenin faaliyet alanının münhasıran AB veya AEB dışında olması gerektiği, AB veya AEB içinde de faaliyet gösteriyorsa Alman Ticaret Kanunu'nun emredici hükümleri gereği korumadan yararlanması gerektiği düşüncesi öğreti ve yargıda baskın olan görüştür.³³¹ Bu hususta acentenin hem AB ve AEB içinde hem de AB ve AEB dışında faaliyet göstermesi halinde tarafların sözleşme serbestisi kapsamında Alman Ticaret Kanunu'nun 92c maddesi doğrultusunda denkleştirme isteminden vazgeçebileceklerine ilişkin bir görüşte bulunmaktadır.³³²

Alman öğretisinin büyük bir kısmının acentenin tabi olduğu hukuka ve Alman hukukunun acenteye ilişkin amir hükümlerine benzerliğine bakılmaksızın, Alman Ticaret Kanunu'nun 92c maddesinin herhangi bir şart veya ayırım öngörmediğinden bahisle denkleştirme isteminden önceden vazgeçilebileceğinin sözleşme ile kararlaştırılabileceği yönünde görüş belirttiği ifade edilmektedir.³³³ Bu görüşün temelinde kanun koyucunun açık ve normatif bir düzenleme yapmamış olması ve acentenin tabi olduğu hukukun tespiti ve yorumlanması hususunda ciddi hukuki problemlerin çıkabileceği düşüncesi yatmaktadır.³³⁴ Ancak baskın olmasa da diğer bir görüş ise, acentenin faaliyet gösterdiği yer hukukunda denkleştirme istemine ilişkin Alman hukukundakine benzer bir düzenlemenin yer almaması durumunda ancak Alman Ticaret Kanunu'nun 92c maddesi uygulama alanı bulabileceği yönündedir.³³⁵ Bu görüş ise, ilgili kanun gerekçesinin Alman üreticilerinin dünya ile rekabet edebilir hale gelmesi ve diğer rakipleri karşısında dezavantaja uğramaması düşüncesi ile bu

³³⁰ Nebi Kaya, Alman Hukukuna Göre Portföy Tazminatından Sözleşme ile Vazgeçilebilir mi? (Münih İstinaf Mahkemesi'nin 11.01.2002 tarihli Kararının Değerlendirilmesi), Prof.Dr. Hüseyin Ülgen'e Armağan, C.I, İstanbul, Vedat Kitabevi, Beta Basım, 2007, s. 5.

³³¹ Nebi Kaya, s.6.

³³² Nebi Kaya, s.6.

³³³ Nebi Kaya, s.6.

³³⁴ Nebi Kaya, s.7.

³³⁵ Nebi Kaya, s.7.

düzenlemeyi yaptığını, acentenin faaliyet gösterdiği yer hukukunda denkleştirme istemine ilişkin bir düzenleme olması halinde rekabetin engellenmeyeceği düşüncesinden temellenmektedir.³³⁶

Alman öğretisindeki tartışmanın aksine Münih İstinaf Mahkemesi 2002³³⁷ ve 2003³³⁸ tarihli bu hususta şimdiye kadar yayınlanmış iki kararında; acentenin tabi olduğu hukukun denkleştirme istemini emredici olarak düzenleyip düzenlemediğine bakılamayacağını, kanun koyucunun söz konusu düzenlemeyi yaparken ilgili tartışmalardan haberdar olduğunu ancak hükümde acentenin tabi olduğu hukuka ilişkin herhangi bir sınırlamaya gitmediğini, sözleşmenin yazılı olup olmamasının da önemli olmadığını, 92c hükmünün AB ve AEB dışında faaliyet gösteren acentenin tabi olduğu hukuka bakılmaksızın uygulama alanı bulabileceğini ifade etmiştir.³³⁹

Örneğin Münih İstinaf Mahkemesi kararları ve öğretideki baskın görüş gereği; Alman bir üreticinin Türkiye’de faaliyet gösteren acentesi ile yapacağı sözleşme ile Alman hukukunun uygulanacağı ve denkleştirme isteminden vazgeçilebileceği söylenebilir. Ancak Türk hukukunda da denkleştirme isteminin emredici olarak düzenlendiği, Alman üreticinin AB ve AEB bölgesindeki acentelerinin denkleştirme istemine sahip olması ve Türk acentenin kendi ülkesindeki üreticilerle yaptığı sözleşmelerle denkleştirme isteminden vazgeçemediği göz önünde bulundurularak, ilgili hükmün eşitlik ilkesine aykırı olduğunun ve teleolojik olarak yorumlanması gerektiğinin kabulü ile Türk acentenin denkleştirme isteminden önceden vazgeçememesi gerektiği söylenebilir.

IV. ÖNCE DEN ÖDEME

Denkleştirme istemi hukuki mahiyeti itibari ile emredici olarak düzenlenmiş olup, bir önceki başlıkta istisna ve tartışmaları ile anlatıldığı üzere önceden

³³⁶ Nebi Kaya, s.7.

³³⁷ OLG München, RIW 2002, s.319-320.

³³⁸ OLG München, RIW 2003 s.302.

³³⁹ Nebi Kaya, s.8.

vazgeçilmesi mümkün olmamaktadır. Bu istemin acentelik sözleşmesi sona erdiğinde doğduğu gerçeğinden hareketle, sözleşme sona ermeden önce ödenmesinin kararlaştırılıp kararlaştırılmayacağı incelenmelidir.

Öncelikle hem öğreti hem de mehzaz hukuk düzenlerinde yargı organlarının önceden ödemeyi kabul ettiğini ancak kanuna karşı hile yapılmasını engellemek maksadı ile somut olayın şartlarına göre detaylı değerlendirmeye tuttuklarını ifade edebiliriz. Denkleştirme istemine ilişkin ön ödeme acentelik ücretine ek olarak yapılmalı, bu husus açıkça belirtilmeli, olağan ücret ödemelerinden ayrılmalı ve denkleştirme ödemesi çıkartıldığında olağan ücret acenteyi tatmin edici olmalı, eğer sözleşme sona erdiğinde acentenin denkleştirme talep hakkı olmaz ise acente aldığı ön ödemeleri iade etmelidir.³⁴⁰

Bu hususun değerlendirildiği Alman Federal Mahkemesi kararında³⁴¹, öncelikle ön ödeme koşulunun prensip olarak hükümsüz olmayacağı ancak yapılan ön ödemelerin denkleştirme istemi doğmazsa geri istenmemesi, yapılan ön ödemede baz alınan müşterilerin kazandırılan yeni müşterilerle sınırlı olmaması ve somut durumda denklistirmeye ilişkin ön ödeme olduğu iddia edilen ilave kısım çıkartıldığında ortaya çıkan ücretin acenteyi tatmin edici olmaması gibi nedenlerle denkleştirme isteminden vazgeçilmesi sonucunu doğuran kanuna karşı hile niteliğindeki sözleşme hükmünün geçersiz olacağı ve acentenin denkleştirme talep edebileceği ifade edilmiştir.³⁴² Bu anlamda ileride doğması muhtemel denkleştirme istemine ilişkin ön ödeme yapıldığı iddiasının ispat külfeti müvekkile aittir.³⁴³

V. KIYASEN UYGULANAN SÖZLEŞMELER

TTK'nın 122. maddesinin 5. fıkrasında *“Bu hüküm, hakkaniyete aykırı düşmedikçe, tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinin*

³⁴⁰ Akkanat/Çekin, s.41.

³⁴¹ BGH NJW 1972, s. 477-478.

³⁴² Akkanat/Çekin, s.39-40.

³⁴³ Akkanat/Çekin, s.44.

sona ermesi hâlinde de uygulanır.” hükmü gereği acentelik için uygulanacak denkleştirme istemi hükümleri hakkaniyet temelinde tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerine de uygulanacaktır. Kanun lafzı gereği burada temel kriterler; sözleşmenin tekel hakkı vermesi, sürekli olması ve hakkaniyete uygun olması olacaktır.

Ancak bu hususta kanuni düzenlemenin tasarı halinde yer almayan ancak kanunlaşma sürecinde sonradan eklenen “tekel hakkı veren” ifadesinin değerlendirilmesi gerekir. Bu hususta acentenin denkleştirme talep edebilmesi için tekel hakkı olması zorunluluğu yokken tek satıcılık ve benzeri sözleşmelerde tekel hakkı olması talep için zorunlu unsurdur.³⁴⁴ Mevzuat hukuk düzenlerinde tek satıcının denkleştirme talep hakkı kanuni bir düzenlemeye dayanmamakla beraber kıyas yolu ile uygulanmakta ve tekel hakkı zorunlu unsur olarak değerlendirilmemektedir.³⁴⁵ Ancak hem acente için zorunlu unsur olmayan hem de mevzuat hukuk düzenlerinde kabul edilmeyen tekel hakkı şartının herhangi bir gerekçe kaleme alınmadan kanunlaşma aşamasında kanunda yer bulmasının hukuk politikası açısından mantığı anlaşılmalıdır.

A. TEK SATICILIK SÖZLEŞMESİ

Tek satıcılık sözleşmesi kanuni bir tanıma sahip olmamakla beraber, Türk öğretisinde ve Yargıtay içtihatlarına göre; *“Tek satıcılık sözleşmesi, imalatçı ile tek satıcı arasındaki hukuki ilişkileri düzenleyen çerçeve niteliğinde, sürekli öyle bir sözleşmedir ki, bununla imalatçı, imalatının tamamını veya bir bölümünü belirli bir bölgede tekel hakkına sahip olarak satmak üzere bedeli karşılığında sadece tek satıcıya göndermeyi, bu karşılık tek satıcı da, sözleşme konusu malları kendi ad ve hesabına satarak malların sürümünü arttırmak için faaliyette bulunmayı üstlenir.”*³⁴⁶ Tanımdan da anlaşıldığı gibi tek satıcılıkta, tek satıcı kendi nam ve hesabına üreticiden aldığı

³⁴⁴ Cemile Demir Gökyayla, Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmeleri, Vedat, İstanbul, 2013, s.266.

³⁴⁵ Arslan Kaya, s.279.

³⁴⁶ Gökyayla, , s.7; Hasan İşgüzar, Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara, 1989, s.14; Kaya, s.56; Kayhan, s.74.

malları satarak bunlardan elde ettiği kâr ile kazanç elde eder.³⁴⁷ Ancak acentelik ilişkisinde acente, müvekkili nam ve hesabına hareket eder ve iki sözleşme arasında ki en temel farklılık budur.³⁴⁸

Tek satıcılığa ilişkin İsviçre uygulamasında, tek satıcının kendi nam ve hesabına çalıştığı, sözleşme ilişkisi sona erdiğinde müşteri çevresinin üreticiye devredilmediği ve kanuni bir düzenleme olmadığı ifade edilerek denkleştirme talepleri reddedilmekteyken, 2008 yılından bu yana ilgili kanun boşluğunun bilinçli olmadığı, tek satıcının üreticinin satış ağına dahil olabileceği, iktisadi bağlılık oluşabileceği, müşteri listesinin paylaşılmasının müşteri kitlesini devretme sonucunu doğurabileceği, acentelik hükümlerine benzer şekilde yapılan tek satıcılık sözleşmelerinde hakkaniyete uygun şekilde denkleştirmeye hükmedilebileceği ifade edilmiştir.³⁴⁹ Bu anlamda temel kriterin ekonomik bağlılık olduğu ifade edilebilir. Tek satıcı, franchise alan gibi acente benzeri tarafların iş sahibine karşı yükümlülüklerinin fazlalığı, dağıtım zincirine entegre olması, kazandırılan müşterilerin niteliği ve iş sahibine bağlılığı ile iş sahibinin müşterilerle iş yapma imkanının olması gibi durumun şartlarına göre denkleştirme istem hakkının doğmasına neden olacaktır.³⁵⁰

Bunun yanında tek satıcılık ilişkisinde sözleşme tek satıcının ifada kusuru nedeniyle feshedilmiş olsa dahi, tek satıcı bu anlamda bir devir yükümlülüğü olmamasına rağmen müşteri listelerini ve talep alışkanlıklarını tedarikçi veya üretici ile paylaşması durumunda burada bu devre karşılık gelecek ücret TTK'nun 20. Maddesi gereği ödenmelidir.³⁵¹

³⁴⁷ Kayıhan, s.74.

³⁴⁸ Kaya, s.57.

³⁴⁹ Fülürya Yusufoglu, Denkleştirme Talebinin Kıyasen Uygulanması İçin Gereken Kıyas Şartları Işığında Tekel Hakkı Vermeyen Sürekli Sözleşme İlişkilerine Uygulanması Sorunu, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 137, Ocak 2016, s. 172.

³⁵⁰ Yusufoglu, s. 180.

³⁵¹ Koray Demir, "Tek Satıcının Denkleştirme Talebi", Prof. Dr. Sabih Arkan'a Armağan, Oniki Levha, İstanbul, 2019. s. 410.

B. FRANCHİSE SÖZLEŞMESİ

Öğretide franchise sözleşmesi şu şekilde tanımlanmaktadır: “*Franchise sözleşmesi, franchise verenin kendisine ait üretim işletme ve pazarlama sistemini oluşturan fikri ve sınai unsurlar üzerinde, franchise alana kullanma hakları (lisans) tanıyarak, onu kendi işletme organizasyonuna entegre etmek ve onu bu sisteme dayalı ticari faaliyeti sırasında devamlı desteklemek borcu altına girdiği, franchise alanın ise, hem bu sisteme dahil mal veya hizmetlerin sürümünü kendi nam ve hesabına yapmayı ve desteklemeyi, hem de franchise verene belli bir ücret ödemeyi taahhüt ettiği, sürekli bir borç ilişkisi kuran, kanunda düzenlenmemiş ve tam iki tarafa borç yükleyen bir çerçeve sözleşmedir.*”³⁵² Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere; franchise alan kendi nam ve hesabına hareket eder, tıpkı tek satıcılıkta olduğu gibi kazancı kârıdır, acenteliğin aksine franchise alan franchise verene ödeme yapar, franchise alanın aksine acentenin müvekkilinin know-how bilgisinden faydalanma hakkı yoktur, franchise alan franchise verenin sürüm ve satış organizasyonuna tam anlamda bir bayi gibi entegre olurken acentenin bu kadar sıkı sıkıya bir bağlılık zorunluluğu bulunmamaktadır.³⁵³

Bu hususta verilen Alman Federal Mahkemesi’nin 05.02.2015 tarihli kararında³⁵⁴ özetle; “*Alman Ticaret Kanunu’nun 89b maddesinin uygulanabilmesi için tek satıcının acente gibi iktisadi açıdan müvekkil ile entegrasyon sağlaması ve acente gibi müvekkilin sürüm ve satış organizasyonuna dahil olması, sözleşme sona erdiğinde tek satıcının müşterileri müvekkile (üreticiye) devretme yükümlülüğünün olması gerekir. Ancak franchise alan ile tek satıcının durumu birebir örtüşmemektedir. Kendi nam ve hesabına faaliyet gösteren franchise alan her ne kadar kendi işletmesine ait işaretlerle reklam yapmasa da bu reklamlarla kendi işine katkıda bulunmaktadır. Sözleşme sona erdiğinde ise franchise veren bu müşterilerden faydalanma imkanına sahip olmaktadır, ancak bu müşteri çevresinin anonim olması ve devrinin mümkün olmaması nedeniyle franchise alanın Alman Ticaret Kanunu’nun 89b korumasından yararlanmaması*

³⁵² Osman Berat Gürzumar, Franchise Sözleşmesi, Beta, İstanbul, 1995, s.10; Kaya, s.60; Kayıhan s.75.

³⁵³ Kayıhan, s.76-77.

³⁵⁴ VII ZR 109/13.

gerekir.”³⁵⁵ denilmekte ve franchise alanın denkleştirme isteminde hakkaniyet gereği kazandırılan müşterinin niteliğine bakılması gerektiğini ifade edilmektedir.

Alman hukukunda franchise alanın, Alman Ticaret Kanunu’nun 89b maddesi kapsamında denkleştirme talep hakkına ilişkin kararlar bulunmaktadır. Bu kapsamda Frankfurt/Main Bölge Mahkemesinin 10 Aralık 1999 tarihli davasında, “*Franchise veren büyük bir fırın işletmesidir ve ürünlerini bir franchise sistemi temelinde perakende satış mağazalarında satmaktadır. Franchise alan ise bir pastane işletmekte olup sadece franchise verenden mal almakla yükümlüdür. Taraflar arasındaki sözleşme, franchise alanın franchise verenin sözleşmeyi sona erdikten sonra müşterisini kullanmaya devam etmesine izin verme yükümlülüğünü içermemektedir. Bu kararında mahkeme ilkesel olarak franchise alanın denkleştirme talep edebileceğini ancak durumun şartlarının değerlendirilmesi gerektiğini kabul etmiştir.*”³⁵⁶

Yine bu kapsamda Berlin Bölge Mahkemesi tarafından 6 Eylül 2004 tarihinde verilen kararda ise, benzin istasyonu işletmecisi, kendisine benzin istasyonu işletmesini franchise veren bir petrol şirketine karşı dava açmıştır. Benzin istasyonu işletmecisi ilgili işletmede franchise verenin anlaşmış olduğu bir fast food firmasına da yer vererek ve o restoranın işletmesi de benzin istasyonunun işletmecisi tarafından yapılmıştır. Ancak akaryakıt istasyonu işletmecisinin hastalığı nedeniyle, fast food restoranının işletilmesiyle ilgili anlaşmaya da son verdiğinin bildirilmesinden sonra, franchise alan denkleştirme ödenmesini talep etmiştir. Berlin Bölge Mahkemesi bu davada “*bir franchise sahibinin acenteye benzer nitelik taşıması halinde denkleştirme isteminin acentelere benzer bir şekilde uygulanması gerektiğini ve temel olarak bir denkleştirme talebinde bulunma hakkına sahip olduğunu belirtmiş ve franchise alanın, acenteye benzer şekilde franchise verenin satış organizasyonuna entegre edilmediğini ve sözleşmeye dayalı ilişkilerin sona ermesinden sonra franchise alanın müşterilerini*

³⁵⁵ Kerem Öz, Federal Yüksek Mahkeme’nin 5 Şubat 2015 Tarih ve VII ZR 109/13 Sayılı Kararı: Franchise Sözleşmesinin Sona Ermesinden Sonraki Denkleştirme Talebi, Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 7, Haziran 2016, s. 172.

³⁵⁶ Karsten Metzloff, Germany - Franchisee's Claim for Compensation upon Termination, International Journal of Franchising Law Volume 5, Issue 4, 2007, s. 7

franchise verenin kullanmasına izin verme yükümlülüğü altına girip girmemesi hususlarını” incelemiştir.³⁵⁷

Franchise alanın franchise satış organizasyonuna entegrasyonu bağlamında ilk aranan koşul; franchise alanın, franchise verenin ticari bir temsilci gibi satış organizasyonuna dahil edilmesidir. *Alman Federal Mahkemesinin yakın tarihli kararlarına göre³⁵⁸, aşağıdaki hükümler bu tür bir entegrasyon için tipiklik arz eder:*

- *franchise verenin franchise alanın personellerini eğitimi,*
- *franchise alanın satış sonrası servis ve garanti hizmetleri,*
- *franchise alanın sarf malzemeleri ve stok tutma zorunluluğu,*
- *franchise alanın reklam ve muhasebe konusunda talimat alması,*
- *franchise alanın raporlama yükümlülükleri,*
- *franchise veren tarafından kontrol ve denetim,*
- *tek satıcıdan veya belirlenmiş bir üçüncü kişiden satın alma yükümlülüğü (özellikle asgari satın alma şartı ile),*
- *franchise verenin ticari markasını kullanma yükümlülüğü,*
- *rekabet yasağı anlaşması,*
- *bir satış bölgesinin özel tahsisi.³⁵⁹*

Ancak denkleştirme talep hakkının oluşması için bu göstergelerin hepsinin yerine getirilmesine gerek yoktur, bunlardan yalnızca raporlama ve kontrol hükümlerini Alman Federal Mahkemesi zorunlu olarak değerlendirmektedir.³⁶⁰

³⁵⁷ Metzloff, s.8.

³⁵⁸ VIII ZR 19/99, WM 2000, 877; VIII ZR 6/03, WM 2004, 991; VIII ZR 352/04, BB 2007, 1586; I ZR 244/86, BB 1988, 1770; ZR 20/81, NJW 1983, 2877.

³⁵⁹ Metzloff, s.8.

C. BAYİLİK SÖZLEŞMESİ

Kanuni bir tanımı olmayan bayilik sözleşmesi; ilgili ürünlerin sağlayıcı ile uzun süreli sözleşmeler çerçevesinde sağlayıcının dağıtım sistemine dahil olarak aldığı ürünleri kendi nam ve hesabına satılması için yapılan sözleşmelerdir.³⁶¹ Tek satıcılık sözleşmelerine benzemekle birlikte, bu sözleşmelerden farklı olarak bayinin inhisar hakkı yoktur. Alman mahkemeleri satıcılık sözleşmelerine ilişkin değerlendirmelerinde; satıcının tedarikçinin satış organizasyonuna veya ana dağıtım sistemine entegre olması ve sözleşme sona erdiğinde satıcının tedarikçi tarafından talep edilen müşteri bilgilerini tedarikçiye teslim etmek için sözleşmeyle bağlı olması şeklinde denkleştirme talebinin varlığını iki kritere dayandıran bir öğreti belirlemişlerdir.³⁶² Bu kapsamda bayilik sözleşmesinin içeriği incelenmeli ve TTK hükmü gereği inhisar hakkının olduğu hallerde satıcılık sözleşmeleri kapsamındaki kriterlerin varlığı ışığında bir değerlendirme yapılmalıdır.

VI. DEL KREDERE SORUMLULUK

Kural olarak, acente müşterilerin müvekkile karşı ifa edeceği edimi garanti etmez ancak taraflar aralarındaki sözleşme ile bu yönde bir anlaşma yapabilirler.³⁶³ Türk Ticaret Kanunu'nda bu hususta özel bir düzenleme bulunmama ile birlikte, kanunun Türk Borçlar Kanunu'na yaptığı atıf gereği TBK'nın 537. maddesinin "*Ancak, komisyoncu açıkça garanti vermişse veya bulunduğu yerdeki ticari teamül gerektiriyorsa sorumlu olur. Garanti veren komisyoncunun bundan dolayı ayrıca ücret isteme hakkı vardır.*" hükmü ışığında garanti verilmesi hususunun kararlaştırılabileceği sonucuna varılmalıdır.

³⁶⁰ Metzloff, s.9.

³⁶¹ Gökyayla, s.8.

³⁶² Arslan Kaya, Acentelik ve Tek Satıcılık ile Benzeri Diğer Tekel Hakkı Veren Sürekli Sözleşme İlişkilerinin Sona Ermesi Halinde Denkleştirme İstemi, s.43.

³⁶³ Kayıhan, s.126.

Kaldı ki, mehzaz hukuk düzenlerinde bu hususta düzenlemeler bulunmakta olup, Alman Ticaret Kanunu'nun 86b maddesinde “*Acente, işlemden doğan borcun yerine getirileceğini garanti ederse, özel bir ücret isteyebilir; bu ücreti talep hakkı sözleşme ile bertaraf edilemez. Garanti acentenin yaptığı bir tek iş için ya da belirli üçüncü kişilerce aracılık ettiği veya akdettiği işlemler için yapılabilir. Bu yöndeki taahhüt yazılı şekle bağlıdır. Dükruar ücreti talep hakkı işlemin yapılması ile doğar. Müvekkil veya üçüncü kişinin merkezinin ya da ikametgahının yabancı ülkede olması halinde birinci fıkra hükmü uygulanmadığı gibi, acentenin akdetmeye ya da yürütmeye sınırsız olarak yetkili olduğu işlemlerde de birinci fıkra hükmü uygulanmaz.*” ve İsviçre Borçlar Kanunu'nun 418c maddesinin üçüncü fıkrasında, “*Acente, müşterilerinin ödeme ya da başkaca mükellefiyetlerinin ifasını garanti ya da alacakların tahsilinin masraflarını tamamen veya kısmen üstlenebilir. Ancak acentenin bu yükümlülüğüne ilişkin sözleşmenin yazılı olarak yapılması ve bununla ayrıca acenteye sözleşmeyle bertaraf edilemeyen uygun bir ücretin verilmesi gereklidir.*” düzenlemeleri mevcuttur.

Tüm bu açıklamalar ışığında acentenin del kredere sorumluluğunun taraflar arasında açıkça, belirli bir anlaşma ve müşteriye yönelik olarak ve yazılı şekilde düzenlenmesi gerektiği ve bunun karşılığında dükruar ücreti de denen bir ücrete hak kazanacağı ifade edilebilir.³⁶⁴

Gelir belirlemede, *del kredere* primi dikkate alınmadığı gibi acente tarafından yapılan ofis, personel vb. tüm masraflar hesaplanan gelirden düşülmelidir.³⁶⁵ Bu anlamda denkleştirme istemi acentenin net geliri üzerinden hesaplandığından *del kredere* priminin hesaplamaya dahil edilmemesi gerekir.

Bu hususta herhangi bir karara ulaşamamakla birlikte acentenin müşterinin edimine ilişkin garanti vermesi, müvekkil açısından koruyucu olduğu gibi yeni müşteriler kazanılmasına da katkıda bulunacak bir etmendir. Bu hususta, acentenin bulunduğu yeni müşterilere yönelik kazandığı dükruar ücretlerinin acentelik kazancı

³⁶⁴ Kayıhan, s.127.

³⁶⁵ Rohn, s.19.

kapsamında değerlendirilmemesinin ancak hakkaniyet gereği denkleştirme isteminin hesaplanmasında dikkate alınmasının yerinde olacağını düşünmekteyiz.

VII. İHALELERE ARACILIK YAPAN ACENTELEERDE DENKLEŞTİRME TALEBİ

İhale; devlete veya bir kuruluşa ait olup arttırma veya eksiltmeye çıkarılan bir iş, mal ve hizmetin açık ve rekabetçi bir ortamda en uygun şartları teklif edene bırakılması olarak tanımlanabilir. Üreticiler bu ihalelere kendileri girebilecekleri gibi acente ve benzeri ilişkilerde bulunanlarında bu ihalelere girmesi mümkündür. Bu hususta 1980 tarihli Alman Federal Mahkemesi kararında³⁶⁶; “*Kamu inşaat projelerinde bir acente faaliyeti için denkleştirme doğmasına neden olacak bir durum olmadığını, bu tür inşaat projeleri için verilen tekliflerin yalnızca ihale davetine dayanarak verileceğini ifade etmiştir. Ancak bir ihalenin alınmasının tek bir sebebe bağlı olmadığını, acente kamu ihalelerinden önce veya sonra ihalenin alınabilmesi için zemin hazırlamış olsaydı ve ihalenin kazanılması ile acentenin faaliyetleri arasında nedensellik bağı kurulabilseydi acentenin denkleştirme istemine uygun bir aracılık faaliyeti gerçekleştirdiği ifade edilebilirdi.*” denilmiş ve kural olarak acentenin ihaleye aracılık etmesinin denkleştirme istemine aykırı olmadığı ancak durumun şartlarının titizlikle incelenmesi gerektiği ve hakkaniyete göre acentenin faaliyeti ile ihalenin kazanılması arasında nedensellik bağının kurulması halinde denkleştirmeye tabi bir alacağın oluşacağı ifade edilmiştir.

Yargıtay 11. Hukuk Dairesi 2013/5505 E. ve 2014/15301 K. sayılı kararında ise; acentenin kazandırdığı müşterilerin niteliğini incelemiş ve “*Taraflar arasındaki hukuki ilişkinin 6762 sayılı TTK döneminde gerçekleştiği, ihtilafın da bu kanun hükümlerine göre çözümleneceği kuşkusuzdur. Acentalık faaliyetinin unsurları 6762 sayılı TTK'nın 116. maddesinde sayılmış olup, ihtilafa konu sözleşme incelendiğinde acentalık faaliyetinde bulunması gereken bağımsızlık, bir ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etme, süreklilik ve bu işi meslek edinmiş olma unsurlarının somut*

³⁶⁶

BGH, NJW 1980, s. 1793.

olayda gerekleŖtiđi nazara alındığında yerel mahkemenin kabulü yerindedir. Ancak, portföy tazminatı ile sözleşmenin feshinde kusuru bulunmayan acentaya, alıŖtıđı dönemde oluŖturduđu müşteri çevresinin sözleşmenin sona ermesinden sonra da acentalığını yaptığı iŖletme ile alıŖmaya devam edeceğinin kabulüyle, mahrum kalacağı komisyon ücretine karŖılık muhik bir tazminat ödenmesi öngörölmüŖtür. Dava konusu somut olayda, davacılardan oluŖan acenta aracı acenta olup, davalılar ile müşteriler arasındaki sözleşmelere aracılık etmeleri nedeniyle hak ettikleri tüm komisyon ücretlerini aldıkları, ayrıca aracılık faaliyetini yaptıkları müşterilerin Cezayir'deki kamu kurumu niteliğindeki Ŗirketler olduğu, aracılık edilen sözleşmelerin ise bu kamu kurullarınca açılan ihaleler sonucunda kurulduğu ve bu ihalelerin belirli sürelerle yenilendiği, dolayısıyla davalı Ŗirketler lehine bir müşteri çevresi geniŖletilmesinin söz konusu olmadığı, davacıların sözleşmenin sona ermesi nedeniyle ileriye dönük olarak mahrum kaldıkları bir komisyon ücretinden de söz edilemeyeceği nazara alınarak, portföy tazminatına yönelik talebin reddine karar verilmesi gerekirken, yazılı gerekçeyle kabulü yönünde hüküm kurulması doğru görölmemiŖtir.” Ŗeklinde karar vererek denkleŖtirme talebini reddetmiŖtir.

Bu kapsamda ilgili acentelik faaliyetinin denkleŖtirme istemine tabi olması için; mal veya hizmete yönelik her türlü kamu ihalesinde, merkezi satın alma yapan Ŗirketlerde, ilaç alımı yapan hastanelerde ve sair ihale ile alım yapan kurum ve kuruluşlarda ihaleye giren tarafın acente olduğu durumlarda ihalenin kazanılması ile acentenin faaliyetleri arasında olmazsa olmaz bir nedensellik bağının kurulabilmesi ve kazandırılan müşterinin daha önce alınan ihale dolayısı ile bir sonraki ihalenin alınmasına yardımcı olması gerektiği ifade edilebilir.

VIII. SÖZLEŞMENİN DEVRİ

TBK'nun 205. Maddesi gereği sözleşmenin devri için akdedilecek anlaşma her üç tarafında katıldığı şekilde yapılmalı, tüm hak ve alacakları kapsamlı ve kısmi olmamalıdır.³⁶⁷

Acentelik sözleşmesinin devri halinde acentenin denkleştirme isteminde bulunup bulunamayacağı hususunda TTK'nda açık bir düzenleme bulunmayıp, Alman Ticaret Kanunu'nun 89b maddesinin üçüncü fıkrasının üçüncü bendinde "*Müvekkil ve acente arasında, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önce üçüncü kişinin acentenin yerine sözleşmeye katılması hususunda anlaşma sağlanmışsa acentenin denkleştirme talep hakkı oluşmaz.*" düzenlemesi ile acentenin sözleşmenin devrini kabul ettiği durumda denkleştirme talep edemeyeceği düzenlenmiştir. Bu düzenleme için öğretide sözleşmenin devredilebilmesi için acentelik sözleşmesinin sona ermesi gerektiği kabulü³⁶⁸ ve sözleşme devri sırasında acentenin menfaat elde edeceğinden³⁶⁹ bahisle denkleştirme ödenmemesinin hakkaniyete uygun olduğu ifade edilmiştir.

Sözleşmenin devri anlaşması, acentelik sözleşmesi sona ermeden önce yapılabilir ancak devir anlaşmasının sona ermeden sonra geçerli ve etkili olacağı kararlaştırılabilir ve devirden ayrı olarak sona erme sebebi ile acente denkleştirme talep edebilir.³⁷⁰ Ancak sözleşmenin devri sırasında acentenin menfaat elde etmemesi veya elde ettiği menfaatin olağan giderlerine karşılık olarak verilmesi durumunda hakkaniyet gereği acentenin denkleştirme isteminde bulunabileceği ifade edilebilir. Ayrıca müvekkilin denkleştirme yükümlülüğünü tamamen sözleşmeyi devralan acenteye yükleyen sözleşme maddeleri de geçersiz sayılmalı, acentenin hukuki durumunda ve alacağını tahsil kabiliyetinde kötüleşmeye sebep olmaksın müvekkil ile birlikte devralan acentenin de denkleştirme ödeme borcundan sorumlu olduğu devir sözleşmeleri geçerli kabul edilmelidir.³⁷¹

³⁶⁷ Kılıçoğlu, s.803.

³⁶⁸ Ayan, s.163.

³⁶⁹ Kaya, s.359.

³⁷⁰ Ayan, s..163.

³⁷¹ Ayan, s. 218.

Bunun yanında müvekkilin ticari işletmesini devretmesi durumu acenteye sözleşmeyi haklı nedenle sona erdirmeye imkânı tanımakta olup, acente sözleşmeyi bu haklı nedenle sona erdirirse denkleştirme talep etme imkânı bulunmaktadır.³⁷² Ancak taraflar sözleşme devri nedeniyle sözleşmeyi sona erdirmek yerine sözleşmeyi devam ettirirlerse, denkleştirme talebi için sözleşmeyi devralan müvekkil sözleşmeye kendisinin taraf olduğu süre için mi yoksa sözleşmenin toplam süresi için mi sorumlu olacaktır, bu hususta bir düzenleme bulunmamakla beraber iki farklı yorum yapılabilir. Bu yorumlardan ilki, Alman hukukunda olduğu gibi halihazırda sözleşme devri, sözleşmenin sona ermesi sonucu doğuracağından devreden müvekkilden denkleştirme talep edilmelidir ve devralan müvekkil yalnızca kendisinin sözleşmeye taraf olduğu süre ile bağlı olmalıdır. Bizim de Türk hukuku açısından katıldığımız diğer yorum ise, Türk Borçlar Kanunu'nun 205. maddesi çerçevesinde devralan müvekkilin tüm sözleşme süresince doğan denkleştirme talep hakkından sorumlu olacağı yönündedir.

IX. SÖZLEŞMEDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

Sözleşme serbestisi kapsamında taraflar, sözleşmenin birtakım hükümlerinin değiştirilmesi veya sözleşmenin durumun şartlarına uygun hale getirilmesi hususunda anlaşabilirler. Bu değişiklikler sözleşmede esaslı değişiklikler meydana getirerek sözleşmenin sona ermesi sonucunu doğuruyorsa, bu hususta ikâle yolu ile sona ermenin sonuçları dikkate alınacaktır.³⁷³ Bunun yanında sözleşmede değişiklik yapılmasına ilişkin ihtarda; sözleşmenin değiştirilmesi, kabul edilmemesi halinde ise fesih edilmesi ihtar edilebilir. Bu ihtimalde sözleşme değişikliğinin kabul edilmemesi halinde ise genel fesih hükümlerinin uygulanması gerekir.

Ancak sözleşmenin tamamen sona ermesi sonucunu doğurmaksızın, bir kısım müşterilerin devredilmesi, faaliyet bölgesinin değiştirilmesi, acentenin bölgesinin daraltılması, tekel hakkının daraltılması, ürün çeşit ve arzının azaltılması gibi durumlarda ise, acentenin artık menfaat elde edemeyeceği müşterilerden müvekkilin

³⁷² Kaya, s. 360.

³⁷³ Ayan, s.165.

menfaat elde etmeye devam etmesi sebebi ile acente hakkaniyet gereği denkleştirme talep edebilir.³⁷⁴ Çünkü kanun koyucu acentenin denkleştirme hakkını sözleşmenin sona ermesine bağlamışsa da, yukarıda bahsedildiği gibi değişiklikler yapıldığında tarafların hak ve borçları başlangıçta olduğundan tamamen farklı bir şekilde düzenlenebilir ve değişiklikler denkleştirme hakkı açısından sözleşmenin kısmen sona ermesi manasına gelebilir.³⁷⁵ Bu sebeple sözleşmeyi kısmen sona erdiren nitelikte değişiklikler yapılması ile diğer şekli ve maddi şartların da varlığı halinde, acentenin denkleştirme talep edebilmesi gerekir. Acente bu hakkını değişiklik tarihinden itibaren bir yıl içerisinde ihbar ederek veya değişiklik yaparken bu hakkını saklı tutması şartıyla sözleşmenin tamamen sona ermesi halinde de talep edilebilmelidir.³⁷⁶ Aksi takdirde sözleşmenin sona ermesi halinde yapılan değişiklikten dolayı acente, denkleştirme talep etme imkânı bulamayacaktır.

Müvekkilin tek taraflı iradesi ile bu değişiklikleri yapması durumunda denkleştirme isteminin doğacağı konusunda herhangi bir tartışma bulunmamakla birlikte, tarafların bu hususta anlaşması halinde kanaatimizce ikâle yolu ile sona ermenin hükümleri uygulanmalı ve denkleştirme hakkının ikâle sözleşmesinden etkilenmeksizin durumun şartlarına göre değerlendirilmesinin yerinde olacağı ifade edilmelidir.

X. DİJİTAL ACENTELERİN DURUMU

Müşteriler ile üretici veya tedarikçiler arasında satış ilişkisi kurulmasına aracılık eden online platformların faaliyetlerinin acentelik olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ve acentelik olarak kabulü ihtimalinde denkleştirme talep hakkının doğup doğmayacağı önemli bir sorundur.

³⁷⁴ Ayan, s.166.

³⁷⁵ Adem Şahin, Acentelik Sözleşmesinin Kısmi Sona Ermesi Halinde Denkleştirme İstem Hakkı, Cevdet Yavuz'a Armağan, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012 s. 2551.

³⁷⁶ Şahin, s. 2551.

Online platformlar; ürünleri tedarikçiden toptan alarak kendi nam ve hesaplarına satış yaptıkları gibi üretici veya tedarikçi ile müşteri arasında sözleşme kurulmasına aracılık ettiği platform sağlama modelinde acente gibi de hareket etmektedirler.³⁷⁷ Online platform sağlayıcıları; dijital altyapı için ciddi sermaye ve emek harcamakta, platformun yönetimi konusunda bağımsız hareket etmekte, tedarikçi ürünlerini sürekli olarak satışa sunmakta ve bu işi meslek olarak icra etmekte, bu anlamda satışa aracılık etmekte, kendi elektronik ortamında tedarikçinin ürünlerini sergilemekte, potansiyel alıcılara tedarikçi ile buluşma imkanı vermekte ve yaptığı reklamlarla tedarikçiye müşteri çevresi oluşturmakta, satış bazında komisyon alarak ücret almakta ve tüm bunlar ışığında acentenin belirli yer veya bölgede faaliyette bulunması dışındaki tüm unsurlarını taşımaktadırlar.³⁷⁸ Acentenin belirli bir bölgede faaliyette bulunması unsuru acentenin faaliyet bölgesini tayin etmekte olup zorunlu olmadığına ilişkin görüşler bulunmakla beraber dijital acentelerin faaliyet bölgesinin internet ortamı olması ve bu bölgenin coğrafi olarak ifade edilme zorunluluğu bulunmaması sebebiyle acenteliğin bu unsurunu da taşıdığını ifade edebiliriz.³⁷⁹

Ancak online satış platformlarının geleneksel acentelik ilişkisinden ayrıldığı iki temel ekonomik yönü bulunmaktadır. İlki; geleneksel acentelik ilişkisinde güçsüz olan taraf, genellikle acenteyken online platformlar dünyanın en büyük şirketleri arasında yer almakta ve tedarikçi veya üreticiye karşı pazarlık gücünü elinde bulundurmaktadır.³⁸⁰ İkincisi ise; söz konusu acentelik ilişkisinin inhisari bir ilişkiye dayanmaması ve aynı ürünü birden fazla üretici veya tedarikçinin satma imkanının bulunmasıdır.³⁸¹ Tüm bunlara rağmen online platformların acentelik ilişkisinin tüm unsurlarını taşıdıkları dikkate alınmalı, bu ekonomik temelli gerekçeler hakkaniyet incelemesinde göz önünde bulundurulmalıdır.

³⁷⁷ Kadir Baş, Online Platformların Acentelik Niteliği Ve Bu Platformlar Özelinde Türk Ticaret Kanunu'nun Acenteliğe İlişkin Hükümlerinin Uygulanması, Banka Huk. Dergisi, 33. Sayı, 2017, s.122.

³⁷⁸ Baş, s.129-133.

³⁷⁹ Baş, s.132.

³⁸⁰ Baş, s.133.

³⁸¹ Baş, s.134.

Denkleştirme istemine ilişkin unsurlar incelendiğinde ise; online platformların üretici veya tedarikçiye bir müşteri çevresi oluşturabilme ve müvekkilin bu müşterilerle sözleşme sona erdikten sonra da çalışma imkanının bulunduğu, sözleşme sona erdikten sonra online platform satışa aracılık ederek komisyon kazanamayacağından gelir kaybı yaşadığı ifade edilebilir. Bunların yanında diğer şart ise, denkleştirme ödemesinin hakkaniyete uygun olmasıdır. Esasen dijital acenteler için asıl değerlendirilmesi gereken unsur da budur. Yukarıda bahsettiğimiz gibi hakkaniyetin değerlendirilmesinde; sözleşme ilişkisinin türü, sözleşme süresi, sözleşme boyunca acentenin müvekkile kazandırdığı müşteriler ve onlarla ilişkileri, acentenin başarıları, müvekkilin acenteye karşı tutumu, sözleşmenin sona erme nedenleri, tarafların hukuka aykırı davranışları, kusur oranları dikkate alınmaktadır.

Öncelikle yukarıda bahsedilen ekonomik gerekçeler dolayısı ile bu ilişkide güçlü olan tarafın çoğunlukla acente olduğu ve bu durumun denkleştirme isteminin hukuki niteliğine uygun olmadığı ifade edilmelidir. Bunun yanında bu tarz online platformlarda tedarikçilerin değerlendirme puanları ve müşteri yorumları bulunmakta, bu puanlara göre sıralanmakta ve acentenin müvekkil müşteri çevresini genişletmek için çaba gösterdiği sonucuna dahi ulaşamamaktadır. Kaldı ki, bu sıralamalarda reklam vererek öne geçmek mümkün olduğundan hakkaniyetli olmadığı da ifade edilebilir. Yine bu kapsamda acente ile müşteri ilişkisi değerlendirildiğinde acente yalnızca tek bir müvekkil ile çalışmadığından o müşteriyi her işleminde başka bir müvekkile yönlendirebilir. Tüm bu gerekçeler ve özellikle de taraflar arasındaki ilişkinin ekonomik boyutu sebebi ile dijital acentelerin denkleştirme isteminin hakkaniyetli olmayacağı, yine de her durumun şartlarına göre hakkaniyet denetiminin yapılması gerektiği ifade edilmelidir.

XI. DAVANIN NİTELİĞİ

Denkleştirme istemine ilişkin davanın niteliği konusu uygulama açısından önem taşımaktadır. Özellikle hesaplama yöntemlerinin karmaşıklığı ve başvuruya ilişkin hak düşürücü sürenin varlığı gibi sebeplerle uygulamada kısmi dava veya belirsiz alacak davası olarak ikame edildiği görülmektedir.

Belirsiz alacak davası, davanın açıldığı tarihte alacağın miktarının kesin olarak belirlenmesinin davacıdan beklenmediği veya bunun imkânsız olduğu durumlarda ikame edilebilir ve bu davanın ikamesi alacağın tümü için zamanaşımını kesmekte ve faizde tüm alacak için dava tarihinden itibaren başlamaktadır.³⁸²

Kısmi dava ise, davacının hukuki menfaatinin bulunduğu ve talep konusu miktar taraflar arasında tartışmasız ve açıkça belirli olmadığı durumlarda alacağın tamamının değil bir kısmının dava edildiği davalardır.³⁸³

Bu konuya değinen Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2015/15101 E. ve 2016/6895 K. sayılı dosyasında; *“davaya konu alacak miktarları açıkça belirli olduğundan bu davada belirsiz alacak davası açma koşulları oluşmadığı, şartları bulunmadığı halde dava dilekçesinde belirsiz alacak davası olarak açıldığı durumda davacıya süre verilmeksizin davanın reddi yoluna gidilmesi gerektiği”* yönünde karar verilmiş olsa da karar içeriğinde *“Hakime alacak miktarının tayin ve tespitinde takdir yetkisi tanındığı hallerde, hakimin kullanacağı takdir yetkisi sonucu alacak belirli hale gelebileceğinden, davacının davanın açıldığı tarih itibari ile alacağın miktarını tam ve kesin olarak belirleyebilmesinin imkansız olduğu kabul edilmelidir.”* ifadesi yer almıştır.³⁸⁴

Denkleştirme talebi değerlendirildiğinde, acentenin son beş yıllık yaptığı faaliyetler dikkate alınmakta, müşterinin bağlılığı, sektörün özellikleri acente tarafından bilinmekte, ücret hesabına ilişkin bilgiler acentenin yedinde bulunmaktadır. Bu nedenle belirsiz alacak davasının ikamesi mümkün görünmemekle, kısmi dava açmakta hukuki yarar olduğu ifade edilmektedir.³⁸⁵

³⁸² Hakan Pekcanitez, Belirsiz Alacak Davası (HMK m. 107), Yetkin, Ankara, 2011, s. 72-73.

³⁸³ Abdurrahim Karşlı, Medeni Muhakeme Hukuku Ders Kitabı, Alternatif, İstanbul, 2011, s.341.

³⁸⁴ Arslan Kaya, Acentelik ve Tek Satıcılık ile Benzeri Diğer Tekel Hakkı Veren Sürekli Sözleşme İlişkilerinin Sona Ermesi Halinde Denkleştirme İstemi, s.33.

³⁸⁵ Arslan Kaya, Acentelik ve Tek Satıcılık ile Benzeri Diğer Tekel Hakkı Veren Sürekli Sözleşme İlişkilerinin Sona Ermesi Halinde Denkleştirme İstemi, s.38.

XII. İLERİ SÜRÜLME SÜRESİ VE ZAMANAŞIMI

Acentenin denkleştirme talep hakkı eğer şartları sağlanmışsa, acentelik sözleşmesinin sona ermesi ile birlikte kendiliğinden doğar.³⁸⁶ TTK'nun 122. maddesinin 4. fıkrasının ikinci cümlesinde “*Denkleştirme istem hakkının sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içinde ileri sürülmesi gerekir.*” ifadesi yer almış ve maddenin gerekçesinde ise mehzaz hukuk düzenlerinde ki uygulamalardan bahsedilmiş ancak net bir sonuca ulaşılamamış ve kanuni düzenlemede bulunan sürenin niteliği netleştirilememiştir. Bu muğlaklık sebebi ile; Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2015/13042 E. ve 2017/1342 K. sayılı kararı ile 19. Hukuk Dairesi'nin 2016/14866 E. ve 2017/2604 K. sayılı kararlarında, “*denkleştirme istemi davasının bir yıllık hak düşürücü süre içinde açılması gerektiği*” gibi yanlış bir yorum yapmıştır.³⁸⁷

Bu hususta öncelikle zamanaşımı ve hak düşürücü süre arasındaki ayrımı tanımlamak gerekir. Zamanaşımı, bir borç ilişkisinin ve bu ilişkiden doğan borcun muaccel hale gelmesinden itibaren belirli bir süre geçmesi nedeniyle dava ve takip edilememesidir.³⁸⁸ Hak düşürücü süre ise, bir hukuksal durumun meydana gelip gelmemesini, taraflar arasında hakkın doğumuna sebep olacak hukuksal ilişkinin kurulup kurulmamasını etkiler ve kanuni süre sonunda hakkı ortadan kaldırır.³⁸⁹ Bu anlamda kanunun “*Denkleştirme istem hakkının sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içinde ileri sürülmesi gerekir.*” hükmü hak düşürücü bir talep süresidir. Bu anlamda acente müvekkilinden bir yıl içerisinde herhangi bir şekilde denkleştirme talep etmez ise bu hakkı ortadan kalkacaktır. Ancak talep edilip tarafına ödeme yapılmadığı ihtimalde dava veya takip gibi yasal yollara başvurabilmek için bu husustaki genel zamanaşımı süresi olan beş yıl içerisinde bu haklarını kullanması gerekir.

Alman öğretisinde; acente, sözleşmenin sona ermesinden itibaren hak düşürücü süre olan bir yıl içerisinde talebini müvekkile herhangi bir şekil şartı olmaksızın

³⁸⁶ Ayan, s.122.

³⁸⁷ Arslan Kaya, Acentelik ve Tek Satıcılık ile Benzeri Diğer Tekel Hakkı Veren Sürekli Sözleşme İlişkilerinin Sona Ermesi Halinde Denkleştirme İstemi, s.31.

³⁸⁸ Kılıçoğlu, s.839.

³⁸⁹ Kılıçoğlu, s.839.

bildirmeli ve denkleştirmeye ilişkin davasını Alman hukukunda geçerli olan genel zaman aşımı süresi içerisinde ikame etmelidir.³⁹⁰

Bu kapsamda Alman öğreti ve uygulamasının yorumu kabul edilerek, bir yıllık sürenin herhangi bir şekil şartına bağlı olmaksızın denkleştirme isteminin müvekkilden talep edilmesine yönelik olduğu ancak dava zamanaşımı süresinin Türk Borçlar Kanunu'nun 147/5 maddesinin “*acentelik sözleşmesinden doğan alacaklar için beş yıllık zamanaşımı uygulanır*” hükmüne göre belirlenmesi gerekir. Bu süre emredici olup, TBK m. 148 gereği sözleşme ile değiştirilemez.

Bir yıllık hak düşürücü sürenin kaçırılması durumunda talepte bulunulamamasının istisnası; dürüstlük kuralı kapsamında acentenin süreyi müvekkilden kaynaklanan sebeplerle kaçırmaması halidir.³⁹¹ Bunun yanında bir yıllık talep süresi, hakkın doğumuna ilişkin bir süre olmadığından zamanaşımı süresi talepten itibaren değil, hakkın doğumundan yani acentelik sözleşmesinin sona erme tarihinden başlatılmalıdır.

Ayrıca Yargıtay'ın yerleşik içtihatları gereği “*6103 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 6. Maddesi gereği TTK yürürlüğe girmeden önce işlemeye başlayan zamanaşımı ve hak düşürücü süreler eski hukuka tabi olduğundan TTK yürürlüğe girmeden önce sona eren acentelik sözleşmeleri ışığında denkleştirme talep edilmesi halinde bu talepler herhangi bir hak düşürücü süreye tabi olmaksızın mülga BK'nun 126/4 maddesi gereği 5 yıllık zamanaşımına tabidir.*”³⁹²

³⁹⁰ Kaya, s.381.

³⁹¹ Kaya, s.382.

³⁹² Arslan Kaya, Acentelik ve Tek Satıcılık ile Benzeri Diğer Tekel Hakkı Veren Sürekli Sözleşme İlişkilerinin Sona Ermesi Halinde Denkleştirme İstemi, s.23.

SONUÇ

Acentelik ilişkisinin kurulmasının altında, ticari işletme organizasyonlarının belirli konularda başka bir ticari işletme ile sözleşmesel bir ilişki kapsamında çalışması ve bu çalışmanın müvekkilin bilinirliğine, markasına ve satışlarına olumlu anlamda katkıda bulunması mantığı yatmaktadır. Ancak tarafların aralarındaki sözleşme sona erdiğinde müvekkil; bilinirliği, müşteri çevresi ve markasına yapılan katkıyı kullanmaya ve bundan gelir elde etmeye devam ederken, acentenin yıllarca verdiği emeğin karşılığını alamayacak olması hakkaniyetli olmayacaktır. Bu sebeple acentenin denkleştirme istem hakkı düzenlenmiş ve müvekkilin acentenin emeği üzerinden elde ettiği menfaatin hakkaniyet düzleminde denkleştirilmesi amaçlanmıştır.

Bu kapsamda denkleştirme isteminin hukuki niteliğine yönelik tartışmalardan bizim çıkarımımız; denkleştirme isteminin bir tazminat olmadığı, karşı edim olarak verildiği ancak temelinde hakkaniyet ve sosyal koruma düşüncesinin birlikte var olduğudur. Hukuki niteliğine ilişkin tespitite bulunduğumuz denkleştirme isteminin karşılaştırmalı hukuktaki durumu detaylı olarak incelenmiş, Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın ve Yargıtay'ın denkleştirme istemi hakkındaki tutumlarına değinilmiştir. Bu kapsamda denkleştirme isteminin koşulları, hesaplanma yöntemi ve uygulamada sorunlara neden olan hususi durumlar incelenmiştir. Bu kapsamda;

- Denkleştirme isteminin hesaplanması hususunda teknik hesaplamalar gerektiği ve bu hesaplamaların yapılmasının dava süreçlerini çok fazla uzattığı, Yargıtay'ın bu hususta ilke kararlar vererek bilirkişilere yol göstermesi gerektiği ve ayrıca mesleki kuruluşların ve sektörel birliklerin kendi alanlarına ilişkin yol gösterici hesaplama yöntem ve ilkeleri oluşturmalarının yargılamaların salahiyeti açısından elzem olduğu,
- Acentelik sözleşmenin niteliği bağlamında hukuk seçimini engelleyen herhangi bir durum bulunmadığı, hem ulusal hem de AB hukuku kapsamında hukuk seçimine ilişkin nelere dikkat edilmesi gerektiği, denkleştirme isteminin emrediciliği ve kamu düzenini ilgilendiren hukuki niteliği gereği denkleştirme istemine imkan vermeyen hukuk düzenlerinin seçimi denkleştirme istemi bağlamında seçimin geçersizliği

sonucunu doğuracağı ve yine rekabet kurulunun yetki alanına giren bir durum olmadığı ihtimalde tahkim yoluna başvurulabileceği;

– Denkleştirme isteminden kanun gerekçesinin aksine “sözleşme sona ermeden önce” vazgeçilemeyeceği, bu hususta kanunun emredici olduğu, Alman hukukunda bulunan AB ve AEB dışında faaliyet gösteren acenteler için denkleştirme isteminden önceden vazgeçmeye ilişkin hükmün uygulama alanı bulmaması gerektiği ve Türk hukuku bağlamında kamu düzeni kapsamında tanıma ve tenfizinin yapılamayacağı,

– Ön ödeme koşulunun prensip olarak hükümsüz olmadığı ancak yapılan ön ödemelerin denkleştirme istemi doğmazsa geri istenmesi, yapılan ön ödemede baz alınan müşterilerin kazandırılan yeni müşterilerle sınırlı olması ve somut durumda denkleştirmeye ilişkin ön ödeme olduğu iddia edilen ilave kısım çıkartıldığında ortaya çıkan ücretin acenteyi tatmin edici olması gerektiği, denkleştirme isteminden vazgeçilmesi sonucunu doğuran kanuna karşı hile niteliğindeki sözleşme hükmünün geçersiz olacağı,

– Denkleştirme isteminin tekel hakkı veren sözleşmeler açısından uygulanmasında temel kriterin ekonomik bağıllık olduğu ifade edilmiş, bu kapsamda acente benzeri tarafların iş sahibine karşı yükümlülüklerinin fazlalığı ve müvekkile bağımlılıkları, dağıtım zincirine entegre olup olmadıkları, kazandırılan müşterilerin niteliği ile iş sahibinin sözleşme sona erdikten sonra müşterilerle iş yapma imkanının olmasının, durumun şartlarına göre denkleştirme istem hakkının doğmasına delil teşkil edeceği,

– Del kredere sorumluluk kapsamında acentenin elde ettiği dükrüar gelirlerinin denkleştirme istemine yönelik hesaplamada ücret kapsamında dikkate alınamayacağı ancak acentenin müşterinin edimine ilişkin garanti vermesi, müvekkil açısından koruyucu olduğu gibi yeni müşteriler çekilmesinde de katkıda bulunacağından hakkaniyet sınırı oluşturulmasında dikkate alınmasının yerinde olduğu,

– İhalelere aracılık yapan acentelerde, acentelik faaliyetinin denkleştirme istemine tabi olması için; mal veya hizmete yönelik her türlü kamu ihalesinde, merkezi satın alma yapan şirketlerde, ilaç alımı yapan hastanelerde ve sair ihale ile alım yapan kurum ve kuruluşlarda ihaleye giren tarafın acente olduğu durumlarda ihalenin kazanılması ile acentenin faaliyetleri arasında olmazsa olmaz bir nedensellik bağının kurulabilmesi ve

denkleştirmenin hakkaniyetli olması durumunda acentenin denkleştirme talep edebileceği,

– Sözleşmenin devri sırasında acentenin menfaat elde etmemesi veya elde ettiği menfaatin olağan giderlerine karşılık olarak verilmesi durumunda hakkaniyet gereği acentenin denkleştirme isteminde bulunabileceği, acentenin de denkleştirme ödeme borcundan sorumlu olduğu devir sözleşmelerinin geçerli kabul edilmesi gerektiği ve devralan müvekkilin tüm sözleşme süresince doğan denkleştirme talep hakkından sorumlu olacağı kabulünün gerektiği,

– Sözleşmede esaslı değişiklikler yapılması sözleşmenin sona ermesi sonucunu doğuruyorsa bu hususta ikâle yolu ile sona ermenin sonuçlarının uygulanması gerektiği, ancak sözleşmenin tamamen sona ermesi sonucunu doğurmaksızın, bir kısım müşterilerin devredilmesi, faaliyet bölgesinin değiştirilmesi, acentenin bölgesinin daraltılması, tekel hakkının daraltılması, ürün çeşit ve arzının azaltılması gibi durumlarda ise, acentenin artık menfaat elde edemeyeceği müşterilerden müvekkilin menfaat elde etmeye devam etmesi sebebi ile acentenin hakkaniyet gereği denkleştirme talep edebileceği,

– Online platformların Türk Ticaret Kanunu kapsamında dijital acente niteliği taşıdığı ifade edilmişse de, diğer şartları taşımakla beraber hakkaniyet gereği online platformların denkleştirme istem hakkının bulunmadığı, ancak her durumun şartlarına göre ayrıca hakkaniyet denetimi yapılması gerektiği,

– Denkleştirme istemine ilişkin davanın belirsiz alacak davası olarak ikame edilmesinin mevcut Yargıtay kararları ışığında mümkün olmadığı ancak kısmi dava olarak açılmasında acentenin hukuki yararının bulunduğu,

– Acentenin sözleşmenin sona ermesinden itibaren hak düşürücü süre olan bir yıl içerisinde talebini müvekkile herhangi bir şekil şartı olmaksızın bildirmesi gerektiği, ancak buna ilişkin davasını TBK m. 147 gereği beş yıllık genel zaman aşımı süresi içerisinde ikame etmesi gerektiği ifade edilmiştir.

KAYNAKÇA

- A. Nilay Şenol, Bayilik Sözleşmesi Sona Ermesi ve Sonuçları, İstanbul 2011
- Abdurrahim Karslı, Medeni Muhakeme Hukuku Ders Kitabı, Alternatif, İstanbul, 2011
- Abuzer Kendigelen, Yeni Türk Ticaret Kanunu Değişiklikler Yenilikler ve İlk Tespitler, 3. bs., İstanbul, XII Levha Yayınları, 2016
- Adem Şahin, Acentelik Sözleşmesinin Kısmi Sona Ermesi Halinde Denkleştirme İstem Hakkı, Cevdet Yavuz'a Armağan, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012
- Adıb A. Dıb, Commercial Agency Kuwait Country Report, IDIP, 2018
- Ahmed Al-Janabi, Commercial Agency Iraq Country Report, IDIP, 2016
- Ahmet M. Kılıçoğlu, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Turhan, 14. Bası, Ankara, 2011
- Akın, İrfan, Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Yeni Gelişmeler, AÜHFD, C:LXII, No:3
- Ali Cengiz, "Acente Kavramı ve Acentelik Sözleşmesinden Doğan Hak Ve Borçları", Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, C.1, 2011, s.140-165.
- Ali Dural, "Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Uyarınca Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkının Maddi Şartları", Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp'e Armağan,C.1,Ankara,Beta,2003,s.303-313.
- André Bégin, Commercial Agency Canada Country Report, IDIP, 2019
- Arslan Kaya, Türk Ticaret Kanunu Şerhi Birinci Kitap: Ticari İşletme Yedinci Kısım: Acentelik, 2. bs., İstanbul, Beta, 2016
- Arslan Kaya, Acentelik ve Tek Satıcılık ile Benzeri Diğer Tekel Hakkı Veren Sürekli Sözleşme İlişkilerinin Sona Ermesi Halinde Denkleştirme İstemi, Yürürlüğünün 6.

Yılında ve Yargıtay Kararları Işığında TTK Sempozyumu Tebliğleri, 1. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Ayça Aydın Evcimik, Acentenin Müşteri Tazminatı Hakkı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010

Aysel Çelikel / Bahadır Erdem, Milletlerarası Özel Hukuk, Beta, 13. Bası, İstanbul, 2014.

Ayşe Gül Hatipoğlu, “Acentelerin Denkleştirme İsteminin Belirlenmesinde Gelirin Tespiti ve Muhasebeleştirme Sorunu: Çözüm Önerisi”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.2, S.2, 2012.

Baki Kuru, İcra ve İflas Hukuku C.3, Seçkin, Ankara, 1993

Carl A. Christiansen, Commercial Agency Norway Country Report, IDIP, 2016

Cemil Güner, Milletlerarası Unsurlu Acente İlişkisine Uygulanacak Hukuk, Adalet, Ankara, 2014

Cemile Demir Gökyayla, Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmeleri, Ankara, Vedat kitapçılık, 2013

Cevdet Yavuz, Türk Borçlar Hukuku, Özel Hükümler, 8.bs., İstanbul, Beta Basım, 2009.

Edward Miller, Commercial Agency UK Country Report, IDIP, 2018

Ercüment Erdem, “Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi”, Ünal Tekinalp’e Armağan, C.I, Beta Yayınları, İstanbul, 2003, s.91-118

Erdoğan Moroğlu, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Değerlendirme ve Öneriler, 8.bs., İstanbul, XII Levha, 2016

Erdoğan Moroğlu, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı, 5.bs., İstanbul, Vedat Kitabevi, 2007.

Fatih Bilgili/Ertan Demirkapı, Ticaret Hukuku Bilgisi, 11. bs., Bursa, Dora Yayınları, 2017

Fergus Randolph / Jonathan Davey, Guide To The Commercial Agents Regulations, Oxford, Hart Publishing, 2003

Flávia Amaral, Commercial Agency Brasil Country Report, IDIP, 2017

Florian Amereller, Jochen Murach, Commercial Agency UAE Country Report, IDIP, 2017

Frédéric Fournier, Commercial Agency France Country Report, IDIP, 2018

Fülürya Yusufoglu, Denkleştirme Talebinin Kıyasen Uygulanması İçin Gereken Kıyas Şartları Işığında Tekel Hakkı Vermeyen Sürekli Sözleşme İlişkilerine Uygulanması Sorunu, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 137, Ocak 2016

Gustav Breiter, Commercial Agency Austria Country Report, IDIP, 2016

Gül Okutan, “Acenta”, 40.Yılında Türk Ticaret Kanunu, Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul, Beta Basım,1997.

Gülören Tekinalp, Acente Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1972.

Hakan Pekcanitez, Belirsiz Alacak Davası (HMK m. 107), Yetkin, Ankara, 2011

Halil Akkanat / Mesut S. Çekin, Denkleştirme Bedeli Önceden Ödenebilir mi?, Prof. Dr. Hasan Erman’a Armağan, Der Yayınları, İstanbul, 2015

Halil Arslanlı, Kara Ticaret Hukuku Dersleri: Umumi Hükümler, 2. bs., İstanbul, y.y., 1960

Haluk Tandoğan, “Tek Satıcılık Sözleşmesi”, BATİDER, C.11, S.4

Haluk Tandoğan, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C.II, 4. Baskı, İstanbul, 1989

Hasan İşgüzar, Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, 1989

Hayri Domaniç, Ticaret Hukukunun Genel Esasları, 4. Bası, İstanbul, 1988

Hayri Domaniç, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.I., İstanbul, Temel Yayınları, 2010

Hümeýra Yılmaz, Acentenin Denkleştirme İstemi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017

Hüseyin Ülgen/ Mehmet Helvacı /Abuzer Kendigelen / Arslan Kaya / N. Füsün Nomer Ertan, Ticari İşletme Hukuku, 5. bs., İstanbul, On İki Levha, 2015.

Ignacio Alonso, Commercial Agency Spain Country Report, IDIP, 2018

Jelena Perović, Commercial Agency Serbia Country Report, IDIP, 2018

Kadir Baş, Online Platformların Acentelik Niteliği Ve Bu Platformlar Özelinde Türk Ticaret Kanunu'nun Acenteliğe İlişkin Hükümlerinin Uygulanması, Banka Huk. Dergisi, 33. Sayı, 2017

Karsten Metzloff, Germany - Franchisee's Claim for Compensation upon Termination, International Journal of Franchising Law Volume 5, Issue 4, 2007.

Kemal Oğuzman/ Turgut Öz, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 6.bs., 2009

Kerem Öz, Federal Yüksek Mahkeme'nin 5 Şubat 2015 Tarih ve VII ZR 109/13 Sayılı Kararı: Franchise Sözleşmesinin Sona Ermesinden Sonraki Denkleştirme Talebi, Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 7, Haziran 2016

Khalid.A.Rehman, Commercial Agency Pakistan Country Report, IDIP, 2018

Kıvılcım Eda Meyveci, Acentelik Sözleşmesinden Doğan Hak ve Mükellefiyetler, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006

Koray Demir, 'Yeni Türk Ticaret Kanunu'nda Acente', I. Türkiye-Azerbaycan Hukuk Sempozyumu, 01-02 Temmuz 2011 (Editör: Prof. Dr. Yener Ünver), Özyeğin Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 2011

Koray Demir, “Tek Satıcının Denkleştirme Talebi”, Prof. Dr. Sabih Arkan’a Armağan, Oniki Levha, İstanbul, 2019, s. 399-419.

Lawrence (Linjun) Guo, Commercial Agency China Country Report, IDIP, 2019

Leslie K. L. Thiele, Commercial Agency USA Country Report, IDIP, 2019

M. Ebadi Tabrizi, Commercial Agency Iran Country Report, IDIP, 2016

Maged Ackad, Commercial Agency Egypt Country Report, IDIP, 2017

Magnus Nedström , Commercial Agency Sweden Country Report, IDIP, 2018

Maria Ostashenko, Commercial Agency Russia Country Report, IDIP, 2018

Mehmet Çelebi Can, Acentelik Sözleşmesinin Sona Ermesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006

Mustafa İsmail Kaya, Acentelik Hukuku, Ankara, Adalet Yayınevi, 2014

Naci Kınacıoğlu, Acente ve Acentelik Sözleşmesi, Ankara, Yeni Desen Matbaası, 1963

Nebi Kaya, Alman Hukukuna Göre Portföy Tazminatından Sözleşme ile Vazgeçilebilir mi? (Münih İstinaf Mahkemesi’nin 11.01.2002 tarihli Kararının Değerlendirilmesi), Prof.Dr. Hüseyin Ülgen’e Armağan, C.I, İstanbul, Vedat Kitabevi, Beta Basım, 2007

Nilüfer Köker, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Acentelik Sözleşmesinin Sona Ermesi Ve Sona Ermenin Sonuçları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015

Nisim Franko, “Acetenin Ücret Hakkı”, Prof. Dr. Reha Poroy’a Armağan, İstanbul, Kent Basımevi, 1995.

Oğuz İmregün, Kara Ticareti Hukuku Dersleri, Yeniden Gözden Geçirilmiş İlaveli 13.bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 2005.

Oğuz İmregün, Ticaret Hukukunun Genel İlkeleri, Gözden Geçirilmiş 4. bs., İstanbul, Filiz Kitapevi, 2004

Osman Berat Gürzumar, Franchise Sözleşmesi, Beta, İstanbul, 1995

Ömer Teoman, “Tacir Yardımcıları” Mehmet Somer’in Anısına Armağan, İstanbul, Beta Basım, 2006

Özge Ayan, Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, 1. Baskı, Ankara, Seçkin, 2008

Patrick Rohn, Commercial Agency Switzerland Country Report, IDIP, 2018

Paul Convery, Commercial Agency Ireland Country Report, IDIP, 2019

Pınar Altınok Ormancı, “Tek Satıcılık Sözleşmesinde Müşteri Tazminatı İsviçre Federal Mahkemesinin 22 Mayıs 2008 Tarihli Kararı (ATF 134 III 497 vd.) Üzerine Düşünceler”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 58, S.3, 2009

Pornchai Wisuttisak, Commercial Agency Thailand Country Report, IDIP, 2018

Raimond Emde, Commercial Agency Germany Country Report, IDIP, 2017

Rauf Karasu, Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi, AÜHF 2008

Reha Poroy/Hamdi Yasaman, Ticari İşletme Hukuku, 15. bs., İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2015

Rona Serozan, Borçlar Hukuku Özel Bölüm, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2002

Roy Goode / Herbert Kronke / Ewan McKendrick, Transnational Commercial Law, Oxford University Press, Oxford, 2015

Sabih Arkan: 6335 sayılı Kanun'la Değişik Türk Ticaret Kanunu'na Göre Hazırlanmış Ticari İşletme Hukuku, Ankara, 2012

Sami Karahan, Ticari İşletme Hukuku, 13. Baskı, Mimoza, Konya, 2004

Silvia Bortolotti / Fabio Bortolotti, Commercial Agency Italy Country Report, IDIP, 2018

- Spyridoula Tsirou, Commercial Agency Greece Country Report, IDIP, 2013
- Srijoy Das, Harsahib Chadha, Commercial Agency India Country Report, IDIP, 2018
- Stephan Jäger, Commercial Agency Saudi Arabia Country Report, IDIP, 2018
- Şaban Kayıhan, Türk Ticaret Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu Işığında Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, 5. bs., Kocaeli, Umuttepe Yayıncılık, 2018
- Tolga Ayoğlu, “Bağlı ve Bağımsız Tacir Yardımcıları Bakımından Getirilen Yenilikler”, Yeni Türk Ticaret Kanunu’nun Ticari İşletme Hukuku Alanında Getirdiği Yenilikler Sempozyumu (25-26 Kasım 2011), İstanbul, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2012, s.46-52.
- Tolga Ayoğlu, Dağıtım Sözleşmelerine Uygulanmak Üzere Yabancı Bir Hukuk Sisteminin Seçilmesinin Denkleştirme Talebi Bakımından Etkisi, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 151, Mart 2017
- Ünal Ertabak, Tek Satıcının “Müşteri Tazminatı” Talebi ve Müşteri Miktarının Hesaplanması, Hukuk Defteri S.1, 1.bs., İstanbul, Legal Yayıncılık, 2009
- Ünal Tekinalp, Türk Hukukunda Acentanın “Portföy Akçası” Talebi, Prof. Dr. Ali Bozer’e Armağan, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 1998
- Yaşar Karayalçın, Ticaret Hukuku: Giriş-Ticari İşletme, 3. bs., Ankara, 1968
- Yusuf Korun, Acentenin Hak ve Borçları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013
- Zeynep Badak Aybar, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda Denkleştirme İstemi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:12 Sayı: 24 Güz 2013
- Zeynep Reva, “Acente Portföy Tazminatı ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısındaki Yeri”, Sigorta Araştırmaları Dergisi, S.2, Temmuz 2006